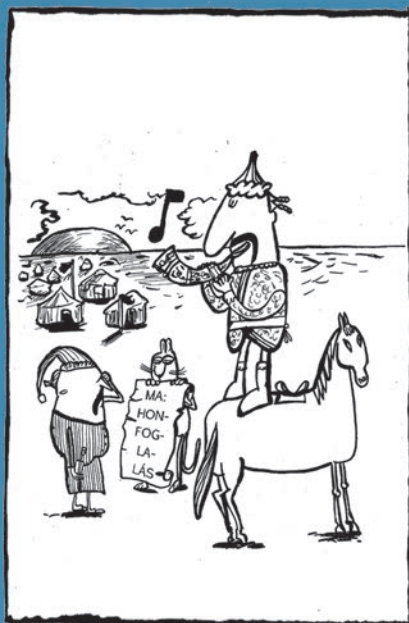

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2015
4

Szathmári István prózája | Balla Zsófia, G. István László,
Tornai József versei | Jávorszky Béla Szilárd, Kolozsi László,
Réti Zsófia, Varró Annamária tanulmányai | P. Szathmáry István
képregénye | Kritikák Nyerges Gábor Ádám, Karácsonyi Zsolt,
Áfra János, Horváth László Imre, Fekete Anna könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Szerkesztők:

Pápay György (*főszerkesztő*), Vass Norbert,
Vincze Ferenc (*főszerkesztő-helyettes*), Zsávolya Zoltán

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Szerkesztőségi titkár:

Demus Zsófia

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.
Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu
www.szepirodalmifigyelo.hu

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap 15-én
Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

2000, Agrár, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múzsza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).
További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAe Kft.*, www.mondat.hu, Lány Kft. • Budapest

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Gömöri György: <i>Hajnali gondolatok</i> (Bárka, 2015/3.)	3
Komálovics Zoltán: <i>Erlabrunn</i> (Új Forrás, 2015/5.)	4
G. István László: <i>Kútdal</i> (Pannonhalmi Szemle, 2015/2.)	6
Szathmári István: <i>Az ex</i> (Híd, 2015/5.)	7
Tornai József: <i>Hetvenen túl</i> (Forrás, 2015/5.)	12
Lázár Bence András: <i>Az estéktől szép</i> (Palócföld, 2015/3.)	13
Balla Zsófia: <i>Ha nem látom is</i> (Tekintet, 2015/3.)	14
Cselenyák Imre: <i>Amoveo</i> (Irodalmi Jelen, 2015/6.)	16

■ NÉPZENE

Réti Zsófia: <i>Eldalolni Kelet-Közép-Európát</i>	26
Varró Annamária: <i>A világfalu zenei találkozója a mozivásznon</i>	35
Jávorszky Béla Szilárd: <i>Meg kell a búzának érni...</i>	44
Kolozsi László: <i>Pintér Béla és bandája</i>	57

■ KÖZÜGY

P. Szathmáry István: <i>Népzene</i>	42
-------------------------------------	----

■ KRITIKA

Mirk Klára: <i>Kicsit szürke, kicsit szomorú, de nagyon személyes</i> (Nyerges Gábor Ádám: <i>Az elfelejtett ünnep</i>)	72
Steinmacher Kornélia: <i>Oldás és kötés</i> (Karácsonyi Zsolt: <i>A Krím</i>)	76
Hörcher Eszter: <i>Ember tervez, ember végez</i> (Áfra János: <i>Két akarat</i>)	81
Ludmán Katalin: <i>A szerelem természete a költészeté</i> (Horváth László Imre: <i>A hajó, ami nőket szállított</i>)	86
Krajnyák Ádám: <i>Privát költészet</i> (Fekete Anna: <i>Oda-vissza</i>)	91
Dobás Kata: <i>Egy élő lenyomat</i> (Áfra János [szerk.]: <i>R25. A rendszerváltás után született generáció a magyar lírában</i>)	

■ **BIBLIOGRÁFIA**

2015. május–június (Zahari István) **99**

■ **NEKROLÓG**

Mondatfélék Prágai Tamáshoz **116**

Számunk szerzői **118**

Lapszámunk borítóján P. Szathmáry István grafikája látható.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

BÁV BIZOMÁNYI
KERESKEDŐHÁZ ÉS
ZÁLOGHITEL ZRT.

Szerencsejáték Service Nonprofit
Korlátolt Felelősségű Társaság

SZEMLE

Gömöri György

HAJNALI GONDOLATOK

Évszázadonként egyszer-kétszer
felgyorsul az idő. Nagy háborúk
kora ez, meg forradalmaké.
Mintha egy világméretű erőmű
központjában szenvtelen démonok
olajoznák (vérrel) a Tér-Idő gépezet
roppant lendkerekeit. Ilyenkor régi
birodalmak arra ébrednek, nincs többé,
mi összetartsa őket, ropogva
szétrepednek, míg végül
úgy dőlnek össze, hogy romjaikon
kutyatejként baljós mítoszok
kezdenek buján sarjadozni.
Visszatérne a megszokott idő?
Csak azért, hogy újabb 30-40 évvel
később jöjjön egy újabb földindulás:
érvényes térképek újrarajzolása.
Már megszoktuk: ez a harc sem lesz a végső.
És minden béke újabb háborúra vár.

Bárka, 2015/3.

Komálovics Zoltán

ERLABRUNN

„Az Úr nem bocsátott meg minden ellenségének”

(Heinrich von Kleist)

Nem a kolostor falainak
Masszív csöndje függesztette fel
A gondolatban már kiadott parancsot:
„Gyűjtsátok fel!”
Nem is a lányok torkán remegő ének,
Mely a térre néző folyosókról kiszűrődött
A lovasok által megszállt térre.

A felhőkre torlódott harag viharában
Szándék és idő észrevétlen rendelése
Nem jel volt – csak hallgatag háttér.

A szüzek is.
Mint heringek kiterítve feküdtek
A széltől felkavart kövezet szürke porában.
Pikkelyként fénylett testük, a fehér vászon.
A fejedelemasszony, kezében a Megfeszített ezüst képmásával,
Sápadtan, mint a gyolcs, szintén a lovak elé vetette magát.

Urunk érintetlen menyasszonyai
Csendben vártak a földön,
S a lovak felhorkantak a szüzesség tiszta szőnyege előtt.

De nem e felajánláson tört meg a szándék
Lerombolni az isteni otthont.
Nem a világgal régen szembefordított,
Védetlen női testek kemény pajzsán
Akadtak fenn a parancs szavai: „Gyűjtsátok fel!”

Nyitotta már száját a szóra,
Mikor közvetlenül mellette

Iszonyú villám csapott a földbe.
A ló két lábra ágaskodva vad nyerítéssel
Nézett az égre, s a lovas sápadtan,
Akár a gyolcs, háromszor keresztet vetett,
Önmagát úgy látva, mint neki rendelt sorsot.

Elhagyták a zárdát még a vihar kitörése előtt.
A megáradt Mulde medrét követve.

Lelkünk vizeit nézték az agyagsárga habokban.

Új Forrás, 2015/5.

G. István László

KÚTDAL

„Jöjj fel óh kút”, énekelném
neki, a szomjat oltó foncsoros
felület, ki tudja melyik szivattyútelep
vagy felszedett aszfalt alól lobog
fel ígérete, melyik nézés mögül
tárul fel óceánokat megszegyenítő
édessége, kávéja mellett lepihenni
hosszan vadászoknak sem lehet, „a kút,
amelyet fejedelmek ástak”, szomjoltó
szavad a legszárazabb évszakban, amely
negyven évig kitartott makacs bőra
zizegő hangja közt, kortyokban
inni, aztán áll alá lucsokban önteni,
hogy folyjon végig, ölelje gyolcsalakban
porzó testemet, a szó, amit mondasz, „a kút,
amelyet nép előkelői vájtak kormánypálcával,
vezérbotjaikkal”, érintésséddel öltöztet,
vízárba von, hogy előtted és a csillagok
előtt ne meztelen álljak, a vízlepel.

Pannonhalmi Szemle, 2015/2.

Szathmári István

AZ EX

Céklalevest főzött nekem a kedvesem, uram, aki már nem is volt az, mégis azt mondta, gyere el, beszéljessünk és együnk, eszegessünk kicsit, egész nap a várost járta, hogy céklát vehessen, kimegy a divatból, mondta, elúriasodik a világ, pedig én hogy szeretem, még az oroszoknál szoktam rá, igen, ahol vezettem az ide látogatókat, kalauzoltam a kíváncsi, de mindig fáradt sereget, csoportot, hogy utána beüljünk egy céklalevesre, majd később vodkával hűsítsük a szánkát, én még soha annyi vodkát nem ittam, mint akkor, így az én volt kedvesem, kora reggel keltem, uram, nem volt kedvem az egészséhez, zörögtek az ablakkeretben az üvegek, telet átvészelt leveleket sodort magával a szél, még esni is eshet, konstataáltam, és legszívesebben visszabújtam volna az ágyba, de hát megígértem, uram, az utcán, a sarkon, a pici presszóban majd megiszom egy felest, így is lett, persze, kissé feldobott, könnyebb lett nekem, az uszodába kellett mennem, oda invitált engem, kezdjük ott az egészet, legyen ez a start, ússzunk, ússzunk együtt, egymás mellett a medencében, megborzongtam, ha a vízre gondoltam, a hideg, hűvös öltözőre, a csúszós, sikamlós kőre, ezt azért mégse, döntöttem el férfiasan, meglepett a határozottságom, már-már csodálkoztam, igen, sokáig játszadozott velem, de ezt nem vállalta fel, ez a szerelem, édes, mondogatta, és mosolygott hozzá, és sokszor nem mertem átgondolni, mit is csinálnék hirtelen, keserű lett a szám, olyan, mint gyermekkorom barna üveges szirupja, a megszerethetetlen gyógyszer, mézesnek indult, de utána hányni lett volna kedvem, annyira rossz volt, elviselhetetlen, az uszoda előtt egy pillanatra arra gondoltam, bemenjek-e egyáltalán, ki-be járkáltak az emberek, percenként csapódott az ajtó és jött ki a gőz, tódult, az arcok elmosódtak, akárha valami örök ködben, homályban leledztek volna, a feles kevésnek bizonyult, mégis betoltam, -tuszkoltam magam, a pára itt már koncentráltabb volt, sokáig nem láttam semmit, olyan időtlenül álltam ebben a világban, nem is tudom, meddig, mikor megpillantottam az öltöző előtt, úszósapka volt a fején, de a tincsek ki-kibuktak belőle, az egyik, a legkitartóbb a vizes vállára tapadt. Megértette, nem megyek úszni, és míg várakoztam rá, úszóköpenyes nők és férfiak sűrögtek-forogtak a hallban, és mindenütt az a szúrós, kénes illat. Fokozatosan öntött el a meleg, vastag szálú, valahol

a bérces Balkánon szótt pulóverem iszonyatosan szúrni kezdett, a durva anyag nem engedett engem, ha magamat bántani, kínozni volt kedvem, arról fantáziáltam, negyvenfokos melegben a teljesen leizzadt testemre húzom és úgy megyek, haladok, mint valami középkori szerzetes, aki a testet öli, hogy a lélek viruljon.

Már a haját szárította ott előttem. Csíkos törülközővel dörzsölgette, és néha felém fordult.

Kint ő mutatta, merre menjünk. Számomra teljesen ismeretlen környék. Kihalt utcák, lestrapált parkok, játszóterek. Fázós gyerekek a bokrok tövében. Meg durcás arcú felnőttek odébb. Mentünk egymás mellett, kezében táska a fürdés, az úszás rekvizitumaival. Később a vállára dobta és mesélt, mintha semmi se történt volna, akárha tegnap váltunk volna el, hogy ma újból együtt lehessünk és menjünk ezen a kietlen vidéken, már majdnem kiértünk a városból, füves, göröngyös területek következtek, apró dombok, félig kiszáradt fák meg valami romos épület, hallgatsz, mondta, és megfogta a kezem, nem válaszoltam, pedig a válasz már évek óta megvolt, oly sokszor fogalmaztam, csiszoltam, dolgoztam rajta, de nem sikeredett kimondani, igen, mi végre is tettem volna, uram, etetett engem, mint én a halakat gyerekkoromban, beetésnek mondtuk, gondolom, szinte elszédültek az örömtől, belebolondultak, hogy utána kifogjuk őket, és a tányérra tegyük mindet ropogósra sütve. Jöttek velünk szemben, kutya követte a párt, odaszaladt hozzánk, szaglászott az állat, neki is volt régen, szerettem is kicsit, nem kérdeztem, megvan-e még, igen, olyan senki földjén levés érzésem volt, vártam, hogy történjék valami, essen az eső, vagy legyenek villámok, de csak készülődött minden, és mintha ezt nem akarta volna észrevenni, csak mesélt, mesélt, hogy most kivel kavár a férje, kit döntöget hátra, és hogy utána milyen szépen tud nézni rá azokkal a világoskék szemekkel, annyira, hogy neki is lenne hozzá kedve, és néha össze is jön, igen, évek óta ez van, mondja, és akkor számolni kezdtem az éveket, és újból előtött a meleg, kivert a verejték, és a pulóver, a vastag szálú balkáni darab újfent akcióba lépett kegyetlenül. Elengedte a kezem és fölfelé nézett, ahol egymást hajkurászták a sötét és még sötétebb fellegek. Cseperegni kezdett, majd elállt hamar.

Még hallani lehetett a továbbállt állat izgatott ugatását.

Egy dombra másztunk fel. Akkor még bírta a lábam, uram. A fű nedves volt, a talaj sáros, latyakos. Ott ment előttem, fölöttem, akár meg is tolhattam volna, de nem akartam, uram, vagy nem mertem, mérészeltem, igen, mert azért szép idők is voltak, a tengerpart homokja,

meg ahogy a hajamba túrt, de utána mindig jött valami, valami, ami több volt, mint kijózanodás, hideg, jéghideg zuhany a forróság közepén, ami nagyon sokáig tart. Mint a zarándok házánál, durva pokróccal letakarva az ágyon, reménnyel teli, de annyira, de annyira másfelé nyomul, hogy hajnalban véres szemekkel nézek ki a foltos ablakon, és még láthatom az aransárga hold gyengülő holdudvarát. Akár az örökkévalóság, uram. Nem múlik. Nem akar. Csúszkáltam a sárban. Ő ért fel elsőnek a csúcsra. Nevetve integetett felém. Már-már kétségbeesetten kapkodtam a levegőt.

Egy kidőlt, korhadt fatörzsre ültünk, közelünkben egy kuncogó, fiatal pár bicskával ágakat faragott. Az ex hirtelen kivette táskájából rózsaszín úszósapkáját és a fejére húzta, annyira párás a levegő, mondta, bólintottam, hisz igaza volt. Egy darabban vagyunk, gondoltam. Mi lehet a címe. A szomszédból a lány felkiáltott, hogy kész van, megvan az, amit kifaragott az ágból, és fölmutatta nekünk. Nem tudtam ki-venni, mi az, de azért örültem én is. Már amennyire képes voltam rá. Szép volt a lány. Jó lett volna együtt faragni vele. Vagy egészen mást csinálni, igen. Egyszer stoppolás közben megállt egy középkorú pár. Mikor kiszálltunk a kocsiból, azt mondták, ők is jönnek. Igyunk meg közösen valamit. Strandidő volt, közelben a víz. Menjünk utána fürödni, így a nő, és a párjára nézett, aki mint kiderült, rendőr volt. Százados. Ő bólintott, és pödrött egyet a bajszán. Akárha valami régi, rossz filmben lettünk volna. Mennünk kell, mondtam, és hátra se néztünk. Sohase beszélünk erről. Hideg volt a víz. Az uszodában. De ha már elmentem, és ha már nem jöttél előbb, azért is maradtam, mondta, az öltözőben alig pár ember, még a medencében is, mégis úgy tűnt, valaki követ a tekintetével, vizslat, vagy csak egyszerűen kíváncsi rám. Akaratlanul is szerepet játszottam, szerepeltem, és amikor rájöttem, nem volt teher. Még akkor sem, amikor anyaszült meztelenül álltam az öltöző csontszínű szekrénye előtt. És rám nézett végre. Nem is tudom, mikor láttalak ruha nélkül, mondtam, és tényleg gondolkodnom kellett, talán a tengeren, a panzióban, ahol mellettünk albán férfiak laktak, izmos testüket, szőrös mellüket állandóan krémekkel kengették, és úgy néztek át hozzánk a teraszra, hangosan beszéltek egymással, nő, asszony nem volt velük, vizespohárból itták a Szkender béget, reménykedtem, megkínálnak minket, de azt hiszem, eszükbe se jutott. Jólesett a tengerre gondolni, és egy pillanatra, kettőre úgy tűnt, minden a régi, pontosan annak egy ritka, önfeledt szelete, ami nem múlhat el, mikor hirtelen kirántotta a pénztárcáját a zsebéből, idegesen szétnyi-

totta, láttam, kicsi színes fénykép van benne az egyik felén, kotorászott a rekeszekben, most már ráérősen, igen, közben hümmögött, magával beszélt, matatott ott előttem, és akkor, szemlátomást megkönnyebbülve, kihúzott egy ezüstbe csomagolt óvszert, megvan, mondta, és hal-kan felnevetett. A fiú és a lány feltápáskodott, és a faragványaikkal az apró erdő felé vették az irányt, amerre majd mi is indultunk később. Döbbenten néztem a tárgyat, ami csillogott a párás, nedves, ködös idő dacára. Fogalmam se volt, hogyan lehetséges ez. Hát igen, vannak még csodák, uram.

Felálltam, és jött ő is. Csenevész, kölyök fák között bandukoltunk, narancsszínű sálja kibomlott teljesen. Vizes volt a föld, cipőnk le-le-ragadt, valami furcsa hangokat, -foszlányokat hozott a szél. Fázni kezdtem, szinte vacogtam, uram. Egy régi, de felújított kastélyszerű étterembe mentünk, már nagyon kívántam az italt. Azonban luxus uralt mindent, csak valami lötyyre futotta, uram, egy nagy család ült a szomszéd asztalnál, az egyik gyerek nyáladzott, a többi összevissza rohanguált a tágas teremben, be-bebújtak az asztalok alá, onnan szölongatták egymást, a szülők nevetgeltek, jól érezték magukat, az exem, nem tudom, miért, odament a nyáladzó kislányhoz, megsimogatta a vörös, gondosan fésült haját, mire ő a volt barátnőm kezéhez kapott, és belevájta körmeit a csukló fölötti részbe, a szülők és a többiek oda se néztek, a távoli sarokban indián táncot lejtettek a nagyobbacska lányok, felálltam, -pattantam inkább, de olyan ügyetlenül, hogy leesett és darabokra tört a lötyyöt tartalmazó csicsás kristálykancsó, ekkor kellett volna otthagyni az egészet, kirohanni a szárnyas ajtón és futni a füves úton a város felé, nem törődve semmivel, érezni azt, hogy szabad vagyok újból. Teljesen az. De nem csináltam ezt. Zavartan vártam, hogy elvigye a pincér az üvegdarabokat. Üzemi baleset, mondta, és rám kacsintott. Megfogtam a kezét, az exemét, és húztam kifelé, a felhők alacsonyán szálltak, nem szóltunk egymáshoz, teljesen üres volt a táj, a műút felé mentünk, buszmegállót kerestem, és már jött is a gép, berregett, szinte hörgött, az anyád, mondta a sofőr már odabent, és nyomta a pedált. Fák, bokrok futottak mellettünk, majd kaszárnyaszerű épületek. Már esett. A férfi szemben állt velünk, elegáns kabátban, piros sállal a nyaka körül, először ő nézett, majd az ex, közben zötykölődött, fuldokolt a busz, picit elhúzta a volt kedves a száját, a férfi arcán ekkor átfutott egy halvány mosoly, tágra nyílt szemekkel követtem mindezt, a játékot, azt, hogy hogyan állnak rá egymásra ők ketten, igen, ajtók csapódtak ki, majd záródtak hangosan, a sofőr anyázott szorgalmasan,

ki akartam nézni, de nem lehetett, rátapadtam arra, ami fájt, és ennek nem örültem, uram, valóban nem. Leszálltunk, mentem előre. Nem akartam tudni, intenek-e.

A lakásban hideg fogadott. És nem terjengett a cékla illata. A vörös macska még megvolt. Csak a szőre kopott meg kissé. Nyűgösködött. Kibújt a kezeim közül. A bor, amit az ex töltött, túlságosan édes volt, de azért kívántam nagyon. A nagyfotelbe ültem, és bámultam a súlyos, mélybordó függönyöket az ablakon. Alig lehetett négy. A szomszéd lakásból zene szűrődött át. A fejünk fölött kutyák ugattak. Jöhetsz, mondta az ex, tálalva van. Mentem a tágas konyhába, gőzölgött az asztalon a leves, mertem a tányérba, belenéztem, néztem, akár egy adag vér, gondoltam, cékladarabok úszkáltak benne, lökdöstem őket a kanállal, a forróságra, ami előntött, nem reagáltam, mert tudtam, hamarosan odakinn leszek, megyek az utcán, és hallgatom, hogyan kongnak a lépteim.

Híd, 2015/5.

Tornai József

HETVENEN TÚL

Hetvenen túl léptél, s én épp így szeretlek,
még jobban is, mint mikor még pirosan
lángoló gyümölcs voltam,
mert igazán csak az lelkesedhet,
ki az árulás vermét már megjárta,
onnan jön föl a Nap partjára.

Te is mondtad kiröpülő madárcsapkodással, hogy
meggyűlöltél,
és sose volt köztünk semmi más, csak fél-
őrület: minek is találkoztunk,
mitől kereszteződött két utunk egy egészbe,
kedvesség kedvessége?

Szeretsz, s így szeretlek
minden este, mikor a karom beléd kapaszkodik
a sötétség, bármi rontás ellen,
és nincs többé lényünk mélyében vadság s érthetetlen.
Csak odaadás van, a teljes élet,
mitől a kihunyhatatlan ág-bogú
citrusfák égnék.

Forrás, 2015/5.

Lázár Bence András

AZ ESTÉKTŐL SZÉP

Az estéktől szép minden. A sugárút,
egy fénylő oszlop, és az összes mondat.
Te meg az vagy, aki hiányok nélkül figyel,
ahogy feltöltik lassú menetben az utcákat.
Ez a végső pakolás. És nem tudod, hogy

az a férfi, aki bevásárol, abban a közértben
a legszeleesebb sarkon, vajon kinek viszi a zsemlét,
kinek a tejet, hogy talán anyja van, vagy apja,
akit temetni kell. Nem tudod, ki az a férfi, akinek
gyűrű van kezén és nincs mellette senki.

Csak a részeg öregek hangos emlékeit
hallod, ahogy hiányok nélkül figyelsz, ahogy
lassú menetben feltöltik a céltalan mozgást,
és nem tudod kit temettek még aznap délután.

Mert ezektől az estéktől szép minden. A sugárút,
egy fénylő oszlop, és az összes mondat. Te meg,
az vagy aki vacsorát vesz egy gyorsbüfében,
tévét kapcsol és híreket hallgat.

Palócföld, 2015/3.

Balla Zsófia

HA NEM LÁTOM IS

Egy hátsó szobában lakom,
nem látok ki a messzi tóra.
Csak egyik lépcsőfordulón
látom estére virradóra.

Nézem a pislá fényeket
éjjel a túlparton, esőben:
homályban egy sem téved el,
láva színeket buggyant bőszen,

leveti fölöslegét: kigyúl-kilobban,
lüktet, jelez, – lob gleccserek
s szent könyvek úsznak, mint erek,
az égen tüzes görbék forognak.

Szememmel enyhítem a szomjamat.

Telít a fény, enyhít a forma:
felitatják a jövőtlen időt,
sok súlyt, mely otthon eltiporna.

Választanunk kell több élet között,
ezek egymásról mit se tudnak.
Egy kis időt merünk magunknak,
egy félév-tartományt. S ha otthon

rutin horzsolja majd bőröm, szivem:
bent tóparti futam időmet
akár néma szerzetet viselem.

Hátsó szobában itt, és fönny loboghat
messze, határomon túl, a hárs-lombban,
bent örvénylik szemem mögött,

s zeng folyton a semmibe nőtt
és útrakész Mindenható:
életem vízszintjéig ér velem,

élő múltó ölébe ránt a tó.

Tekintet, 2015/3.

Cselenyák Imre

AMOVEO*(Mezővárosi vulticulus)*

Egész délelőtt törkölyt nyakalt, délutánra olyannak látta a világot, amely már közelített az optimálisan elfogadhatóhoz. Tehát nem eszményi, de kielégítő. Tartott tőle, elpilled, enged a szervezet kényszerének, ledől, elszunnyad. Ezt semmiképp sem szerette volna, megjárta jó néhányszor: a nappali alvás éjjel megbosszulja magát.

Százhatvankettő!

Arra jutott, hogy iszik egy erős kávét, aztán sétálni megy. A konyhában uralkodó rendetlenség ugyan zavarta némiképp, de annyira mégsem, hogy tegyen ellene. Homályosan emlékezett rá, hogy talán ma jön haza az anyja, ez azonban számára inkább a kielégítőbb táplálkozás és pénzforrás ígérését jelentette, mintsem kötelességtudatának feléledését. Rég hozzászokott ő ahhoz, hogy semmit se tegyen anyja kedvére, viszont elvárjon tőle megértést, pénzt, tiszta gatyát. „Harmincnyolc éves vagy, fiam, nem érzed, hogy valami nincs rendben?” – idézte föl az idegesítő kárálást. – „Az isten se látott még ilyet! Igen is, lenne hozzád való asszony, csak te egy balfasz vagy, nem jársz olyan helyekre, ahogy munka után se nagyon! Az én szüleim ebben a korban már unokákkal játszottak! Mire vársz, mondd már meg nekem, drága gyermekem?! Az én kis nyugdíjamból élünk, abból kéregetsz folyton, hát nem szégyelled magad?!”

Megtömté a kotyogót örleménnyel, ráhelyezte a tetejét. Miért kellene szégyellnie magát? Semmiben sem hibás! Az égadta világon semmiben! Meggyújtotta a gázt, fölhelyezte a kis alumínium készüléket. Ne bassza már meg az a... Hát nem összepakolt a cipőgyár! A digók elhúztak a francba! Ezért kellene restellkednie?! És abban ki hibás, hogy ilyen törpe maradt? Mindössze százhatvankét centi?!

A gőzölgő csészével a szobájába osont. Gondolta, belekukkant a tévébe, hátha adnak valami nézhető. Végigpásztázta a csatornákat, sehol semmi jó, taláalomra otthagya valahol. Elkortyolta a feketét, a csészét az éjjeliszekrényre helyezte, ahol társa lett egy üres sörösüvegnek, egy negyed karéj száraz zsíros kenyérnek, egy fél pár koszos zokninak. Végigdőlt a vetetlen ágyon, a képernyő odavonzotta tekintetét, a nar-

rátor hangja bekúszott tudatába. – A férfiak csodálkozni fognak a közvélemény-kutatás eredményén. A megkérdezett nők többsége úgy nyilatkozott, hogy ők egy férfinak leginkább a csípőjét, a tomporát nézik meg. Kedves uraim, hiába erőlködnek tehát, hogy széles vállakat, domború mellkast, hatalmas muszklikat növelesszenek, a nőknél ezek másodlagosak. A nemi szerv mérete pedig szóra sem érdemes. Legyen formás fenekük, azt biztosan értékeli a nők.

– Miket dumál ez! – kiáltott fel, és nagy lendülettel talpra ugrott. – Lófasz a seggedbe, te barom! A szemét csajok először azt nézik meg, milyen magas a hapsi! Mindenütt csak a hazugság!

Ököllel rácsapott a távkapcsolóra, ami azt eredményezte, hogy másik csatornára váltott a kép. Ettől lehiggadt, rendesen kikapcsolta a készüléket. Ismételten tudatosította magában, hogy nem alhat, mert akkor az éjszakát ébren kuksolhatja át, attól pedig tartott, inkább áram alá helyezte az öreg számítógépét.

Az idejétmúlt ketyere – akkor vette, amikor még a cipőgyárban dolgozott – lomhán indult be, s miután elérte üzemből állapotát, úgy zakatolt, mint egy orosz traktor. Mikor lesz neki egy korszerű komputere, amilyen igazság szerint minden embernek kijárna a mai világban? Az internet katasztrófális, akkor működik, amikor kedve tartja. Sokszor órákig nem boldogul vele, s ha végre nagy lomhán elindul, a legváratlanabb pillanatban képes lefagyni. A környéken már senkinek sincs ilyen ócska gépe, szóba hozni sincs pófája mások előtt.

Azonnal sikerül a világhálóra csatlakozni. Micsoda csoda! Először megnézte a levelezési Outlook fiókot, de nem jött számára semmi. Napok óta nem írnak neki, és még az iwiwen sem keresik. Csupán a szokásos személytelen üzenetek: küldd tovább, különben elviszi a szerencsédet, nyerd egy velencei utat, segíts a kislányon, akit csak külföldön tudnak meggyógyítani, s az bizony költséges, a bankszámlaszáma: 91918282 –10020033. Rá kellene gyűjtani. Hanem elfogyott a cigaretája. Ujjai sután kattintgatták az egér gombját, a képernyőn lassacskán kibontakozott a kedvenc oldal, amelyet már három éve rendszeresen látogatott. Ezt a linket véletlenül találta, amikor meguntta Maya Gold weblapját. Kicsit eltért a megszokottól, de igényeit helyel-közzel kielégítette. Erotikus tartalmú rövidfilmek tömkelege: csajok kitérülközve, orális szex, tömény pornó, leszbikus enyelgés, meg ami csak jön... Egyedüli probléma a gép gyenge teljesítménye. A hosszabb klipeket szaggatva, élvezhetetlenül játssza le, ezért a szeme már idejekorán ráállt a kínálati ablakok bal sarkában látható számokra. Ha időtartama

meghaladta a négy percet, rá sem nyitott. Voltak kedvenc rövidfilmjei, amelyeket száznál is többször megnézett. Vagy azért, mert jó dögös benne a maca, vagy mert hatalmasat élveznek a szereplők. Egy rendszeres pornókukkoló valamennyi idő elteltével már rájön a csalásokra, a megjátszott orgazmusra, heróttá lesz a műlihegéstől. Ezen az oldalon akadtak szép számmal amatőr videók, amelyek katartikusabb hatást gyakoroltak rá, mint a profin megrendezett jelenetek, így mostanra szinte kizárólag a műkedvelők felvételeit leste.

Fölugrott, kiszaladt a konyhába, föltépte a hűtőszekrényt. Hol a pálinkásüveg?! Szembesülnie kellett a lehangoló valósággal: az üveg a stelázi mellett szendergett üresen. De talán valamennyi maradhatott benne! Fölkapta, kirántotta dugóját, s a palack nyakát lefelé fordítva igyekezett a szájába csurgatni a maradékot. Valóban jött még belőle néhány csepp, de csak arra volt jó, hogy nyelve éppen üdvözölje a törköly isteni zamatát, gyomra viszont dühösen berzenkedjen, hogy őhozzá semmi sem jut le.

Csak százhatvankettő!

Dühösen tért vissza a komputerhez, megkeresett egy régebbi szpícset, rákattintott. A női szereplő izmos fara még mindig hatott rá, pedig legalább negyvenszer nézte végig a jelenetsort. A pár megy föl a lépcsőn, a pasi elöl, mögötte a csajszi áttetsző nadrágban, gumisegge olyan kerek és ruganyos, hogy bele lehetne rúgni, mint egy labdába. A szobában aztán megválnak ruháiktól, a nő letámadja a fickót, elbíbelődik a farkával, majd egyszerűen eltűnteti magában. Ó, az a hibátlan feszes fenék! Gyerünk! Ugrálj, ugrálj, ugrálj!

Gyorsan önkielégített, rádobta magát a vetett ágyra, tagjai eleryedtek. Leragadt a szeme, s mindhiába igyekezett, nem állhatott ellent a szervezetének, aludt egy órát.

Keserű büntudattal ébredt. Kikapcsolta a gépet, céltalanul ténfergett a házban. Jöhetne már az anyja, eleget volt oda, mit képzelt erről a világról... Kibámult az udvarra, átjárta valami ismerős szomorúság, amely szüntelen ugyanazt a kérdést szüli immár húsz éve: ki az a nő, hol az a nő, akit neki rendelt a sors? Üres gyomra összeszorult, hónaljtáji izzadást érzett.

Rá se bagózott a kertre, pedig anyja meghagyta neki, hogy a paprikapalánták ágyását gyomlálja ki. Locsolnia is kellett volna, de tegnap szerencsére esett egy kis eső, az felmentette őt ezen feladat alól. Majd azt füllenti, hogy mindennap locsolt, csak ma felejtette el.

Estefelé tért haza az asszony. Elégedett ábrázattal tette be maga mögött az ajtót, ám a konyhát meglátva mindjárt elszomorodott.

– Látom, megvártál a mosogatással.

– Csak a tegnapi meg a mai edények azok – sündörögte körül az anyját. – Hoztál valami kaját?

– Miért hoztam volna? Nem a boltból jövök! Készíték neked gyorsan valamit.

No, ettől tartott a nagyfiú. Semmi sem volt már a hűtőben, de a spájzból is kiettek tegnapelőtt munkanélküli haverjával az utolsó szál száraz kolbászt.

– Ha lenne miből – dünnyögte.

Az anya letette az utazótáskát, kiegyenesítette a derekát. Hatvanhét éves nyugdíjas parasztasszony. Harmincéves műszálas nadrágot és talán még annál is idősebb blézert viselt. Őszes haja öntörvényű elrendezésben bokrosodott fején. A fésülést ideig-óráig tudták csak megtartani drótszerű szálai, félóra elteltével a feje búbján meg a két halántékánál gombolyag alakult ki, úgy festett, mint Popey felesége. Kezet mosott, megmarkolta a nagykést, befordult a spájzba.

– Hol a kolbász?! – kiáltott ki élesen.

– Megettem!

A nagyfiú annak örült, hogy nem kellett anyja szemébe néznie.

– De mindet?

– Hát jó még az étvágyam.

Az asszony fejcsóválva tért vissza, indult a hűtőszekrény felé. Fia jó előre figyelmeztette.

– Azt is kiettem.

De az asszony saját szemével akart erről meggyőződni. Feltépte a frizsider ajtaját, és látnia kellett, hogy bizony szó szerint úgy van az. Mindössze egy agyonnyomorgatott pirosarany-tubus árválkodott a középső rácson. Az asszony visszacsapta az ajtót, csípőre tett kézzel lépett nagyfia elé.

– Hagytam itthon neked húszezer forintot. Annak elégnek kellett lennie szalámira, kenyérre. Főztem neked egy nagy fazék töltött káposztát. Mit csináltál a pénzzel, Gyuszi?

– Mire elég húszezer? – vonogatta vállát a nagyfiú, és vádlón nézett anyjára.

– Én akár kétheti kosztot kihozok belőle. Csak öt napig voltam oda! A töltött káposztát három napig ehetted! – Az asszony egyre idegesebb lett. – Fogadjunk, semmit se költöttél ennivalóra, csak italra!

- Ne fogadj, mutter, mert elveszted.
- Legalább kenyered van?
- Képzeld, van! – csapott élesen a szóra.
- Hol?

A nagyfiú vehemensen kitérta a gáztűzhely melletti konyhaszekrény ajtaját, s a liszteszacskók közül diadalmasan előrántott egy nejlonba tekert negyed kenyeret.

- Itt van!
- Jól van – enyhült meg az anya. – Akkor szaladj át Icához, kérjél tőle három tojást, majd visszaadom neki szerdán.
- Én aztán nem megyek. Nincs hozzá pófám.
- De a rántotta kéne, mi? – csattant fel az asszony. – A fene essen a kényelmes fajtádba!

A nagyfiú lerakta a kenyeret, s csak állt, mukkot se szólva. Tudta jól, hogy a feddés után anyja úgysis átszalad a szomszédba, hogy gyermeke ne éhezzen. Meg különben is ezek amolyan női dolgok, egy férfi ne menjen kunyerálni. Jól számított, az asszony lemondóan legyintett, aztán durcás képpel távozott. A nagyfiúnak ekkor kísértő gondolata támadt: most kellene belenézni anyja pénztárcájába, nyilván van benne apró. Elvesz belőle valamennyit, azt észre se lehet venni, kitelik belőle néhány fröccs! De valahogy nem vitte rá a lélek, túl józan volt.

Az asszony már vissza is tért, ügyes fogással egy kezében tartott négy tojást, amit kis híján a fiához vágott.

- Mikor locsoltál te, Gyuszi?! – rivallt rá haragosan.
- Pár napja. De tegnap esett az eső. Ma meg minek locsoljak? De megcsinálok, ha akarod.
- Komolyan mondom, az embernek mindentől elveszed a kedvét! – fortyogott a nő, és sietve állt neki a rántotta elkészítésének. – Kérdeztem Icát, nem látott téged, se hogy gyomláltál, se hogy locsoltál volna.
- Hát mert biztos becsukta a szemét, amikor kimentem a kertbe – érvelt a nagyfiú.

– Beszélsz már!... Lát ő mindent! Azt is látta, hogy tegnapelőtt Dezsővel jöttél haza. Miért kell neked ezzel a semmirekellővel barátkoznod? Százszor elmondtam már, hogy nem állom ezt a Dezsőt. Sunyi, és minden rosszba belevisz téged.

- Minden barátomat elmarnád mellőlem, ugye?
- Én? – Az asszony kezében megállt a villa. – Én marom el mellőled a barátaidat?! – A villa tompa végével a tulajdon mellére bökött.
- Hány barátodat martam el eddig mellőled, okosisten?

– Na jól van, csináld már azt a kaját, mert megzúdul a tojás.

Evés után erősen megkívánta az italt. Mit lehet tenni, ha ennyire szomjas? A pia egyidős az emberiséggel, minden korban, valamennyi égtájon védelték az emberek a mámorító leveket.

– Adj már kétszáz forintot, nem tudom hová suvasztottam el a pénztárcámat. – S mielőtt még az anyja vércsetojó módjára rátámadt volna, hozzátette: – Van pénzem, ne izgulj, csak aprót kérek, hogy megigyak két fröccsöt!

– Hol, hol a pénzed? Mennyi maradt a húsból, mi? – Az asszony halántékán kidagadt egy ér. – Elverted mind?

– Maradt még, már mondtam.

– Mutasd meg akkor! Mutasd csak meg!

– Miért akarsz engem megalázni? Miért viselkedel velem mindig úgy, mint egy szaros pulyával?

– Hát hogy viselkedjek veled, ha még mindig nem jött meg az eszed, Gyuszi?! – És keserűen belefogott szokásos mondókájába. – El-múltál harmincnégy éves, nem csinálsz az ég egy adta világon semmit! Nincs munkád, mert nem jársz utána. Csak a kifogás, az állandó halogatás! Aki akar, talál munkát! Ne magyarázzál te nekem...

Mialatt mondta, megkereste a ridiküljét, elővette a pénztárcáját, kikotort belőle két vagy három darab pénzérmét és bezúditotta a sarkba.

– Nesze! De többet nem kapsz ebben a hónapban, az бүdös úristen!

– Mi vagyok én, kutya? – méltatlankodott a nagyfiú, tettetve a sér-tődöttet, mialatt feszegette belül a boldogság. – Higgadj már le, ki-hallatszik...

– Ne is szólj hozzám!

Gyula vállat vont, akkurátusan leguggolt, mintha őt a pénz nem is érdekelné, és az asztal alatt heverő fémszázásokat nyögve, sóhajtozva fölszedegette. Micsoda öröm! Nem kettő, hanem három darab érmét talált. Vajon az anyja szándékosan vagy véletlenül dobott ki eggyel többet? Egykutya, hallgat róla, nehogy vissza kelljen adnia, hiszen eredetileg is inkább háromszázra lett volna szüksége.

Béla meg Géza támasztotta a pultot, rajtuk kívül egy hűgyszagú öregúr meg egy réveteg tekintetű asszonyság tartózkodott a kocsmában, akik két külön, de egyformán ragacsos asztalnál ücsörögtek.

– Szeva', Gyuszi!

– Helló.

– Éppen rólad beszélünk.

- Ilyen híres vagyok?
- Anyád megjött már?
- Meg.

A raktárból épp kifordult a pultoslány, aki mélabús tekintetével, püffedt, műkörmös mancsával némi szexuális töltetet hozott a lehángoló atmoszférába. Férfi vendégei elérhetetlen magasságokban lévő erotikus szimbólumnak tekintették, Gyula sem volt kivétel.

- Szia, Gyuszi!
- Szia. Sima kisfröccsöt adjál.
- Gyorsítót?
- Azt most nem.

Béla cigarettával kínálta Gézát, az elfogadta, aztán Gyula felé is odartotta a csomagot, noha kelletlenül. Gyula habozott, Béla visszahúzta.

– Mindegy – kapott utána Gyula, és sikeresen zsákmányolt egy szál dohányrudat –, még egy utolsó, aztán leszokom.

– Miért kell neked még egy utolsó? – szájalt rá Béla. – Ha nálad azt jelenti a leszokás, hogy nem vásárolsz többé cigit, akkor az enyém-ből se vegyél.

A pultoslány Gyula elé rakta a poharat, hangosan felnevetett.

– Igaza van Bélának!
– Miért lenne igaza? – vágott sértődött képet Gyula. – Megkínált, nem? Én pedig elfogadtam, nem?

– Nézőpont kérdése – nyelvelt vissza Béla, aztán öngyújtó lángja lobbant, fölizzottak a cigaretták. – Te az én cigimre csak ne filozofálj!

– Mi lesz veletek jövőre? – nézett rájuk egyenként a pultoslány. – Itt bent már nem lesz szabad rágyújtani. Kormányhatározat.

Béla nagyot slukkolt, tüdőre szívta a füstöt, majd a plafon felé fújta.

– Ott rohadjanak meg!

A hűgyszagú öregúr mérgesen fölhogadt.

– Európában mán így megyen! Mi a fasznak az a bagó! Mi is szíjuk, még jobban, mint tik!

– Jogom van az egészségemet rongálni! – fortyant föl Béla. – Hallja, legalább megdögleni legyen jogunk!

– Nincs igazad – szállt szembe vele a pultoslány. – Persze, hogy rongálhatod az egészségedet, de a másét nem! És van már munkád?

– Hol van munka?! Mondjad már meg nekem! Hol van munka, mi?!

– Nincs munka sehol! – értett vele egyet a másik kettő.

– Parlagon vannak a földek – vont a meg vállát a lány és békülékeny hangon folytatta. – Aki akar dolgozni, megtalálja a munkát.

A három cigarettás lesajnálóan fölnevetett.

– Csak hiszed!

– Túrja a földet az, akinek kutya volt az anyja.

A réveteg tekintetű asszonyosság szavalni kezdett:

Azóta Halál és Csók

Itt élnek bennem vétkezõn:

A Város leánya falura jött

S virágokat gyilkol a mezõn.

A férfiak összenéztek. Cinkosság és megütközés honolt tekintetükben.

– Mit akar, mama? – vonta kérdõre Géza.

– Mit tudtok ti? – bambult maga elé a nõ, senkire se nézve, aztán a választ is megadta: – Semmit!

– Mi volt ez, Anna néni? – vihogott a pultoslány.

– Találjátok ki.

Béla keze a pultra esett.

– Találgasson a faszom!

– Szép, mondhatom... – bölintott Anna néni. – Sokan egy mondatot se tudnak úgy elmondani, hogy ne legyen benne csúnya szó.

– Csúnya szó, hallod, Béla! – röhögött élesen Géza.

– Ez pedig a finomabb oldalam – felelt rá a megkérdezett. – Mit szólna akkor, ha a faszomat az asztalra tenném?

– Béla! – kiáltott rá a pultoslány. – Fejezd be!

– És ha nem?

– Nem kapsz többet inni!

Gyula szomorúan tapasztalta, hogy sehol nincs igazi nyugalom. Otthon az anyja rikácsol, itt meg a barátaï hõzõngenek. Szerencsére Béla hamarosan távozott, s Anna néni drámai hangon elárulta, hogy egy Adyversbõl idézett. Géza tartozása fejében meghívta egy ráadásfröccsre, így még három hosszúlépés meg egy olcsó vodka kijött a háromszázból. Zárórára kellõképp elbódult a feje, na, talán tud majd aludni. Hezitált rajta, hogy kicsit még húzza az idõt, megvárja a pultoslányt, hátha remélhet tõle valamit. Rövid töprengés után azonban rájött, hogy semmi esélye, hiszen törpének született, meg aztán ez a mûkörmös fennhordja az orrát, nem is jó neki a magafajta. Pedig semmivel sincs neki több iskolája, sõt, ha forszírozná az ember, még tán el is restellhetné magát...

Otthon csak lekapkodta a ruháit, gyorsan beugrott az ágyba. El kell aludni, hogy reggel jól kezdõdjön a napja, ne járjon úgy, mint tegnap meg tegnapelõtt. És majdnem sikerült is neki, de odakint felugatott a

szomszéd kutyája. Úgy pattant vissza a valóságba, mintha földobta volna a matrac.

– Hogy rohadjon meg az a dög!...

Pontosan érezte, hogy most már hiába erőlteti. Vérkeringése fölpezsdült, s az élénkségnek egy nemkívánatos, felspannolt állapota vette birtokba tagjait. Ilyenkor felgyülemlenek indulatai, méreggel töltődnek élet-kapillárisai, szíve zakatol, feje lüktet. Az egyetlen orvosság, ha virraszt, és még iszik rá valami alkoholt. A virrasztás kézenfekvő, de ital nincs itthon. Már megint a délutáni alvás üt vissza!

Dühösen megnyomta a tévétávkapcsoló gombját. Teniszt közvetítettek, Francesca Schiavone játszott Venus Williamsszel. Térfelet cserélve épp egymás mellett haladtak el: a színes bőrű lány legalább két fejjel volt magasabb az olasznál. Hány centi lehet ez a Schiavone, tette föl magának Gyula a kérdést. Talán el sem éri a százhatvankettőt!

Járt, pattogott a sárga teniszlabda, Schiavone minden ütését durva, férfias nyögéssel kísérte, és rettenetesen küzdött gladiátor termetű riválisa ellen. Williams valamivel kisebb erőbedobással játszott, de lassan mégis az olasz fölé kerekedett. A pubertás korú labdaszedő magasabb volt, mint Schiavone, ezen gonoszmód elmosolyodott. Egy kis elégtétel, halvány öröm, talán meg sem tudná indokolni, miért. Hiába nyert tavaly Grand Slam-tornát ez a szárazkóró Schiavone, mégsem cserélne vele. Szegény pára a női nem szégyene, arca egy vásott nápolyi utcakölyöké, semmi mell, vékony, fekete múmialábak. Meg se dugná, nincs az a pénz, bár most jól jönne az a pénz, akármennyi is, egy ötszázás... Abból tudna az éjjel-nappaliban venni egy liter almabort. Az már épp en elég lenne ahhoz, hogy el tudjon aludni.

Arra gondolt, hogy az anyja pénztárcájában szendereg még néhány darab pénzermécske. Talán megvan ötszáz. A szándék kicsit a gyomrába facsarodott, de szomja most már nőttön-nőtt. Máskor is megcsinálta, az ezért kijáró szitkokokat pedig meg lehet szokni. Az éj közepén csendesen öltözni kezdett, szentül megfogadva, hogy most utoljára még megteszi, aztán holnap tényleg tartózkodik a nappali alvástól, és az egész életét átalakítja.

Lopakodás közben belényilallt a tudat, hogy munka után is mennie kéne! S emiatt fájts is belül valami, de aztán elvetette a sajtó gondolatot: most egyelőre elég, ha csak egy dologra figyel.

Irodalmi Jelen, 2015/6.

NÉPZENE

A népzene nem elméleti, hanem gyakorlati kérdés: művelni kell, hallgatni, táncolni rá. Első pillantásra legalábbis így gondolná az ember. De ha nagyon akarja, ezen a téren is megtalálja a maga számára az elemezni-, illetve értelmeznivalót, és ehhez nem is kell, hogy túlságosan teoretikus beállítottsággal legyen megverve. Hiszen a népzene, amint megszólal, nemcsak önmagáról szól, hanem egy adott tájegységről, régióról, a helyi hagyományokról, sőt a lokalitás és a nagyvilág találkozásáról (vagy az már világzene?). Határokról és határátlépésről, életérzésről, sajátos esetben politikáról. Kelet-Közép-Európa pedig mindig is sajátos eset volt, ahol még a táncházmozgalom is csöndes – más értelemben persze hangos – lázadás lehetett a rendszer ellen, mai exportbandái pedig az egzotikumot, esetleg a nosztalgiát csempézik a Nyugat zenei életébe. A népzénét tehát érdemes hallgatni, de nem érdemes hallgatni róla. Beszélni kell, sokféleképpen – ahogy rovatunk szerzői is teszik.

Réti Zsófia

ELDALOLNI KELET-KÖZÉP-EURÓPÁT

Some say that I come from Russia
 Some think that I come from Africa
 But I'm so exotic I'm so erotic
 'Cause I come from the Planet Paprika
 (Shantel: *Planet Paprika*)

2014, Gogol Bordello-koncert, Budapest. Profi show, pergő ritmus, a legnagyobb slágerek. A zenekar a megfeszített turnétempó miatt azt sem tudja, hol van, a közönség kicsit csalódott, ugyanakkor zavarban is van, hiszen mégiscsak „földijeink”. Még akkor is, ha ukránok, oroszok, fehéroroszok (az etióp és skót–kínai tagokról nem is beszélve). Pár hónappal később Rotfront-koncert pár száz méterrel odébb. A közönség lelkes, sőt elfogult, mert a banda úgy viselkedik, mint akik hazajöttek. Pedig az egyetlen magyar Wahorn Simonon kívül a zenekar csak német, bolgár, ukrán és osztrák tagokkal büszkélkedhet. Felmerül tehát a kérdés: bő húsz évvel a Szovjetunió széthullása után létezhet-e olyan „kelet-közép-európai sorsközösség”, amely összefogja ezeket a nemzeteket? Illetve a másik oldalról szemlélve: lehetséges vagy szükséges-e a régiót ilyen formájában egészként reprezentálni a világ többi része felé?

A kétezres évek elejétől-közepétől globalizált világunk két kiemelkedően erős gravitációs pontján, New Yorkban és Berlinben új könnyűzenei szubkultúrák kezdtek kibontakozni, melyek választ kínálnak erre a kérdésre. Nevük nincs, csak műfajmegnevezéssé tágitott szlogenek vagy önjellemzések, egyedi szóelemények írják körül őket, ezekből azonban rengeteg: *gypsy punk*, *emigrantski raggamuffin*, *Russendisko*, *turbo polka*, hogy csak a leggyakrabban felbukkanó kifejezésekről essen szó. Megfelelőbb megnevezés hiányában a *popreál* szó égisze alatt lehet ezeket a széttartó elnevezéseket egyesíteni, értve ezen azokat a szubkultúrákat, amelyek a volt szovjet tag- és szatellitállamok első- és másodgenerációs kivándorlóinak identitását mutatják fel. A kezdetek óta a multikulturális metropoliszok mellett egyre több helyen jelennek meg olyan formációk, amelyek valamilyen formában a popreálhoz kapcsolhatók. Ide tartozik a paradigma-, sőt mítoszalkotó Gogol Bordello (Egyesült Államok), a Rotfront (Németország), a Russkaja (Ausztria)

a Kultur Shock (Egyesült Államok), a Shantel (Németország), vagy akár a műfaj előfutárának tekinthető, 1989-ben megalakult Apparatschik (szintén Németország). Egy ilyen felsorolásból nem lehet kihagyni azonban a DJ-ként működő, Berlinben élő, de orosz származású Vlagyimir Kaminert és holdudvarát, az azóta legendás hírre szert tett Russendiskót sem, amely a berlini popreál szubkultúra ikonikus, kikerülhetetlen színtere lett.

Bár igen sokszínű felhozatalról van szó, ezeknek a bandáknak közös jellemzője, hogy tagjaik a világ, de legalábbis Kelet-Közép-Európa valamennyi tájáról érkeznek, s hogy ennek megfelelően az egyes tagok hazai népzenei hagyományai keverednek olyan eleve hibrid és nemzetközi zenei stílusokkal, mint a „páneurópai” polka, a klezmer, a cigány zene, illetve a nemzeti kategórián kívül eső punk és rock.

Popreál és jugóbuli

A popreál mint zenei zsáner két olyan kulturális mintázattal is összevethető, melyek a kilencvenes évektől kezdve, a Szovjetunió felbomlása után jobbra az emigránsok által befolyásolták a Közép- és Kelet-Európáról szóló nyugati közbeszédet. Az egyik ilyen jelenség a posztszovjet nosztalgiaadiszkok esete. Ezeket Németországban a keletnémet nosztalgia, az *Ostalgie* mintájára *Ost-discó*nak hívták,¹ Budapesten pedig az ide vándorló vajdasági magyarok – az összes jugoszláv utódállam képviselőivel együtt – „jugóbulinak” nevezték.² Mégsem állíthatjuk, hogy a Gogol Bordello-féle gypsy punk, vagy akár Kaminer Russendiskója az Ost-discók és jugóbulik közvetlen rokona lenne. Az utóbbiaknál a közönség jellemzően azokból tevődik össze, akik személyes emlékeik vagy legalább származásuk miatt alanyai az egyéni vagy csoportszintre emelt kommunista nosztalgiának, míg a popreál dinamikáját éppen az adja, hogy közönsége túlnyomó részben az áttelepülteket fogadó kultúra képviselői közül kerül ki: azaz a nosztalgia külső szemlélőiről van itt szó.

Érdekes, hogy a jugóbulik vagy az Ost-discók közönsége esetében összevillan a nosztalgia kifejezés szó szerinti és átvitt értelme. Ahogy

1 Lásd Daphne BERDAHL, '(N)Ostalgie' for the present. *Memory, longing, and East German things*, Ethnos 1999/2., 192–211.

2 A téma beható elemzéséhez lásd VÁRADI MONIKA Mária – ERŐSS ÁGNES, „Kulturálisan vagyunk magyarok, mentalitásban szerbek vagyunk szerintem, igen.” *Magyarországon élő vajdasági migránsok és a jugóbuli*, Tér és Társadalom 2013/2., 55–76.

a témát tárgyaló szakirodalom is megemlíti,³ a „nostalgia” mint ’kóros lelki elváltozás’ a *nostos* (hazatérés) és *algia* (vágyakozás) szavak összetételéből jött létre, s eredetileg a távoli otthon utáni vágyakozásra utal. Csak később kezdte el a térbeli elvagyódás helyett az időbeli visszavágyást is jelenteni, az *émigré*-bulik pedig a szó mindkét konnotációját játékba hozzák. Ezzel szemben a popreál múltidézése, bár maga is nosztalgiára épül, sokkal inkább a nemzetközi piac dinamikájának engedelmeskedik, mint az egyéni emócióknak. A Gogol Bordello gypsy punk zenéjével kapcsolatban Adriana Helbig jegyzi meg, hogy közönységük, akiknek a zenekar énekes, Eugene Hütz adja elő az erős narratív keretre felépített dalokat, túlnyomó többségében egzotikumra éhes fehér, középosztálybeli amerikai fiatal.⁴

Szoc-art és popreál

A hagyományokból kiinduló kelet-közép-európai emigráns identitások megalkotásával a popreál egy vizuális kifejezésmóddhoz, a szocialista realizmus jelrendszerét ironikusan kifordító és azt a pop-arttal szemben meghatározó szoc-art-hoz is kapcsolódik.⁵ A szoc-art kifejezést először 1972-ben használta az Egyesült Államokba kivándorolt orosz Vitaly Komar és Alexander Melamid, s – bár maga az irányzat bizonyos mértékben több, a volt szovjet érdekszférába tartozó országban megjelent – legismertebb képviselői ugyancsak oroszok: Leonid Sokov és Alexander Kosolapov. A New York-i galériákban bemutatott munkáikról általánosságban elmondható, hogy azon a nagyon keskeny határvonalon billegnek, amely hagyományos fogalmaink szerint a giccset választja el az ironizáló, sokszorosan rétegzett posztmodernről.

Bár mind a szoc-art, mind a popreál esetében kelet-európai emigráns identitások felmutatásáról van szó, a médiumon és a kifejezés választott módján kívül még egy jelentős különbség adódik közöttük. A szoc-art tekintetében a közép-európai kulturális identitás megfogalmazása mindig problematikus volt, hiszen a szoc-art, amellet, hogy

3 Lásd például Linda HUTCHEON, *Irony, Nostalgia and the Postmodern*, *Studies in Comparative Literature* 30. (2000), 189–207.

4 Adriana HELBIG, „All Connected Through the Gypsy Part of Town”. *The Gypsification of East European Immigrant Identity in U. S. Gypsy Punk Music*, Romano Dzaniben 2009, 85–101.

5 Mihail EPSTEIN, *Postmodernism, Communism, and Sots-Art = Endquote. Sots-art Literature and Soviet Grand Style*, szerk. Marina BALINA – Nancy CONDEE – Evgeny DOBRENKO, Northwestern UP, 2000, 3–31.

posztoszocialista, elsősorban orosz. Nyilvánvalóan beszélhetünk ország-specifikus törekvésekről is, ezek azonban nagyon elszórtak, és sokkal jellemzőbben kapcsolódnak más stílusokhoz, hagyományokhoz, mint a szoc-art-hoz. Röviden, Fehér László rózsaszín sorozata vagy Jarosław Modzelewski munkái legjobb esetben is úgy aránylanak Melamid vagy Sokov projektjeihez, mint a „létező szocializmusok” Marx ideáihoz. Mindez tehát azt jelenti, hogy a teljes szovjet blokk posztkommunista reprezentációja ismét orosz minta alapján történik meg a szoc-art esetében. A popreál ezzel szemben a multikulturalitásában, ha tetszik, internacionalizmusában hordozza magában a szocializmus örökségét. Ezek a zenekarok jellegzetesen nemzetközi formációk: ukrán, magyar, német, osztrák, bolgár tagokból állnak.

Interkulturális befogadás

Ami azonban mégis közös jellemzője a szoc-artnak és a popreálnak, az az eleve interkulturális befogadás, hiszen mindkét esetben olyan emigráns szubkultúrákról van szó, melyek a befogadó ország közönségében – a sajátjuktól kulturálisan eltérő közegben – keresnek elismerést a maguk számára. Mindez olyan interpretációs stratégiákat hív életre, melyekkel például az irodalom nyelvi meghatározottságából adódóan szinte egyáltalán nem számolhat.

Ez az értelmezési kontextus a Homi K. Bhabha által posztkoloniális szövegkörnyezetre kidolgozott hibriditáselméletét is új megvilágításba helyezi. Bhabha szerint a hibriditás két kultúra sűrűlédásakor jön létre, s azt jelenti, hogy ezek közül a nem domináns egy olyan jelrendszert hoz létre, amelyben a kedvezőbb pozícióban lévő civilizáció kódjait használja, ám a saját történetét mondatja el velük, kifordítva azokat. A hibriditás olyan különbség, amely önmagából adódik (*a difference within*), egy köztes valóságot reprezentál, s ekképp képes felülemelkedni a bináris világrenden. Bhabha szavaival élve, a hibriditás hidat próbál verni az otthon és a világ között – és tulajdonképpen ez mind a szoc-art, mind a popreál lényege.⁶

A Bhabha-féle hibriditás legjobb példája az a nyelvi keveredés, amelylyel a popreál zenekarok operálnak. Az idegen világnyelven, akcentussal éneklés felveti azt is, hogy az ily módon felmutatott identitás

6 Homi K. BHABHA, *The Location of Culture*, Routledge, London, 1994, 13.

másféle reprezentációja nem lenne lehetséges: bebizonyosodik, hogy a Kelet-Közép-Európából érkezők anyanyelve nem alkalmas arra, hogy a világ felé bármilyen jelentést kommunikáljon, a kivándorlók a Nyugat nyelvét pedig csak egyfajta különbség, könnyen felismerhető akcentus megtartásával képesek sajátjukká tenni. Külön izgalmasak azok a dalok, ahol akár egyetlen számon belül is változik az előadás nyelve. Ennek egyik legjobb példája a Gogol Bordello *Suddenly (I Miss Carpaty)* című dala, melynek már a címében és refrénjében is említett Kárpátok a kelet-közép-európaiság kvintesszenciájának tekinthető: a hegység érinti Szerbiát, Romániát, Ukrainát, Magyarországot, Szlovákiát, Csehországot és Lengyelországot. A dalszövegek különlegessége, hogy bár javarészt az énekes, Eugene Hütz csikorgó angolján szólanak meg, néha ukrán és lovári betétek is hallhatók, sőt egy magyar nyelvű sor is helyet kap a dalban: „piros lett a paradicsom, nem sárga”. Hasonlóan épül fel a Rotfront *Devil* című dala, mely a *Ha megfogom az ördögöt...* kezdetű magyar nyelvű cigány nótából indul ki, s ehhez adódik Yuriy Gurzhy ukrán nyelvű betétje, illetve az ugyancsak jól felismerhetően kelet-európai akcentusú angol refrén.

A hibriditás mellett szintén az eleve interkulturális befogadás következménye az is, hogy a popreal – csakúgy, mint a szoc-art – kénytelen könnyen érthető nemzeti vagy regionális sztereotípiákból építkezni. Ezek közül a legkézenfekvőbb a féktelen mulatozás, az ivászat, a tivornya kusturicai ihletettségu képe: ezt láthatjuk például a Gogol Bordello *Start Wearing Purple* című klipjében, s értelemszerűen az *Alcohol* elnevezésű daluk is ezt örökíti meg, melynek ironikus ellenpontja a Rotfront *Sober (Józan)* című száma. Mégis, a sztereotípiák legteljesebb demonstrációját a Russkaja *Change* című dala adja, amely az amerikai kivándorlás tapasztalatát örökíti meg a következő dalszöveggel:

I changed my Vodka for the Whisky
 That's why I got this voice
 I changed my Olga for the Britney
 because I have no choice
 I changed my Prawda for the New York Times
 to read about the daily truth
 I changed my country for a better life
 and now I got the blues⁷

7 „Vodkámát whiskyre cseréltem, / ezért ilyen a hangom / Olgámat Britneyre cseréltem / mert nincs más választásom. / A Pravdámat New York Timesra cseréltem / Hogy a

Ezek a képek azonban ebben az esetben nem csak a kivándorlók auto-sztereotípiáit sorakoztatják fel: a nóta minden szláv jellegzetesség mellé azok amerikai ellenpontját rendeli, ahogy a hagyományos orosz zene az amerikai álmot megtestesítő kultfilm, a *Pretty Woman* betétdala mellé helyeződik.

A befogadó közeg nyelvi és kulturális idegensége más szempontból is a popreál előnyére válik. A kelet-közép-európai sztereotípiák döntő része valamilyen módon a múltból, sőt számos esetben a kommunista múltból fakad. A „mit sem sejtő” közönség jelenléte bizonyos mértékben tehermentesítheti az emlékezetet, ami például azt is eredményezi, hogy az emigráns popreálban az identitás nem a múlt retraumatizálásából, az áldozati emlékezet fenntartásából fakad. Ezzel kapcsolatban Aleida Assmann jegyzi meg, hogy míg Nyugat-Európában jelenleg éppen a kollektív áldozat-emlékezetek újraértelmezése, megkérdőjelezése zajlik, addig Kelet-Európában még mindig a közös passziótörténeteken alapuló nemzeti nagyelbeszélések újraeledésének lehetünk tanúi.⁸

Mégsem egyfajta átgondolatlan és naiv – Svetlana Boym kifejezésével élve restoratív⁹ – kelet-európai nosztalgia az, amit a Rotfront, a Gogol Bordello vagy a Russkaja képvisel. Ehelyett egy, a múlthoz fűződő, nagyon is reflexív viszonyról van itt szó. A Bacsó Péter *A tanú* című filmjéből idéző Maya Nadkarni megfogalmazásával élve annak felismerése ez, hogy a múlt bár kicsit sárga, kicsit savanyú, de a miénk.¹⁰ Viktor Pelevin egyik karaktere fogalmazza meg azt, hogy a kelet-európai miként reprezentálódik nyugati értelmezője számára: „De ezek azt hiszik, hogy mi kulturális nyomoroncok vagyunk! Olyanok, mint azok az afrikai bunkók, érted! Mintha pénzes állatok lennénk. Valami disznók, vagy ökrök [...] Hiányzik a nemzeti i-den-ti-tás.”¹¹

A popreál a nemzeti autosztereotípiák felhasználásával olyan emlékezetet alakít ki, amely zökkenőmentesen integrálhatja a szovjet mozgalmi dalok hangzásvilágát a lokális népzennel – még annak ellenére is, hogy a kommunista érában a hatalom és a népzene, sőt még a nép

napi igazságról olvassak / Az országomat lecséréltem egy jobb élet reményében / És most rám tört a blues”.

8 Aleida ASSMANN, *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*, C. H. Beck, München, 2006.

9 Svetlana BOYM, *Nostalgia and Its Discontents*, The Hedgehog Review 2007, 7–18.

10 Maya NADKARNI, *But It's Ours. Nostalgia And The Politics Of Authenticity In Post-Socialist Hungary = Post-Communist Nostalgia*, szerk. Maria TODOROVA – Zsuzsa GILLE, Berghahn Books, Oxford, 2010, 190–214.

11 Viktor PELEVIN, *Generation P*, ford. BRATKA László, Európa, Budapest, 2009³, 222–223.

és a népzene viszonya is kifejezetten problematikusnak számított.¹² A műfaj az alkotóelemek olyan kevercsét kínálja, amely nem tűnik afféle intervíziós dalfesztiválnak, hanem képes a megváltozott világban is érvényes identitások kommunikálására.

Kelet- és közép-európai egzotikum

Mindez felveti azt a problémát, amelyet Weyer Balázs zenei újságíró a világzene esetében az autentikus és az egzotikus között feszülő ellentéttel ír le, s amely a popréallal kapcsolatban is releváns lehet.¹³ Míg az egzotikum mindig relációjában értett fogalom, egy kulturális objektum valami máshoz (általában normatív tekintetű mért) izgalmas idegenségét jelöli, az autenticitás az önazonosság megtartására irányuló képesség. Ahogy a téma paradigmaformáló kutatója, Charles Taylor megfogalmazta, az autenticitás az egyén azon képessége, hogy a külső nyomástól elszakadva fejezze ki önmagát.¹⁴ Első látásra feltételezhetnénk, hogy az egzotikum és az autenticitás egyenesen arányos egymással. A valóságban azonban úgy tűnik, hogy az autenticitás éppen hogy nem az egzotikum múlttá merevítését, hideg emlékezetként való megőrzését jelenti, sokkal inkább azt a fajta hitelességet, amely felismeri és vállalja, hogy az identitás, amit fel tud mutatni, számos keveredés, interakció jelenleg is formálódóban lévő eredménye.

Ahogy Weyer is mondja, szeretnénk azt gondolni, hogy a Zöld-foki-szigeteken mindenki hagyományos helyi zenét hallgat, és meg lennénk sértődve, ha a helyi bárban a *Billie Jean* szólna, azonban a jelenleg népi- és világzeneként ismert műfajok túlnyomó része valamiféle fúzió eredménye. Ugyanezt a felismerést a popréál kontextusára vetítve be kell látnunk, hogy ebben a formában a népzenei ihletettséggű dallamoknak csak akkor van létjogosultságuk, ha nem valamiféle archaizáló múlt-

12 A szovjet tagköztársaságokban a népzene, majd Sztálin halála után a népzenei ihletettséggű popzene (a *folk'n'pop*) a tömegek, sőt az előadók által is megvetett, majd titkos lázadásra felhasznált műfaj volt. Erről bővebben lásd Vasily SHUMOV, *The rise and fall of Soviet folk'n'pop music*, Russia Beyond the Headlines 2013. szeptember 6., http://rbth.co.uk/arts/2013/09/06/the_rise_and_fall_of_soviet_folknpop_music_29563.html. Magyarországon a népzene helyzete még különösebb volt a Kádár-korban: bár a hivatalos ideológia egyértelműen támogatta, mégis az alulról szerveződő, potenciálisan ellenzéki csoportosulásokat, melyek népzenevel és néptáncal foglalkoztak (mint például az 1972-ben indult táncházmozgalom), a hatalom eleve gyanakvással figyelte.

13 *A zeneipar turistái: kitalált hagyományok, helymárkázás és keveredés a világzeneben*, Zenei hálózatok blog 2012. április 24., http://zeneihalozatok.blog.hu/2012/04/24/vilagzene_a_zeneipar_turistaja.

14 Charles TAYLOR, *The Ethics of Authenticity*, Harvard UP, Cambridge (MA), 1992, 27.

idézést hivatottak véghezvinni, hanem mindig eleve hibrid identitásokat visznek színre.

De milyen identitás az, ami ily módon épül fel? Melyek az egyedítő jellemzői? Adriana Helbig a Gogol Bordello kapcsán amellett érvel, hogy a zenekar jelenléte az Egyesült Államokban többek között azzal is jár, hogy a befogadó ország szemében a kelet-európaiság a roma identitással kapcsolódik össze. Helbig ezt a jelenséget a *gypsification* szóval írja le,¹⁵ hiszen az emigráns és a vándorcigány perspektívája sok szempontból valóban hasonló. A cigánysághoz kapcsolódó sztereotípiák vad, a többségi társadalomba beilleszkedni képtelen, a hagyományos definícióknak ellenálló, folyamatosan úton lévő karavánokról szólnak. Ezek szerint a cigány olyan ember, aki messziről jön, sehová sem tartozik, sehol nincs otthona. Az otthontalanság, az úton levés tapasztalata, sőt a keletről nyugat felé utazás toposza a popreál zenekarok gyakori, visszatérő témája. A Rotfront egyik legelső slágere, a *Sovietoblaster* például a következő refrént használja: „Let’s introduce ourselves, we’re sitting on a train that takes us to Berlin from Ukraine.”¹⁶ Az albumok címei ugyancsak az úton levés, az otthontalanság tematikáját idézik (például *Visafree* vagy *Emigrantski Raggamuffin*). A Gogol Bordello esetében ugyancsak nyilvánvaló ez a tendencia, elég, ha az olyan albumcímekre gondolunk, mint a *Trans-Continental Hustle* (*Transzkontinentális túlekedés*), *Multi Kontra Culti vs. Irony*, vagy az olyan dalcímekre, mint az *Immigraniada* és a *Voi-la Intruder* (*Íme a betolakodó*).

Mindez szorosan kapcsolódik ahhoz, hogy Kelet- és Közép-Európa sok szempontból egyfajta téren és időn kívüli imaginárius senkiföldjeként tűnik fel – a szakirodalomban csakúgy, mint a populáris kultúrában. Miklóssy Katalin és Pekka Korhonen például így írja le a Keletet: „A Kelet más. A gyors változások helye, ahol emberöltőkön belül születnek és tűnnek el hatalmas geopolitikai területek. Egyszer volt egy Szovjetunió, de már nincs. [...] Egyszer rég a Kelet egyet jelentett a kommunizmussal, de már az államszocializmus is eltűnt. Egyszer volt egy Kelet-Európa is, de mostanra már nemcsak hogy eltűnt, de maga az elnevezés is politikailag inkorrektté vált. A Szovjetunió nyugati nyúlványából az Európai Unió keleti nyúlványába történő rendszerszintű átmenet egy egész régió elmozdulását eredményezte.”¹⁷ Hasonló helynél-

15 HELBIG, *I. m.*, 86.

16 „Hadd mutakozzunk be, egy vonaton ülünk, amely Ukrajnából Berlinbe visz minket.”

17 Katalin MIKLÓSSY – Pekka KORHONEN, *Introduction = The East and the Idea of Europe*, szerk. Katalin MIKLÓSSY – Pekka KORHONEN, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle Upon Tyne, 2010, ix.

küliséget, mitizált Kelet-Közép-Európa-képet mutatnak be a közelmúlt itt játszódó filmjei, például a Jonathan Safran Foer regényéből készült *Minden világló* (*Everything Is Illuminated*, 2005) vagy a 2006-os „kelet-európai road movie”, a *Csuklónyiszálók* (*Wristcutters*), melynek betétdalát éppen a Gogol Bordello írta.

A kelet-európaiság – főleg az Egyesült Államokban – abban is hasonlít a roma identitáshoz, hogy a befogadó ország jellemzően különbséget tesz a kulturális és a társadalmi integráció között: míg a multikulturalitás jegyében szívesen fogadják a sajátjuktól eltérő kultúrát, ennek tényleges hordozói nem feltétlenül találják meg helyüket a társadalomban. Ahogy a Gogol Bordello egyik szövege rávilágít: „you love our music, but you hate our guts” („a zenénket szeretitek, de a fajtánkat utáljátok”). A Kultur Shock zenekar *God Is Busy, May I Help You* című dalának sorai pedig rögtön a kelet-európai emigráns lét legsürgetőbb társadalmi problémájára világítanak rá:

I know, I'm stranger in your land,
I know, ladies and gentlemen,
I know, I am coming here to stay,
And take your jobs away.¹⁸

De térjünk vissza egy pillanatra kiinduló kérdésünkhöz. Hogyan lehet Kelet-Közép-Európát egységes régióként felmutatni a világ többi része számára? A globalizáció korának egyértelműen szüksége van a tudatra, hogy a Nyugat kézre eső Másikja, az egzotikus, kiismerhetetlen Közép- és Kelet-Európa továbbra is létezik; bizonyíték erre a popreal átütő sikere is. Egyik, akár sztereotípiaként is használható jellemzője a sokféleség, a nyelvi, etnikai diverzitás: éppen olyasmi, ami az egységes régióképp ellen dolgozna. Ebben az elrendezésben azonban a kelet-közép-európaiság többé már nem szégyellni való provincialitást, elmaradottságot, valamiféle hiányosságot jelent, hanem megkülönböztető jellemző, lokalitásra alapozott autenticitást. Már nem centrum nélkül tanácstalan perifériáról van szó, hanem a popreal ábrázolásában egy olyan kulturális mintázatról, amely nemzetközileg is megérthető, sőt követhető lehet.

18 „Tudom, idegen vagyok a földeteken, / Tudom, hölgyeim és uraim, / Tudom, azért jöttem, hogy itt maradjak, / és elvegyem a munkátokat.”

Varró Annamária

A VILÁGFALU ZENEI TALÁLKOZÓJA A MOZIVÁSZNON

Nép- és világzene a filmekben

Világzene és filmvilág

Ha manapság feltesszük magunknak a kérdést, hol húzódik a határ autentikus és nem autentikus népzene között, nehéz lesz egyértelmű választ adnunk. A válaszadás nehézsége azonban korántsem abból fakad, hogy a műfaj ne lenne élő, sőt virágzó része a mai magyar – vagy épp külföldi – zenei palettának. A nehézséget inkább a *világzene*nek nevezett, ma már megszámlálhatatlan alműfajjal rendelkező hibrid kategória adja, amely a 20. század második felétől megkerülhetetlen zenei tényezővé nőtte ki magát.

A fogalom eredete az 1960-as évekre vezethető vissza, s egy bizonyos Robert F. Brown etnológus és népzene kutató nevéhez köthető, aki a szakirodalomban először foglalkozott a nyugati populáris zene és a nem nyugati (nép)zene sajátos keveredésével. „Local music from out there”: azaz minden olyan helyi zene, amely máshonnan szivárog be a nyugati világba. Az akkortájt radikálisan újnak számító műfaj megnevezése – *world music* (azaz világzene) vagy *ethno music* – a nyolcvanas évekre terminusértékű, bevett fogalomná vált. Folyamatos alakulása és mutációi, valamint alműfajai mára egyszerre jelentenek egy rendkívül heterogén (pop)zenei kategóriát és egy sajátos, kultúraközi médiumot. A mai zenehallgatási szokások ezt a jelenséget egyszerre igazolják vissza és erősítik is, hiszen a globalizáció és a technológiai fejlődés folyamatai a kultúra e résztartományát sem hagyták érintetlenül: az online stream korát éljük, amelyben csak néhány kattintásra vagyunk az olykor akár több ezer vagy tízezer kilométerre lévő előadóktól. A világfalu egyre nagyobbá válik, határai kiszélesednek, lakói – ez esetben zenehallgatói – egyre közelebb kerülnek egymáshoz; gondoljunk csak a közösségi oldalakon történő „zeneforgalmazásra”, a megosztásokra, a folyamatos véleménynyilvánításra.

A zenehallgatás, egy adott zenei csoportosuláshoz való tartozás korábban is fontos részét képezte az ember identitásának. Ez ma is

megfigyelhető, sőt manapság sokkal könnyebben beazonosítható egy-egy zenehallgató, mivel az online felületek felhasználói profiljairól pár kattintás után elérhetővé válnak olyan információk, amelyek annak idején csak pár órás beszélgetés árán derültek ki. Így bármennyire is túlzónak hat a megállapítás, a zene az interszjektív kapcsolataink, valamint önmagunk és környezetünk megismerésének, identitásunk kialakításának alapvető részét képezi.

A világzene kérdéskörét azonban nem csak annak a zenei kategóriák között elfoglalt helye vagy az adott zenehallgató identitásának feltérképezése felől érdemes körüljárni. A world music sok esetben termékeny talaja lehet a kulturális kolonializmus, a kulturális identitás, valamint a nemzeti kultúrák kutatásának. Stuart Hall, a kultúratudományok ismert teoretikusa a modern társadalmakat a változás társadalmaként definiálta, a nemzetet pedig mint kulturális reprezentációk rendszerét értelmezte.¹ Egy adott nemzet kulturális reprezentációjának fontos eleme a zene: gondoljunk csak olyan bevett sztereotípiákra, ahol egy-egy hangszer egy adott nép jelölőjeként funkcionál: skót duda, konga, bendzsó, szitár, hegedű, különböző rézfúvósok vagy épp a ceglédi kanna. A zene nemcsak egy adott közösségen belül bír identifikációs erővel, hanem emellett a „külső” világ felé a reprezentáció és a kommunikáció egy sajátos eszköze is. A 21. században viszont a kulturális reprezentáció határai teljesen elmosódtak, hiszen adott esetben egy magyarországi zenekar is lehet hiteles tolmácsolója a balkáni zenének, vagy egy japán hegedűs is játszhat autentikus ír népzénét egy galwayi pubban.

A globális posztmodern tehát a zenében is tetten érhető: ahogy a szövegnyomok ott vannak az irodalmi művekben, úgy a dallam- és hangnyomok is megjelennek különböző, egymástól akár több ezer kilométernyi távolságra lévő zenekarok hangzásvilágában. A „hangköziség”, a műfajköziség és a különböző fúziós zenei technikák nemcsak a világzenében, hanem más zenei szcénákban is otthonra leltek. Hiszen a világzenék között is találunk még ma is inkább az autentikus zenei hagyományokra alapozó együtteseket, de bőven akadnak olyanok is, amelyek már inkább a popzene körébe sorolhatók, és csak egy-egy tradicionális zenei markert őriztek meg. A *szabadon lebegő identitás* Stuart Hall-i fogalma így bátran alkalmazható a zenei vizsgálatok során az adott zenehallgatókra is, hiszen ha létezik olyan médium, amely nem ismer határokat és a távolságokat, az a zene.

1 Stuart HALL, *A kulturális identitásról = Multikulturalizmus*, szerk. FEISCHMIDT Margit, Láthatatlan Kollégium – Osiris, Budapest, 1997, 60–85.

A másik ilyen, a zenéhez hasonló globális médium a film. Habár nem célunk a mozgóképek történetének részletes vizsgálata, mégis kijelenthetjük, hogy a film- és videokészítés kis túlzással mára épp olyan hétköznapi – és egyben nélkülözhetetlen – tevékenységgé vált, mint lefőzni egy kávét vagy legrani a boltba egy kiló cukorért. Mindemellett persze a filmművészet (és a filmipar) kikerülhetetlenül beférközött a mindennapjainkba, a film- és sorozatgyártás sokadik virágkorát éli a 21. század elején, számtalan mozi születik évente, legyen szó A kategóriás filmekről vagy akár a legszínvonalatlanabb alkotásokról.

Mozgóképek és zene kapcsolata egészen a filmművészet hajnaláig nyúlik vissza: a némafilmek korában a zene mint az egyik fő atmoszférateremtő elem a filmek szerves részét képezte. A hangalámondásos, majd szinkronizált filmek korában sem tűnt el a zene; ugyanolyan erős jelenléttel bír, mint korábban, legyen szó egy-egy mozi betétdaláról vagy tökéletesen eltalált *soundtrack*jéről. A filmzeneszerzés olyan nagyágyú, mint John Williams, Hans Zimmer vagy épp Howard Shore számtalan ikonikus zeneszám megalkotói, melyek hallatán rögtön az adott filmre asszociálunk.

A különböző filmek vagy tévésorozatok zenéinek fő funkciójáról azonban már eltérőek a vélemények. Elég, ha egy filmzene csak szó szerint háttérzajként funkcionál? Vagy ennél több kell egy jól eltalált dallammenethez vagy önálló számhoz? Legyen igazi betétdal, amely ezer közül is felismerhető, mi több, lépjen túl magán az adott alkotáson, és legyen egyfajta konkrét érzés, élethelyzet metaforája? Vagy maradjon meg az atmoszférateremtésnél?

A továbbiakban ezekre a kérdésekre keressük a válaszokat egy speciális területen: olyan filmeket és filmzenéket vizsgálunk meg, amelyek hangzásvilágukhoz a világzene tárházából merítenek ihletet.

Ahogy azt már korábban láthattuk, a világzene egy bonyolult, sok száz elemből felépülő, folyamatosan változó, heterogén massa, melynek bár autentikus gyökerei vannak, vadhajtásai a különböző zenei műfajokban és alkategóriákban virágoznak tovább. Így az eltérő zenei világokhoz más és más filmek kapcsolhatók, melyek műfajukban különböznek ugyan, valami mégis azonos bennük: *a tradícióhoz való kötődés mindegyik filmben megjelenik és tematizálódik.*

„Amikor pedig a filmi és zenei struktúrák találkoznak egymással, egy még összetettebb kapcsolódási rendszer mutatkozik meg” – írja Zemankó Anikó film és zene bonyolult kapcsolatát vizsgáló tanulmá-

nyában.² Jelen írás nem vállalkozik olyan aprólékos vizsgálatra (például vágási technika és zenei ritmus összefüggései), mint a fenti tanulmány, azonban az idézett mondat akár a mottója is lehetne, hiszen világzene és film kapcsolata talán még bonyolultabb összefüggésekre világíthat rá, mint azt elsőre gondolnánk.

„Húzd rá!": a magyar népzene és filmek

Ahány ház, annyi szokás: e közmondás nagyon pontos leírása annak a hatalmas halmaznak, amelyet magyar népzene névezünk. Rengeteg dialektus és hagyomány egymás mellett élése, egymásra hatása figyelhető meg zenei kultúránkban. A Kárpát-medence etnográfiai-
lag rendkívül vegyes összetétele már alapjaiban vegyes textúrát adott a magyarországi népzenenek, hiszen évszázadokig éltek együtt magyarok, románok, tótok, szászok, svábok, cigányok és rácok. A különböző nemzetiségeken belül pedig további zenei részhalmazok alakultak ki: habár a dunántúli és a széki zene is magyar ajkú területről származik, mégis alapjaiban eltérő karakterű muzsikáról beszélünk. Ez a színes paletta a világzenei együttesek megjelenésével az utóbbi két évtizedben csak tovább szélesedett, így bátran állíthatjuk, hogy Magyarország nagyon jól áll a minőségi világzenét játszó együtteseket tekintve.

Ha a magyar népzene és a film kapcsolatát vizsgáljuk, érdekes módon elsőként nem is egy film, hanem egy ikonikus animációs filmsorozat ugorhat be: a *Magyar népmesék*. A Jankovics Marcell készítette rajzfilmsorozaton – Szabó Gyula narrációjával és a Kaláka együttes zenéjével – generációk nőttek fel, s kijelenthetjük, hogy máig ez az egyik legminőségibb és legnépszerűbb magyar mozgóképes termék. A *Magyar népmesék* nemcsak fülbemászó főcímmzeneje miatt lehet reprezentatív példa (biztos vagyok benne, hogy ma is sokaknak így csörög a mobiltelefonja), hanem atmoszférateremtő ereje miatt is, amely az egyes népzenei elemek, olykor csak zajkeltő eszközök rendkívül ötletes keverékének köszönhető.

Egyetlen olyan, mindenki által ismert amerikai film létezik, amelynek magyar betétdala a mozihoz hasonló népszerűségnek örvend mind a mai napig: a kilenc Oscarral és megannyi más filmes díjjal jutalmazott *Az angol beteg* (1996, rendezte Anthony Minghella). A *Szerelem*,

2 ZEMANKÓ Anikó, *Zene és film. Zenei hang és kép, zenemű és film mikro- és makroformális kapcsolatrendszerének vizsgálata*, Apertúra 2011. ősz, http://apertura.hu/2011/osz/zemanko_zene_es_film_mikro-es_makroformalis_kapcsolatrendszerenek_vizsgalata.

szerellem... című népdal Sebestyén Márta előadásában a film elején hangzik el: igaz, csak egy strófa, de az azt követő, már megkomponált filmzene e magyar népdal dallamvilágán alapul, s emellett felhasznál más, arab és afrikai zenei elemeket is, hiszen gróf Almásy László magyar földrajzkutató szerelmi története Afrikában játszódik. A Gabriel Yared komponálta filmzene indító dallammotívumai visszatérő elemek a történet kulcsfontosságú momentumainál, így ez a dal nemcsak a film elején, hanem hangtörödékeiben az egész filmben jelen van. A magyar népdal főcímdallá emelése pedig egyértelmű reflexió a főszereplő magyar származására, a magyar tradícióhoz való kötődésre.

A motívumszerűen visszatérő zenei dallamra jó példa Szabó István *A napfény íze* (1999) című alkotása, amelyben a *Tavaszi szél vizet áraszt* című dal kap fontos szerepet a film egyes kulcsjeleneteiben. A négy generáció életét feldolgozó családi történet – *Az angol beteghez* hasonlóan – Ralph Fiennes főszereplésével szép nemzetközi karriert futott be. A többször felcsendülő népdal itt is a magyar gyökerekhez való ragaszkodást reprezentálja, hiszen a film egyik kulcskérdése az, hogyan képes egy 20. század eleji magyarországi zsidó család asszimilálódni a magyar társadalomba és kultúrába.

Az említett filmek mellett – természetesen a teljesség igénye nélkül – még egy olyan alkotásról kell szót ejtenünk, amelyben a népzene kulcsfontosságú szerepet játszik. Fábri Zoltán *Körhinta* című, 1956-ban bemutatott filmjében keveredik a megkomponált filmzene és a népzene, azonban az egyik központi jelenetben – amikor a táncban Pataki Marit (Törőcsik Mari) lekéri Bíró Máté (Soós Imre) – „klasszikus” csárdást hallhatunk. A csárdás rögtönzött, individuális stílusú tánc, melynek egyes részei más és más tempóban szólalnak meg, s ezekre aztán különböző, a csárdást jelölő elnevezések is születtek: lassú, csendes, friss, sebes, szapora, rezgő, sétálós, jártatos, kettős, forgós, ugrós, libbenő, bukós, mártogatós, szökös. Feszés, körben forgó, gyors tánc, amely a filmben metaforája a körhinta mozgásának, és előrevetíti a történet végkimenetelét is, hiszen Marit végül nem sikerül „lekérni” (vagyis pontosabban viszszaakérni) Mátétól.

Kusturica világa: a délszláv rezes muzsika

A világhaluzene közép- és kelet-európai királyai egyértelműen a délszlávok. A balkáni muzsika egyszerre füledt és felszabadult: bizonyára minden, világhaluzenét kicsit is kedvelő zenehallgató megfordult már

valamilyen rezekonzerten. A külföldi zenei zsargonban *balkan brass*-ként emlegetett világzenei műfaj fő bázisa a jugoszláv utódállamok területe, de azok vonzáskörzetében – így Magyarországon – is szép számmal találunk délszláv zenét játszó zenekarokat, legyen szó teljes repertoárról vagy csak egy-egy zenei áthallásról.

A műfaj eredete a 19. századra vezethető vissza, népzenei és katonazenei gyökerekkel is rendelkezik. Ahogy neve is mutatja, bázisát a rézfúvósok – vezető hangszerként különösen a trombita – képezik. A fúvósok mellett a jellegzetes dobalap az, ami azonnal beazonosíthatóvá teszi ezt a zenét. Vezető, világszínvonalú képviselői Boban Marković és Goran Bregović: a világ számos pontjára rajtuk keresztül jutott el és jut el ma is ez a csodás muzsika. A műfaj azonban nemcsak külföldön, hanem hazájában, Szerbiában is hatalmas népszerűségnek örvend, a gučai trombitafesztivál – amely a balkan brass talán legnagyobb dzsemborija világszerte – évente több százezer zenerajongót és zenei együttest gyűjt össze a szerb városkában.

A délszláv muzsika és filmművészet különleges vegyítése Emir Kusturica világa. A *Macska-jaj* (1997) volt az, amellyel világszerte ismertté vált, s melynek zenéjét nem kisebb muzsikus, mint Goran Bregović szerelte. A rendezőt sajátos filmnyelve már indulásakor a legjobbak közé emelte, gondoljunk csak az *Emlékszel Dolly Bellre?* című filmjére vagy a *Cigányok idejére*, esetleg az annak idején meglehetősen sok negatív kritikát kiváltó *Arizonai álmodozókra*, amelyben Bregović Iggy Poppal együtt szállítja a film *In the Death Car* című betétdalát. Az egyértelmű világsiker persze a *Macska-jaj* groteszk, szórakoztató és furcsa cigány világának *Bubamarája*: nem létezik nélküle házibuli vagy lakodalom. A dal olyan népszerű, hogy még egy olyan nem éppen jól sikerült feldolgozást is elbír, mint a Budapest Bár és Lovasi András *Szilvafácska* nótája.

Az északi lélek: gael és skandináv zene

A füledt déli dallamok után most észak felé fordulunk, hiszen ott hasonlóan erős világzenei felhozattal találkozhatunk. Sajnos nincs lehetőségünk minden irányzatot végigvenni – gondoljunk csak az olyan speciális alműfajokra, mint például a nagy népszerűségnek örvendő skandináv *folk metal* –, így csak a két legmeghatározóbb alapréteget vesszük górcső alá: a skandináv, valamint a gael népzenei alapokra építő zenéket, és azok filmvásznon való megjelenését.

A Skandináv-félsziget, valamint a Baltikum zenei hagyománya talán a legmisztikusabb gyökerekkel rendelkező népzene. Az északi vallási tradíciók sokszínűsége termékeny táptalaja volt az ősi, autentikus dallamvilágnak, amely mind a mai napig alapjaként tekint a térség mitológiai hagyományaira. Legjobb példája ennek a Wardruna zenekar: zenéjük egyszerre épül a skandináv spiritualizmus és az ősi rúnák hagyományaira. Igazán ismertté a *Vikingek* című sorozat tette őket, melynek soundtrackjeit a norvég banda szállítja. A sorozat főcímdala, az *If I had a Heart* miatt is érdekes: a Fever Ray muzsikája érdekes fúziója az ősi dallamoknak és a modern elektronikus hangzásnak. A The Knife nevű elektronikus svéd duó egyik *side project*-je Karin Dreijer Andersson szólólemeze, mely a sorozatnak köszönhetően milliós letöltést produkált a legnagyobb videomegosztón.

Az északi zene másik, nem kevésbé jelentős oldalága az a mára már szintén többszörös mutáción átesett dallamvilág, amelynek alapja a *gaelic music*. Így nevezzük azt az autentikus zenei magot, amelykor Írország és a Skót-félföld népzenejének kiindulópontja volt, s amelynek mind a mai napig hatalmas rajongótábora, értő közönsége, hagyománytisztelő és azt életben tartó művelői vannak világszerte. Az eredetileg gael nyelven íródott dalok a kelta zene egyik alfaját képezik, jellemző hangszereik kezdetben a hatlyukú furulya, azaz a *tin whistle*, a skót duda, azaz a *bag pipe* és a kézi dob, azaz a *bodhrán*, később pedig ezekhez csatlakozott a harmonika, a fuvola, a bendzsó, a hegedű és az akusztikus gitár. A skót duda alapú muzsika a 17. században indult virágzásnak az akkori muzsikus klánoknak köszönhetően (például a MacArthurs- és MacKays-klánok), s ennek az alap zenei rétegnek a különböző változatai a kortárs világzenének is igen nagy részét foglalják el. A *celtic rock* és *celtic punk* (például a The Real McKenzies, a The Dubliners vagy a magyar Paddy and the Rats), valamint az *electric folk* (JSD Band) nagy népszerűségnek örvendenek a szigetországon kívül is, de olyan zenei túlbujánzások is léteznek, mint Martyn Bennett techno-dudás, vagy a house alapokat és tradicionális elemeket vegyítő Shooglenifty. A felsorolt alműfajok közül kettőt emelünk ki: az egyik egy hollywoodi kasszasiker betétdala, a másik pedig egy tavaly indult brit sorozat soundtrackje.

A tégl (2006) Martin Scorsese maffiauniverzumának egyik nagyon jól sikerült darabja, melynek hősei ezúttal nem olaszok, hanem írek. A sokak által ismert történet *I'm Shipping Up to Boston* című betétdalát egy amerikai celtic punkot játszó zenekar, a Dropkick Murphys éne-

kelte fel. A banda nem utolsósorban ennek köszönheti népszerűségét, valamint a betétdalt is tartalmazó album platinalemezzé válását.

Az inkább a tradicionális gyökerekhez ragaszkodó zenével dolgozó, *Outlander* (2014) című sorozat a 18. századi Skót-félföldön játszódik, a klánok felbomlását megelőző, vészterhes időkben. A sorozat a gael népzene és a klasszikusnak számító filmzene hagyományait ötvözi: szép számmal alkalmazza az autentikus hangszereket, de nem fél használni a szimfonikus zenekart sem. A Bear McCreary szerezte betétdal a *Sky Boat Song* címet kapta, melyet a zeneszerző felesége, Yara Yarbrough énekelt fel.

Mediterrán temperamentum: a flamenco és Almodóvar

Ha dobogóra állítanánk az európai nép- és világzene befutóit, a délszláv és az ír zene mellett a harmadik helyen ott lenne a spanyol *flamenco*-muzsika is. A flamenco eredetileg az Andalúziában élő cigányok zenéje és tánca volt, mely jóval túlmutatott ezen, hiszen művelői egyfajta élet-felfogásként tekintettek rá. Ősi táncok és mágikus rítusok alapjaira épül, kialakulása során pedig rengeteg más zenei hatás érte: az andalúz spanyol népzene, a cigány zene hagyományai, az arab és mór, a szefárd zsidó, a bizánci egyházzene és a balkáni zene is mind nyomot hagytak rajta. Manapság sokaknak a flamencóról rögtön a gitárzene ugrik be, azonban a hagyomány kezdeteinél még csak néhány egyszerű ütőhangszer és taps kísérte az éneket és a táncot. A ma világszerte ismert gitáros flamenco csak a 19. században kezdett elterjedni.

A flamenco és a mozgókép találkozási pontja Pedro Almodóvar *Volver* (2006) című alkotása. Ahogy a flamencozene, úgy a film története is bővelkedik misztikus elemekben. A címe szó szerinti fordításban „visszatérést” jelent: visszatérést a hagyományokhoz, a régi világhoz, a családhoz, a lélek hazatalálását a földi lét gyötrelmei után. Az Estrella Morente flamencoénekes által felénekelte dalok tökéletes kiegészítői Almodóvar nőközpontú mozijának: ebben a zárt, olykor kísérteties világban asszonyok és lányok irányítják és alakítják a történeteket, élet és halál urai egy férfiakat kirekesztő univerzumban. A flamenco már-már transzcendens ihletettsége a *Volver* esetében egyszerre él szimbiózisban a filmmel és válik is le róla, megőrizve önmaga intim és szenvedélyes világát.

Egy végtelen zenei univerzum további csodái

A fent említett világzenei kategóriák és az azokat filmzeneként felhasználó mozifilmek vagy sorozatok száma kis túlzással tényleg a végtelenségig bővíthető. Sajnos – vagy talán szerencsére – jelen írást bizonyos keretek közé kellett szorítani, ezért a válogatás meglehetősen önkényesre sikerült. Hiszen ott van még a méltán nagy népszerűségnek örvendő *klezmer* és „filmbeli párja”, a *Hegedűs a háztetőn* (1971, rendezte Norman Jewison) vagy a *bluegrass* és az itthon *Alabama és Monroe* (2012, rendezte Felix Van Groeningen) címen futó megindító belga filmdráma. Vagy akár a külön univerzumot képviselő indiai *Bollywood*, ahol az autentikus indiai népzene és a modern popzene kéz a kézben járnak egymással. Külön kategória a világzenevel foglalkozó dokumentumfilmek csoportja: a 2015-ben Budapesten megrendezésre kerülő World Music Expo (WOMEX) népszerű kísérőprogramja saját minifilmfesztiválja, ahol jobbnál jobb dokumentumfilmeket vetítenek le a műfajt és művelőit jobban megismerni kívánó közönségnek.

A világzene nagy utat járt be első hivatalos említése óta. Mára az egyik legszerteágazóbb zenei irányzattá vált, amely független határoktól, földrészekről és rasszoktól. Zenekarai és rajongói véd- és dacszövetségben őrzik és alakítják azt a hagyományt, amely őseiktől maradt rájuk. Legyen bármennyire is heterogén, olykor visszafogott és csendes, máskor hangos és szenvedéllyel teli, ősi gyökerei miatt mindig is ez lesz az a műfaj, amely a legtöbb energiát adja át azoknak, akik befogadják: fülükön, szemükön és szívükön keresztül.

Jávorszky Béla Szilárd

MEG KELL A BÚZÁNAK ÉRNI...

*A táncházmozgalomról**

Szűk szakmai kezdeményezésként indult Budapesten, ma százezreket vonz ország-, sőt világszerte. Tokiótól Torontóig vannak hívei, követői. Újabb és újabb generációk fedezik fel maguknak, és csak kevesen hagyják el. Követőit neveztek nacionalistának, sokan sokféle szándékkal megfordultak benne, a többség azonban hű maradt a bartóki elvekhez. És bár többször temették, múltidézőnek, korszerűtlennek bélyegezték, az idén negyvenhárom éves táncházmozgalom ma is eleven valóság. Mi több, exportképes magyar termék: a szellemi kulturális hagyomány átörökítésének világszerte elismert magyar modellje.

Maga a táncház kifejezés egy erdélyi faluból, Székről származik, ahol évszázadok óta így nevezik a rendszeres szórakozási, ismerkedési és táncalkalmakat. Az 1972. május 6-án a Liszt Ferenc téri könyvklubban megtartott első budapesti táncházra szóló meghívón is ez állt: „Táncház, úgy, mint Széken”. Alig egy éven belül városi fiatalok tömegei kaptak rá. Kiderült, hogy ez a falusi néphagyomány a megváltozott, nagyvárosi életformában is életképes. S ezzel megindult az a fajta politikai szándék nélküli, alulról szerveződő zenei, táncművészeti, közművelődési és életforma-forradalom, amely azóta táncházmozgalom néven írta be magát a kultúrtörténetbe.

Tudományos alapok: Vikár, Bartók, Kodály, Lajtha

A táncházmozgalomnak is megvoltak a maga előzményei, előképei, történelmi és tudományos alapjai. Különösen a 20. század harmincas éveitől erősödtek fel azok az értelmiségi törekvések, amelyek a magyar hagyomány és népi műveltség elemeit szerették volna áttemelni a köztudatba. Bár e mozgalmak (Gyöngyösbokréta, népi kollégisták) rendszerint aktuálpolitikai színezetet kaptak, és sokszor megrekedtek a demonstrációs szándéknál, a felszínes és látványos megoldások szintjén,

* Jelen tanulmány a szerző 2013-ban megjelent, *A magyar folk története* című könyvének felhasználásával készült.

ezzel párhuzamosan a tudományos gyűjtő- és kutatómunkára, illetve ezek közkinccsé tételére szintén jutott közpénz és közfigyelem. Ez tette lehetővé a Vikár Béla nyomdokain haladó Bartók Béla, Kodály Zoltán és később Lajtha László Európában is párvját ritkító, úttörő jelentőségű tevékenységét.

Hogy a népzene a 20. század elején oly jelentős mértékben hathatott a magyar műzenére, olyan nagy formátumú zeneszerzők, mint Bartók Béla, Kodály Zoltán vagy Lajtha László munkásságára, annak oka számos és összetett. Ők valamennyien olyan térségben nőttek fel és alkottak, ahol alig maradt fenn más zenei hagyomány. Míg az iparosodó, polgárosodó német nyelvterületen a népies hagyományokat egyre inkább egy urbánusabb, nemzeti karakterét fokozatosan elvesztő populáris kultúra váltotta fel, addig a Habsburg Birodalomhoz tartozó Magyarországon a népművészet felfedezése csak a 19. század második felében indult virágzásnak. Így a 20. század elején (Erdélyben később is) óhatatlanul megőrzött olyan kulturális rétegeket, amelyek a kontinens nyugati felében rég kivesztek a mindennapokból. Bartók, Kodály és Lajtha a 20. század hajnalán – saját kulturális gyökereiket keresve – így találhattak és csodálkozhattak rá a parasztok és falusi muzsikuskok által megőrzött népdalokra. S így kezdtek bele ezek gyűjtésébe 1905-ben, illetve 1910-ben.

Persze nem ők voltak az elsők. Mindenekelőtt Vikár Béla etnográfust, nyelvészt kell említenünk, aki a 19. század utolsó éveiben – Európában elsőként – a szervezett népzene gyűjtés tudományos módszertani alapjait is lefektette. Gyűjtései során egyrészt remekül kihasználta azon képességét, hogy beszédsebességgel tudott gyorsítani (ami a hangrögzítés előtti korszakban a születő új tudományág, az etnográfia területén a hiteles és pontos rögzítés szempontjából különösen fontos volt), másrészt az elsők között szorgalmazta a szövegekkel párhuzamosan a dallamok gyűjtését is. És ehhez – 1895-ben, Európában szintén elsőként – az akkoriban elérhető legkorszerűbb technikát, a fonográfot vetette be.

Bartók Béla és Kodály Zoltán alapvetően Vikár nyomdokain haladt tovább, de elődjük elképzeléseit egészen más dimenzióba helyezték. Mondhatni, lerakták a magyar népdal- és népzene kutatás máig érvényes alapjait. Az elkövetkező évtizedekben – nem kizárólag magyar nyelvterületen – több tízezer dallamot gyűjtöttek. De nemcsak gyűjtötték, hanem osztályozták és rendszerezték is azokat. Feltárták a magyar népdal sajátosságait és felállították annak máig használatos (bár néhány ponton módosított) osztályozási rendszerét. Bartók megírta

a zenei folklorisztika első tudományos igényű, tipológiai jellegű, közel négyszáz dallampéldával illusztrált összefoglalóját (*A magyar népdal*, 1924), Kodály pedig az 1937-ben megjelent, *A magyar népzene* című tanulmányában a történelmi folyamatokat és a rokon népek népzenejéhez fűződő kapcsolatokat is összefoglalta. Lényeges momentum, hogy Bartók és Kodály azon felül, hogy gyűjtötték, vizsgálták, rendszerezték és osztályozták a magyar népdalokat, ezeket a dallamokat fel is használták műveikben. Ráadásul Kodály a zeneoktatás terén is maradandót alkotott, többek között a népzene oktatásának a közoktatásba való beemelésével.

„A magyar folklórban a zene, az ének és a tánc elválaszthatatlan hármasság” – ezt már a Bartóknál és Kodálynál mintegy tíz évvel fiatalabb, őket példaképnek tekintő, de egyéni utat járó Lajtha László jelentette ki. Vélhetően ő volt az, aki a harmincas évek elején az addig szinte teljes egészében a népdalokra összpontosító gyűjtők közül elsőként kimondta ezt. Nyilván azért is, mert a visszaemlékezések szerint nemcsak az énekesekkel, hanem a falusi zenekarokkal is szoros kapcsolatban állt. Lajtha azt is világosan látta, hogy a lejegyzések és filmfelvételek nem egyebek, mint pillanatképek. Ezek sorozatából lehet megkapni egy-egy dal, zene vagy tánc valódi jellegét. Ezért kell időről időre ugyanazokba a falvakba, ugyanazokhoz az énekesekhez, muzsikuskhoz vagy táncosokhoz újra visszamenni, és a már egyszer felgyűjtött dalokat, dallamokat, mozgásmotívumokat újra és újra rögzíteni.

A táncházások legfőbb forrása: a Patria-sorozat

Bartók, Kodály és Lajtha a gyűjtés, kutatás és rendszerezés mellett legalább annyira fontosnak tartotta a népdalok, népzenei felvételek minél szélesebb körben való megismertetését. Mindenekelőtt pedig azoknak a kor legmodernebb hanghordozóján, a 78-as fordulatszámú gramofonlemezen történő megjelentetését. Bartók és Kodály attól tartottak viszont, hogy erre a misszióra az eredeti népzenei felvételek nem alkalmasak. Ezért operaénekesek segítségével, saját zongorakísérettel negyven darab His Master's Voice-hanglemezt vettek fel. Ezek a „népművelési anyagok” azonban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.

1938-ban viszont a fiatal néprajzkutató Ortutay Gyula agilis szervezőképességének köszönhetően nagyszabású felvételsorozat kezdődhetett a Magyar Rádióban. A népmese és szokásanyag előzetes rostálását

Ortutay vállalta, a vallásos népekekét Bárdos Lajos, míg a népdalok és népzene felvételeit Bartók, Kodály, később pedig Lajtha irányította. A rögzített anyagokból 1942-ig – *Népzenei felvételek PATRIA hanglemezeken* címmel – összesen 107 darab 78-as fordulatszámú korong jelent meg. Öröm az örömben, hogy az eredeti bartóki szándékkal ellentétben e kiadványok mellé nemhogy részletes kísérőfüzetek, de gyakran a legszükségesebb adatokat tartalmazó támlapok sem kerültek.

A háború után a rádiós felvételek – immár Lajtha László irányítása mellett – újraindultak, és egészen 1963-ig folytak, de megmaradtak tudományos berkekben, a szélesebb nyilvánosságig nem jutottak el. S bár a Rajeczky Benjamin szerkesztésében 1964-től a Hungarotonnál indult – főleg az MTA Népzene kutató Csoportjának legfrissebb gyűjtéseiből válogató – mikrobarázdás sorozatba azért bele-belekerültek Patria-felvételek, illetve két fontos LP (*Magyar népzenei hanglemezek Bartók Béla lejegyzéseivel*; Lajtha: *Széki gyűjtés*) és egy CD (*Népzenei példatár*) is megjelent, arra egészen 2001-ig kellett várni, hogy az időközben legendássá váló, a hetvenes években elindult táncházmozgalom számára az egyik legfontosabb alapanyagot adó, generációról generációra, szalagról szalagra, kazettáról kazettára másolt felvételek hiánytalan gyűjteménye végre mindenki számára hozzáférhetővé váljon.

Gyöngyösbokréta és államilag szorgalmazott „hagyományörzés”

Bartók, Kodály és Lajtha gyűjtései mindenekelőtt tudományos szempontból jelentettek mérföldköveket. Tömeghatását tekintve azonban a leglátványosabb népművészeti megmozdulás a Paulini Béla által életre hívott – Györfly István által „szellemi skanzennek” nevezett – Gyöngyösbokréta volt. E sajátos, a harmincas évek elején indult és a háború után betiltott kulturális mozgalom nemcsak a hagyományörzésben játszott fontos szerepet, hanem azért is kiemelkedő jelentőségű, mert kulturális célok érdekében korábban soha nem látott tömegeket mozgatott meg a magyar parasztság körében. A korabeli sajtó a magyar kultúra megváltójaként üdvözölte.

A korszak magyarkodó közhangulatához remekül passzoló nagyszabású fővárosi bemutatókat persze nagymértékben áthatotta a parasztromantika: az előadásokon a városi polgárok csak a vidéki lét felhőtlen bájával szembesülhettek, a parasztságot nyomorító valós társadalmi kérdésekkel, a falusi élet ellentmondásaival, feszültségeivel nem. De

közben mégiscsak ezek a Szent István-napi ünnepségekhez kötődő bemutatók jelentették a parasztság számára a legrangosabb fórumot minden évben. A hat-nyolc napon át tartó rendezvénysorozat programjában olykor akár hatvan csoport is felvonulhatott saját ünnepi viseletében, saját táncait járva, saját tradícióit bemutatva. Az érintett mintegy száz községben érezhetően tovább maradt életben a hagyomány.

A Rákosi-korszakban aztán egészen más politikai szempontok miatt tették államilag szorgalmazottá (és persze finanszírozottá) a „hagyományörzést”. Minden állami ünnepen és mozgalmi rendezvényen kötelezően fölléptek táncsoportok és népdalokat éneklő kórusok, ám a rendszer jellegéből adódóan megint nem annyira a hitelességre, mint inkább a felszínre, a díszletekre helyezve a hangsúlyt. Sokak szerint ebben az időszakban indult meg a népi kultúra pusztulása Magyarországon: a felnövekvő generációkkal jószerivel egy életre megutáltatták azt.

Magyarországon az ötvenes–hatvanas években százsámra alakultak szovjet típusú amatőr táncsoportok, melyek szinte kivétel nélkül megelégedtek azzal, hogy a színpadon stilizált, megkoreografált néptáncokat adtak elő. Táncosaik másra nem is lettek volna képesek. Mégis, paradox módon a táncművelés beindulásáig lényegében egyedül ezekben a társulatokban ápolták a néptánc- és népzenei hagyományokat Magyarországon. Továbbá, miként Halmos Béla többször rámutatott, épp az amatőr néptáncgyűttesek mozgalma jelentette a táncművelés egyik közvetlen előzményét, elindulásának alapját. Merthogy mindenekelőtt épp ezzel a szemlélettel, hozzáállással mentek szembe.

A Röpülj páva felszabadulási népdalverseny

A hetvenes évek elején indult táncművelés egyik közvetlen előzményét a Művelődésügyi Minisztérium és a KISZ Központi Bizottsága által szervezett, a Magyar Televízió által meghirdetett *Röpülj páva felszabadulási népdalverseny* jelentette. Kevés televíziós vetélkedőműsornak volt ekkora társadalommozgósító hatása: az adások nyomán sorra alakultak – elsősorban vidéken, főként a falvakban – a közös éneklés hagyományát ápoló pávakörök.

A Vass Lajos által vezetett első *Röpülj páva felszabadulási népdalversenyt* 1969. szeptember 21-én, Battonya felszabadulásának évfordulóján rendezték Sopronban, döntőjét pedig 1970. március 29-én, ugyanott. Az elő- és középdöntőkben, illetve a döntőben összesen 412 – többsé-

gében nem közismert – népdal hangzott el. Figyelemre méltó kezdeményezésként a közönség népdalok gyűjtésével, pontosabban addig kiadatlan, nem közismert népdalok beküldésével segíthette a neki tetsző versenyzőt, voksával – azaz a beküldött népdallal – növelhette döntőbe jutásának esélyeit. Az ily módon „szavazatként” beérkezett 5245 dalból 1066-ot fogadott el a MTA népzene kutató csoportjának munkatársaiból álló bizottság. Szintén újszerű volt, hogy a verseny után mindig közös daltanulás és éneklés zárta az adásokat.

Bár az 1969/70-es *Röpülj páva* vetélkedőt még további három követte, mind közül a legelső váltotta ki a legnagyobb társadalmi mozgósító hatást. Többek között ott bukkant fel Faragó Laura (ő nyerte az egyik fődíjat), Budai Ilona, Dévai Nagy Kamilla és Ferencz Éva. És nem utolsósorban itt csodálkozhatott rá először az ország a táncházmozgalmat 1972-ben zenei szempontból elindító Halmos-Sebő-duóra.

Friss szemlélet a néptánc kutatásban

Még mielőtt azonban eljutnánk a táncházmozgalom origójához, a legelső magyarországi (még nem nyilvános) táncházhoz, érdemes felfejteni azokat a közvetlen tudományos előzményeket, amelyek végül 1972. május 6-án este a Liszt Ferenc téri könyvklubba vezettek.

Az egyik legközvetlenebb impulzust kétségkívül a magyar néptánc kutatásban az ötvenes-hatvanas években megjelenő újszerű szemlélet jelentette. Martin György, Pesovár Ernő, Pesovár Ferenc, Andrásfalvy Bertalan és társaik gyűjtéseik során már egyaránt rögzítették a képet és a hangot, a táncfolyamokat nemcsak a helyszínen, hanem filmről többször visszajátszva jegyezték le, részletes elemzéseket írtak hozzájuk, mozgáscsoportokat alakítottak ki, majd azokat különböző szempontok szerint rendszerezték. Ennek eredményeként születhettek meg azok a tudományos összefoglalók, amelyek kellő áttekintést adtak a magyar néptáncról, tánckultúránk történeti alakulásáról, és minden további monografikus munka alapját adták. Így alakult ki az a komplex igényű (táncot és zenét, szokáskeretet és a táncélet egyéb jelenségeit egységben vizsgáló) kutatási módszer, amelyben egyensúlyba került a koreográfiai és a néprajzi szemlélet.

A táncházmozgalomra a legnagyobb hatást Martin György gyakorolta. Személyében olyasvalaki került a kutatók közé, aki nemcsak hallott a legényesről, hanem el is tudta járni. S aki nemcsak tánckutatóként

alkotott maradandót, de legalább ennyire fontos a népzene gyűjtői tevékenysége is. Hatalmas könyvtárral és sok archív felvétellel rendelkező, ráadásul gyűjteményét szívesen megosztotta az érdeklődőkkel. A hatvanas–hetvenes években a Tanács (ma Károly) körút 20-ban lévő lakására táncművészek és kutatók, költők és zenészek sokasága járt fel rendszeresen. Többek között Timár Sándor, a Bartók együttes vezetője, aki Martin segítségével fejlesztette ki a világon akkoriban egyedülálló táncoktatói módszerét. No és persze szintén nála kötött ki Sebő Ferenc és Halmos Béla, miután híret vették, hogy eredeti hangszeres népzénét csakis Martin lakásán lehet hallani a városban.

Bihari bölcső: Novák „Tata” és a széki csoda

Abban a bizonyos 1972-es első budapesti táncházban mindenekelőtt széki táncokat jártak a fiatalok. E Kolozs megyei község archaikus, a táncrend épsége és változatossága miatt izgalmas folklórja mindenekelőtt Novák Ferenc „Tata” jóvoltából került be a magyarországi köztudatba. Novák 1958-ban Martin György tanácsára utazott el Székre, aki azt kérte tőle, hogy vigye magával Lajtha László frissen kiadott *Széki gyűjtés* című kötetét, és kérdezzen rá az abban leírt táncokra. Novák a helyi táncagyományt olyannyira paradicsomi állapotban találta, hogy nemcsak ebből írta a szakdolgozatát, hanem ettől kezdve akit és amikor csak tudott, elcipelt magával Székre „csodamutatóba”. Így jutott el oda például 1967-ben Korniss Péter fotóművész, aki az első vizuális dokumentumokat készítette erről a nagyon archaikus világról.

Az 1967-es széki út fordulópontot hozott Korniss életében: gyakorlatilag ezzel vette kezdetét több évtizedes néprajzi ihletettségű szociofotós munkássága. Az is teljesen magától értetődő volt, hogy 1972-ben, az első budapesti táncházban az ő kinagyított széki képe fogadta a résztvevőket. Az a fotó, amely aztán két évvel később a Műcsarnokban rendezett kiállításának plakátjáról is visszaköszönt (a kinagyított fotót máig ereklyeként őrzik a Bihariban). Ez lett amúgy 1974 második leglátogatottabb tárlata: egy hónap alatt 50 ezren voltak rá kíváncsiak. Pedig akkor Kornisst még csak a szűk szakma ismerte, de amit a képei hordoztak, az sokakat érdekelt. Hiszen – mint a kiállítást megnyitó Csoóri Sándor mondta – ő tette láthatóvá a falakon először Erdélyt.

Novák Ferenc nemcsak Korniss Pétert vitte magával Székre, hanem 1971 decemberében a Bihari táncegyüttes meghatározó tagjait, többek között Foltin Jolánt, Lelkes Lajost és Stoller Antal „Hubát” is, hogy azok a maguk szemével is meggyőződhesse azokról, amiről oly nagy lelkesedéssel beszél nekik, és végre eredeti közegükben láthassák azokat a táncokat, amiket addig csak színpadról ismertek. A Széken őket ért elementáris élmények idehaza is tovább dolgoztak a táncosokban. S amikor 1972 húsvétján a biharisok java összegyűlt a várbeli Fekete Hollóban (népies nevén Taknyos Varjúban), joggal vetődött fel a kérdés: miért ne rendezzenek hasonló összefüggést az akkori vezető táncegyüttesekkel (Bartók, Vasas, Vadrózsák) közösen, klubszerűen, a saját örömeikre?

Gyorsan kiosztották egymás között a szerepeket. Stoller Antal „Hubának” rengeteg eredeti népzenei felvétele volt, s vállalta a táncosok felkészítését is. Martin Györgytől elkérte a széki tánc eredeti anyagát, megtanulta, majd megtanította a többieknek is. A Mezőgazdasági Kiadó főszerkesztőjeként jó kapcsolatokkal rendelkező Lelkes Lajos megszerezte a Liszt Ferenc téri könyvklubot (ma az Írók Boltjához tartozik), valamint a szükséges hatósági engedélyeket (akkoriban még gyülekezési tilalom volt, ha pecsétes papírok nélkül többen összegyűltek valahol, a rendőrök oszlathattak). A termet a Bihari együttes nevében rendelték meg – hitelbe.

Már csak megfelelő zenekarról kellett gondoskodni. S Foltin Jolánnak eszébe jutott az a két fiatalember, akiket először az 1969/70-es *Röpülj páva* döntőjében látott, és akik ekkor már a Bartók együttesben próbálkoztak a parasztmuzsikával: Sebő Ferenc és Halmos Béla.

„Le is szállnak, fel is szállnak a fecskék”: a Halmos–Sebő-duó

Sebő Ferenc és Halmos Béla a hatvanas évek végén egyaránt építész-mérnöknek készültek, a Műegyetemen tanultak, és szerettek gitározni a közös kollégiumi szobájukban. Halmos spanyol gitárral gyakorolt, Sebő pedig József Attila megzenésített verseit pengetgette. Már a diplomára készülődtek, amikor Berek Kati meglátogatta a kollégiumot, a diáktársak odatuszkolták elé őket, hogy nézze, művésznő, itt van két fiatal, akik Beatles- és Rolling Stones-dalok helyett valamiért József Attilát énekelnek. Berek meghallgatta őket, s mivel másnap épp József Attila-műsora volt az Egyetemi Színpadon, azonnal meghívta őket rá. Ahol aztán egymást váltogatták: Berek szavalt, Sebőék énekel-

tek. E szokatlan párosításnak hamar híre ment. Mondhatni, jó helyre csöppentek. És innentől együtt járták az országot.

De ekkorra már belekóstoltak a népdalok világába is. „A hatvanas évek végén egy nemzetközi régészeti táborban a szerb, a szlovák, a német és a bolgár diákokkal kizárólag a dalokon keresztül értettük meg egymást. És ahogy hallgattuk őket, rádöbentünk: csak mi, magyarok nem tudunk közösen énekelni. Elkezdtünk Sebő Ferivel gitárakkordokat tenni a népdalok alá, majd szólóban és duóban beneveztem a *Röpülj páva* '69-re. Sebővel duóban a nemzetiségi zenével azonnal kiestünk. A magyar népdalokkal viszont egyéniben a döntőig jutottam, ahol nyertem egy hétnapos NDK-utat és egy táskarádiót. Aztán amikor a rádióban Sárosi Bálint *Zenei anyanyelvünk* című sorozatában először meghallottam a *Le is szállnak, fel is szállnak* című széki lassút, majdnem hanyatt estem. Márk József helyi lakos énekelte, Ádám István zenekara kísérte. És akkor már tudtam, hogy mit keresek” – vallja a kezdetekről Halmos Béla.

Berek Katiék időközben Gyurkó Lászlóval megalapították a 25. Színházat, ahol 1971-től Sebőt kérték fel zeneszerzőnek, meg hogy tanítsa énekelni a színészeket. Halmos sógora, Kósa László néprajzos révén jutottak el később Martin Györgyhöz, és onnantól eldőlt az életük. Halmos Béla ismét kézbe vette a hegedűt, Sebő Ferenc meg egy műegyetemi zenekarból szerzett brácsát, bőgősnek pedig bevették Martin nevelt fiát, Éri Pétert. Hogy aztán a Bartók együttesben – Lajtha László széki gyűjtése alapján – együtt kíséreljék megszólaltatni az ősi erőt. S a legenda szerint a Kallós Zoltán és Andrásfalvy Bertalan gyűjtéséből való *Meg kell a búzának érni...* volt az első dal, amit megtanultak.

Sebő Ferenc így nyilatkozott a kezdetekről: „Ha van valami, amit a táncházmozgalom érdekében tettünk, az azt hiszem az, hogy mi vetjük a fejünkbe először azt, hogy ezt a muzsikát pontosan úgy kell játszani, ahogy van. Nem feldolgozva, nem átalakítva, hanem pontosan úgy. Ez volt a nagy ötlet! Ezt mi akkor nem érzékeltük ilyen világosan, csak úgy kedvtelésből játszottunk, aztán amikor a kontrázás már kezdett menni nekem, négy-öt darabot el tudtunk játszani. Jellemző a történetre, hogy egy szereplésünk alkalmával odajött hozzánk egy alacsony kis ember, és bemutatkozott, hogy ő Bárdos Lajos, majd megkérdezte, hogyan tudtuk mindezt megtanulni, mert ő nem hitte el Lajthának, hogy ez lehetséges. Tehát még maguk a kutatók sem hittek ebben.”

Ennek vette neszét Foltin Jolán 1972 tavaszán, és hívta meg Sebőt, Halmost és Érit, hogy ők húzzák a talpalávalót a Liszt Ferenc téri könyvklubban.

Zárt kapuk mögött: a Liszt Ferenc téri könyvklub

Ilyen előzmények mentén jött létre tehát az első budapesti táncház 1972. május 6-án, egy erre az alkalomra bérelt helyiségben, a Liszt Ferenc téri könyvklubban. Belépőként „petróleumpénzt” kértek, az ajtóban pedig Lelkes Lajos és Stoller Antal „Huba” állt kis felpántlikázott pálinkásüveggel, és ahogy ez Széken szokás, köszöntötték a betérőket: békesség! Azzal ők húzták meg először. Merthogy Széken mindig azé az elsőbbség, aki kínálja.

Az esemény amúgy kínos közzjátékkal indult: a szervezők meglepetésként felküldték a galériára Erdélyi József biharis táncost, hogy adott pillanatban onnan rohanjon le lerántani a leplet Korniss Péter fotójáról. Halmos Béla a megnyitóbeszéd közben leült a lépcsőre, és maga mellé fektette a hegedűjét. Nem számított arra, hogy felülről bárki is jöhet, főleg nem rohanva. Így számára az első budapesti táncház úgy indult, hogy még egy hangot sem játszott a hangszerén, és Erdélyi a lépcsőn lefutva máris beszakította azt. A tánc emiatt gépzenével indult, de szerencsére ismerősi körből hamar került másik hegedű Halmos Béla kezébe.

Az ajtóban minden együttesből egy-egy táncos állt, és „ismerem / nem ismerem” alapon engedték be a tagságot. Meg az illusztris vendégeket, köztük Csoóri Sándort, Weöres Sándort, Nagy Lászlót és Szécsi Margitot. De senki mást. Mert a szervezők szerették volna megtartani a rendezvény zártkörű jellegét, hiszen az engedélyük arra szólt. És azokban az időkben ilyesmivel nem volt ajánlatos viccelni.

Az első alkalom sikerén felbuzdulva Lelkes Lajosék abban az évben újabb zártkörű táncházakat szerveztek a Liszt Ferenc téri könyvklubba: a másodikat alig egy hónapra rá, június 10-én, a harmadikat – mint később kiderült, utolsót – pedig október 23-án.

Bár a szervezők eredendően a széki táncházat szerették volna rekonstruálni, azért vittek magukkal filmeket is (az elsőre például a Gulyás testvérek *Szék télen* című alkotását), a másodiktól köztes programnak elhívták Faragó Laurát énekelni, a Sebő együttes pedig előadott néhány megzenésített József Attila-verset. Tehát már az úttörő, még zártkörű rendezvényeken is megjelent az a fajta szélesebb kitekintést adó klubszerű működés, amely később az Fővárosi Művelődési Házban vagy a Kassák Klubban már magától értetődő lett.

A Liszt Ferenc térre nyíló hatalmas, függöny nélküli ablakok előtt azonban egyre többen gyülekeztek. Egyre türelmetlenebbül. A baráti,

ismerősi körből szintén erősödött a nyomás, hogy miként lehetne ebbe bekapcsolódni. Úgyhogy a négy együttesnek döntenie kellett: vagy ragaszkodnak a szűk szakmai körhöz, vagy kinyitják az ajtókat, vállalva ezzel az amatőrök tanításának terhét.

Ez a dilemma lehütötte a kedélyeket, és hamar megbontotta az addigi egységet. Egyedül Sebőék és a Bartók együttes táncosai – élükön Timár Sándorral – voksoltak ugyanis a nyilvánosság bevonása mellett. S amikor 1973 februárjában memorandumban fogalmazták meg a táncház továbbfejlesztésére vonatkozó javaslataikat, az addigi legfőbb szervező erő, a Bihari együttes, valamint a Vasas és a Vadrózsák is visszatáncolt. Merthogy számukra nem az volt a cél, hogy a civil tömeget szórakoztassák. Ők magukat akarták szórakoztatni.

A mozgalom motorja, első számú bázisa ettől kezdve a Bartók tánc-együttes lett. Szellemi vezetői pedig Martin György, Timár Sándor, Sebő Ferenc és Halmos Béla.

Előbb a nyelv, aztán a költészet: a Bartók-műhely

A Bartók együttes – ebből a szempontból – ekkorra amúgy is sokkal előrébb járt a többieknél. Vezetője, Timár Sándor már 1970 óta rendszeresen megfordult Martin György lakásán, és ő volt az, aki a Martin által javasolt tanulási módszereket a Bartók együttesben a gyakorlatban is bevezette, majd később diadalra vitte. Bár a legelején állítólag ő is huzakodott, amikor ráállt, onnantól kezdve haladt, mint a tank. És értelemszerűen azonnal fekete báránnyá vált a táncos szakmában. Hogy ő valójában nem is művész, hiszen avatatlan amatőrök tanításával bíbelődik, ahelyett, hogy magvas mondanivalójú színpadi produkciókkal rukkolna elő.

Timár ugyanazt vallotta, mint Martin: a paraszti tánclépéseket eredeti formájukban kell megtanulni, lehetőleg filmről vagy a helyszínen. És ha sikerül hozzá elsajátítani a megfelelő improvizációs készséget, attól kezdve a táncoson múlik, hogy e tudással hogyan él. Ahogy Timár megfogalmazta: előbb a táncnyelv, aztán a költészet.

Timár volt az – és ez nagyon fontos szemléletbeli váltás –, aki először javasolta, hogy a táncegyüttesek a próbateremben is élő zenére gyakoroljanak, ne pedig zongorakíséretre vagy magnóra, ahogy addig tették. Így került hozzájuk – megint csak Martin javaslatára – Sebő Ferenc és Halmos Béla. Velük pedig az ehhez a tánchoz szükséges

hangzású, ízű és mélységű muzsika. Nem az akkoriban megszokott cigányzenekari vagy műzenei kíséret, hanem vérbeli, hagyományhű parasztzene. Vagy legalábbis olyan, amelyik nagyjából úgy szólt. És a kezdetekben akármilyen rosszul játszottak is Sebőék, mégiscsak életet vittek a zenébe. Ők igazodtak a táncosok tempójához, nem pedig fordítva.

Magától értetődő volt tehát, hogy ők húzták a talpalávalót az első táncházban, a Liszt Ferenc téren. Akkor is, ha műfajonként még csak néhány dallamot tudtak: három-négy lassút, ugyanennyi magyart, meg öt-hat csárdást, sűrű tempót. Porkát nem ismertek, de mindenki mondta, a *Kőrösi lány* jó lesz. Martin révén voltak kottáik, hangzóanyagaik. S rákényszerültek, hogy megértsék, miként kell azokat a táncokhoz játszani.

És 1973 februárjában a Fővárosi Művelődési Ház körtermében újabb táncház szerveződött. Ezúttal már nyitott kapukkal.

Nyitott kapukkal: Fővárosi Művelődési Ház, Kassák Klub

Ettől kezdve hónapról hónapra egyre nagyobb tömegek gyűltek össze a Fővárosi Művelődési Házban (FMH). 1973 októberében a fél évre Japánba utazott Sebőéktől a frissiben alakult Muzsikás együttes vette át a stafétabotot, és ők voltak azok, akik elsőként indítottak ott rendszeres tánctanítást. Az átlag 150 főt vonzó klubban heti rendszerességgel zajlott tánc- és énektanítás, diavetítés, szabad tánc és sok egyéb program. Tulajdonképpen ezt az új „városi szórakozási formát” nevezték attól kezdve táncháznak.

„A heti rendszerességet a Muzsikás vezette be. Hogy sokkal hatékonyabb, ha hetente mindig ugyanakkor van, és nem kell külön meghirdetni. Ez ma is igaz. Ha egyszer kihagyod, már nem ugyanaz az élmény, már kevésbé jön létre az a vonzerő. Legalábbis a hetvenes években a táncházakban spontán módon összegyűlő emberek idővel a civil életben is kapcsolatban maradtak egymással. Elmentek például közösen kirándulni. Pedig – mint a szociológiai felmérésekből is kitént – teljesen heterogén volt a társaság. Se származás, se társadalmi státusz nem volt meghatározó. Csakis a táncház vonzereje” – mondja Éri Péter.

A FMH mellett a bontakozó táncházmozgalom másik epicentruma a Kassák-beli kétheti Sebő-klub lett. Ide már nemcsak a népzene, a népi kultúra iránt fogékony vagy az új divatot felfedező tizen- és hu-

szonévesek tódultak, hanem az értelmiség egy része is. A klubnapokon a koncerteken kívül a legjobb táncosok tanítottak, közös éneklés is zajlott, és a vendégek között gyakran felbukkantak neves értelmiségiek. Itt mutatták be először Szomjas György és Csányi Vilmos filmjeit, a néprajzi ihletésű kisfilmeket, a népi kultúrát kiemelten támogató Forrás folyóiratot, vitákat rendeztek neves népzene kutatók és társadalomtudósok közreműködésével.

Csoóri Sándor többek között az itt átéltek hatására írta le – az *Élő népzene* című lemezsorozat negyedik kötetének borítóján – a táncszakmai körökben nagy megrökönyödést kiváltó, híressé vált mondatait: „A szakemberek vagy a boldog mindentudók ítélkezzenek aprólékosan és mondjanak mást. Én csak azt mondhatom, amit meggyőződésem és a jókedvem sug. A néptánc történetének két fontos történelmi pillanata volt: az egyik, amikor a néptánc fölkerült a színpadra, és a másik, amikor a színpadról újra visszakerült a földre. Nem művészetként, hanem azért, hogy tánc maradhasson, mint ahogy szél a szél, eső az eső.”

Hogy a budapesti Liszt Ferenc térről indult szűk szakmai kezdeményezés miatt tudott a hetvenes évek elejének sok szempontból frusztrált Magyarországon annyira széles társadalmi rétegeket megmozgató mozgalommá terebélyesedni, annak – az eddig taglalt, szerencsésen találkozó és összesűrűsödő szellemi energiákon túl – nyilvánvalóan szociológiai és kultúrtörténeti okai is voltak. Mindenekelőtt az, hogy fiatalok egyes csoportjai – elsősorban egyetemisták és fiatal értelmiségiek – egyfelől az akkoriban felgyorsult városiasodás, a technikai haladás és a hozzá kapcsolódó életmód- és szemléletváltás, másfelől az addigra kiüresedő beat formái, jelentéstartalmai helyett új kifejezési formákat, új közösségeket, új azonosulási lehetőségeket kerestek. És ihletért a tiszta forrásokhoz, a népdalhoz, a paraszti zenéhez nyúltak vissza. Nem a múltat akarták fátyolos szemekkel felidézni, hanem eleven valóságot akartak teremteni annak értékeiből, s a folklórból mérített zenei és magatartásformákkal, az archaikus, tehát aktuálpolitikailag támadhatatlan szövegekkel kívántak szólni generációjukhoz.

A hetvenes évek elején egy illúziókat kereső nagyvárosi réteg rá is kapott erre a friss zenei-szellemi táplálékra és újszerű szórakozási formára. És megszületett a mai napig eleven, időközben nemcsak Európában, hanem Amerikában és részben Japánban is elterjedt táncművészeti mozgalom.

Kolozsi László

PINTÉR BÉLA ÉS BANDÁJA*A népzene és a kortárs magyar színház**Szubjektív bevezető*

A Szeged melletti Tápén, egy zárványtelepülésen nőttem föl. A zárványtelepülés azt jelenti, hogy bár közigazgatásilag összenőtt a várossal, gyermekkoromban a város még nem vett részt a falu életében. Nem is igen utaztak Szegedre a falubeliek. Nem fogadtak be szívesen idegeneket. A városiak pedig nem telepedtek rá a – ma már majdnem alvóváros státuszba került – falura, amely hagyományait ugyanolyan odaadással őrizte, mint különállását, távolságtartását. Egyfajta falusi-as gőg is volt ebben, no meg az, hogy hosszú évszázadokon keresztül a Tisza elzárta, elválasztotta a települést a növekvő gazdasági és kulturális központtól.

E mentalitás megalapozásában nagy szerepe volt annak is, hogy a másik Szeged melletti települést, Algyőt (a helyiek szerint itt van a világ közepe) Szeged nagy kedvvel és gondolkodás nélkül elnyelte, amint kiderült, hogy az bővelkedik olajkincsekben (ma is itt van a MOL legnagyobb kitermelő bázisa, de a falu azóta visszakérte és -kapta önállóságát, és rendesen hozott is a szétválás a konyhára). A gőgnek ugyanakkor következménye volt a betartás a 20. századnak: igen nehezen telepedtek meg ott olyan vívmányok, mint a villanyvilágítás, az áramellátás (csatornázásban a falu még most is le van maradva). Nagyszüleimhez csak 1978-ban vezették be a villanyt, ma is az orromban van a petróleum szaga (elvégre alap íz- és szagélményeinket kettő és tizenkét éves korunk között szerezzük be). Amikor ott gyerekeskedtem, a mesét öreg bácsik mondták, tőlük tanulta az egyébként engem egyedül nevelő anyám, mit is kell mondani este; és e mesék bővelkedtek pajzánságokban, bennünket, gyerekeket mulattató csiklandós szavakban. Úgy kell ezt elképzelni, mintha egy mai gyereknek a nemrég magyarított olasz *Pentameron*ból olvasnánk fel – nem lenne mentes egyetlen este sem a botránytól, hiszen e könyv majd' minden története a tizennyolc fölötti korosztálynak szól.

Tápén este hangosak voltak a kocsmák, a biciklit csak ledobták a férfiak a Topogó előtti árokba, az esküvők idején megállt az élet a főutcán, mert a zenekar a násznéppel végigvonult rajta (a helyi járatú busz sem ment el a tanácsházáig). Mi, gyerekek a tornaórákon gyakran táncoltunk, mert készültünk egy bemutatóra, egy, a falu életét, hétköznapjait tagoló eseményre. Tízéves voltam, amikor először hallottam olyat, hogy hagyományörző csoport. Ugyanis addig szó sem volt arról, hogy a hagyományokat őrizni kell: azok élők és – a hetek, hónapok, évek rendjét meghatározva – fontosak voltak. Az ünnepek a munkákhoz, a munkafázisokhoz igazodtak, a tápai búcsú – amiről Juhász Gyula is írt verset – a szőlőszüret után van most is, Mihály-napon. Zene, alföldi népzene ezeken az ünnepeken, meg a családi ünnepeken szólt leginkább; kevesen voltak, akik nem csak a kivételezett napokon hallottak zenét. Más tájegység zenéje, táncai, mondjuk moldvai vagy erdélyi táncok nem szűrődtek be a hagyományos táncok közé. Ami beszűrődött, amitől a helyi zene és tánc nem is tudott megtisztulni, az a kommersz zene, elsősorban is a műzene, a cigányzene (Sárosi Bálint szerint használva a kifejezést), a városi népies műdal – hiszen számos népszerű műzeneszerző szegedi volt (Dankó Pista sokaknak eszébe jut Szegedről).

Sárközi Máttyás, a jeles író (Molnár Ferenc unokája) mesélte az idei könyvhét megnyitóján, hogy az ötvenes években csak akkor kapott dedikációt Kodály Zoltántól (édesanyja, Sárközi Márta jól ismerte őt), ha elénekelt neki egy népdalt. De igazi népdal legyen ám, mondta volt állítólag Kodály, és a kis Máttyás belekezdett az *A csitári hegyek alatt*ba. Műdal és népdal elválasztása, pregnáns elkülönülése tulajdonképpen a táncházmozgalom hozadéka. Nálunk, Tápén nehéz lett volna megmondani, mi a helyi népzene és mi a gagyi: a legismertebb dalunkról, a *Szeged híros városról* (Tápéval határos...) sokáig azt hittem, hogy népdal. Azt szinte minden ünnepségen elénekelték.

A táncházmozgalom

A táncházmozgalom ott és akkor éledt fel, amikor a hagyományok már nem voltak a hétköznapok szerves részei. Magyartanárnőm testvére, a mozgalom egyik atyja, Halmos Béla (ők gyulaiak voltak) kikérdezett egyszer a tápai hagyományok rendjéről. Sorolnom kellett az emlékeimet, minden mesét elmondtam, amit gyerekkoromban tanultam (igaz, akkor már nem tudtam pontosan, melyiket hallottam Tóth Bélától,

a neves néprajzostól, és melyiket otthon; jobbra csak sejtettem). A tánc-
házban a zene és a tánc természetesen már nem kapcsolódott a munka-
szünetekhez, az ünnepekhez, nem a mezőgazdasági év rendje szabta
meg, mit szólaltassanak meg.

A mozgalom számos fontos szereplője Kodály köréből került ki, pes-
ti értelmiségi családból jött, abban nőtt fel. Például Sebestyén Márta,
de tulajdonképpen a Muzsikás prímása, Éri Péter is, aki fizikusi hiva-
tását sosem adta fel. Halmos Béla és Sebő Ferenc építészhallgatóként
találkozott először. A táncház a hetvenes évek elején lett az identitás-
formálás részese, a fiatalok körében egyfajta kivülállási lehetőség, a láza-
dásukat is levezető, kapcsolat- és csoportképző erő. Ellenállási (a po-
litikai rendszert is finoman kritizáló) mozgalom. Az alapmű nem is
elsősorban Kodály gyűjtése, hanem Lajtha László könyve, a *Széki gyűjtés*,
az abban lejegyzett partitúrák, illetve a Pátria kiadó lemezei.

Sebő Ferenc írja, hogy úgy jutottak el a népi hangszerekig, ahogy
abban az időben a régi zenés mozgalom hívei és úttörői az eredeti ba-
rokk bélhúros hangszerekhez: rájöttek, hogy az a zene, amit meg akarnak
szólaltatni, azokon a hangszereken szól a legintenzívebben, leghíveb-
ben, amelyeken eredetileg megszólaltatták. Azt a fajta lendületet, azt az
izzást, amely a népzene sajátja, csak akkor tudják produkálni, ha a nép-
zenészekből tanulnak. „A népdal tudományos és művészi értéke két
tényezőből tevődik össze. Az egyik a kótakép – maga a dallam –, a má-
sik pedig a melódia megszólaltatása, az előadás. Mindkettő egyaránt
fontos. Bármilyen pontosan igyekszünk is írni minden kis ornametst,
apró ritmikai eltérést a metrumtól, teljesen pontos, hű képet mégsem
tudunk adni róla, és az ilyen lejegyzésből csak az bírja magának re-
konstruálni a népdal valóságos képét, aki sokat hallgatott népzénet
eredetiben, falun, a megfelelő és szükséges milióban” – jegyzi meg
Lajtha az említett műben.¹

A puha diktatúrában, a langymeleg kádárizmusban a nemzeti iden-
titás tudatosan és erőteljesen el lett nyomva. Ennek számos oka közül
csak a kisebbik, hogy a nagy szovjet birodalom gyarmata voltunk. Fon-
tosabb ok, hogy az identitásképző elemek önkényesen alakuló rendjébe
a kádári kultúrpolitika azért kívánt beleszólni, hogy a nemzeti érzel-
mek erősödése folytán emlegetett sérelmeket elfojtsa, a diskurzusból,
amennyire lehetséges, a határon túli magyarokat kivegye, és az egyéb-
ként erősebb identitásképző elem, a nemzethez és nyelvhez tartozás

1 LAJTHA László, *Széki gyűjtés* (Népzenei Monográfiák II.), Zeneműkiadó, Budapest, 1954, 210.

helyébe olyan eszméket ültessen, mint a proletár internacionalizmus vagy a munkásöntudat. Ezzel együtt egy csekély részt meghagyott a nemzeti kultúrának, a népnemzeti mozgalomnak is (a táncházmozgalom előzménye és serkentője a tévés *Röpülj páva* vetélkedő).

Az identitás- és személyiségalakulás jellemzően a tizen- és huszonevesek problémája. A pubertáskorban a kamasz tulajdonképpen lerombolja addigi, a szülők segítségével konstruált személyiségét, hogy újat építsen helyette. Az identitásépítéshez keres segítőt, legyenek azok személyek (mesterek) vagy zenék, erős benyomások, egyéb élmények. Ezek az identitásképző elemek – mivel erre fogékony életkorról van szó – gyakran a társas kapcsolatok építésének lehetőségét keresve találtnak meg. 1972 májusa azért fontos a magyar művelődéstörténetben, mert akkor kerül le a népzene és a néptánc a színpadokról. A Liszt Ferenc téren, amikor is négy budapesti néptáncgyűttes, a Bartók, a Bihari, a Vadrózsák és a Vasas megtartotta az első táncházat, már nemcsak hallgatni lehetett a zenét, de táncolni is lehetett rá – mindazoknak is, akik nem ebben, nem a hagyományt elevenen őrző közegeben (mint Tápé) nőttek fel. A néptánc a *városi* fiatalok szórakozásává vált, főként annak köszönhetően, hogy a táncház az ismerkedés, a pártalálás terepe is lett. Jelen eszmefuttatás kulcsfigurája, a mozgalomba már a kezdetektől bekapcsolódó Pintér Béla ezeket az ismerkedési helyzeteket, szituációkat is kifigurázza majd. Erről a hősi időszakról a mai művek többsége (mely nem giccs) már némi iróniával beszél.

A társadalmi mozgalmaknak – a táncházas is az – három életszakasza van. A felfutó szakaszban a kultúra egészére hatnak, és mindamellett, hogy hatásuk a hétköznapi életben is kimutatható (jelen esetben például a divat változásaiban, lásd szütyők, népies kellékek elburjánzása), a hatalom részéről ellenállásba ütköznek. A mozgalom vezetőit a társadalmi vezető réteg bizalmatlanul bírálhatja (illetve megfigyeli: az egyik legjobb darab, amelyben a népi mozgalmak megjelennek, Pintér Béla zseniális műve, a *Titkaink*, melynek kiindulópontja, kik és hogyan figyelték meg e mozgalmat).

A második életszakasz a kiteljesedés, az elfogadás, amikor a mainstream irányzatok befolyásoló tényezőjévé, a közbeszéd részévé lesz, amit a mozgalom képvisel (ma már mindenki tud róla: a fősodorba az *István, a király* révén került be). A harmadik pedig az elmúlás, az alkony fázisa, melyben az egykor kurrens és előremutató irányzat, illetve mozgalom, ha még mindig komolyan veszi önmagát, paródiává, giccsé válik. Kimerült tartalékait akkor tudja hasznosítani, önmagát akkor

tudja megújítani, ha ironizál, ha képes hősi korszakát megfelelő távolságtartással nézni. E korszakban a mozgalmak halála, ha előretolja őket a mainstream politika; a mozgalom halála minden *revival*, minden búcsúkoncert, minden feltámasztási kísérlet – és ez igaz nem csupán a társadalmi, de a zenei mozgalmakra is, kezdve a barokktól Wagneren át mondjuk a heavy metálig.

A táncházmozgalom emblemikus alakjai – nemcsak Bartók Bélát, Kallós Zoltánt, Neti Sanyi bácsit, Varga Istvánt érdemes megemlíteni, de a szélén helyet foglaló Illés zenekart is – persze őrzik státuszukat, de a kevésbé tehetséges utánuk kullogókat (a követőket) az alkonyati fázisban már rendszerint az érdektelenség homálya veszi körül. Vagy belefutnak abba, hogy nem hajlandók észrevenni, az alkony fázisa már bekövetkezett (egy példát, ha már színházról és mozgalomról van szó, említsünk meg: Román Sándort és táncos gárdáját).

Táncházból színház

Színház és népzene kapcsolatát akkor vehetjük górcső alá, ha tisztázzuk, melyik előadás melyik fázisban született; ugyanis nem csupán a kortársi, nézői szempontokat tarthatjuk figyelemre méltónak az előadások elemzésekor, hanem azt is, hogy egyes darabok mennyire voltak – éppen ezen szempontok szerint – aktuálisak. Nem árulok zsákmacskát: abszolút győztesnek így is egy jelenkori feldolgozó, népzene-felhasználó Pintér Béla hirdethető ki. Ő az, aki érzi, tudja és megjeleníti, hol tart most a népzene kutatás, a mozgalom (nem az az érdekes számára, hogy 150 ezer lejegyzett dalnál), ami betudható a rendező és darabíró (e funkciók szép lassan el is válnak egymástól, még ha ez nem is feltétlenül szándékai szerint történik) esetében a táncházas múltnak.

Mivel Pintér az egyik legerősebb magyar tradícióra, a népzene hagyományra támaszkodva építette fel az életművét, nem biztos, hogy nagyon elrugaszkodunk, ha azt állítjuk, a drámairodalomban legalább olyan fontos a szerepe, mint a szintén reflexív és szenzitív, a népzene elemeket életművébe beépítő Bartók Béláé a zenében (Bartókkal szembeni rettenetes előnye, hogy neki van humora). Ne feledjük, Vikár Béla követőinél semelyik európai országban nem tettek többet a nemzeti zene megmentéséért, és ráadásul – tegyük hozzá – a magyar népzene az egyik legbőségesebb és legmodernebb (tekintve, hogy az alkalmi

szerzemények aránya viszonylag csekély), tehát legfontosabb alapkincsünk. Ezt Pintér Bélán kívül kevesen tudták – nem zeneszerzők – az életműjük szerves részévé tenni (ha filmest kellene mondani, Sára Sándor neve juthat eszünkbe, Kósa Ferencé, Jancsó Miklóisé, és persze Szomjas Györgyé). De Pintér az, aki most, ebben az alkonyi fázisban megérezte és tudta, hogyan kell e borzalmasan gazdag és fontos kincs-csel bánni. Tudta, miért fontos az irónia.

Még a mozgalom kibontakozó fázisában születik a *Petőfi 73* című film és előadás, valamint az Illés néhány fontosabb szerzeménye. A *Petőfi*-ben az volt a nagy truváj, hogy megmutatta, hogyan lehet nagyszabású díszletek és drága kosztümök nélkül is érdekes és hiteles történelmi művet készíteni: hatszáz fiatal diák játszotta újra Petőfi életét, olyan intenzitással és buzgalommal, hogy az már szinte forradalmi tettnek tűnhetett. A Tolcsvay testvérek és Szörényi Levente zenéje megelőlegezte a későbbi hatalmas sikert, az első magyar rockoperát, az *István, a királyt*. Aminek egyébként, bár ezt szokás tagadni, szovjet-orosz előzménye is van, nevezetesen Alekszej Ribnyikov *Juno és Avos* című, hasonló szellemiségű alkotása, amely annyiban hasonló szellemiségű, hogy épít az orosz népdalokra, a mozgalmi dalokra (mozgalmi induló jellegű dal az *Istvánban* is van). Éppen azért válhatt slágerre a *Juno* egy-két dala, mert a sokak által dúdolt orosz dalokra emlékeztettek egy olyan korban – Szolzsenyicin kitoloncolása idején –, amikor a néphez és nemzethez tartozás a fiatalok számára is (éppen mint identitásképző elem) fontossá vált: a rendszer elleni lázadás együtt járt a nemzeti eszmékhez fordulással, a jó értelemben vett nacionalizmussal. A *Juno* bemutatója (amelynek híre hazánkba is eljutott) a moszkvai Lenkomban volt 1981. június 9-én, míg az *István, a királyé* a Királydombon 1983. augusztus 18-án (tehát nem a nemzeti ünnepen, hanem két nappal előtte). Az *István* közvetlen előzményének tekinthető az egyébként a népzeneből bővebben merítő rockballada, a *Kőműves Kelemen*, amely szintén Szörényi Levente és Bródy János műve – az ismert népballada feldolgozását először 1982-ben mutatták be a Vígszínházhoz tartozó Pesti Színházban, Marton László rendezésében. Ez az előadás tette igazán ismertté Hegedűs D. Gézát. Legnépszerűbb felújítása Alföldi Róbert nevéhez fűződik, aki elmozgatta az alapokról, az összekapaszkodós körtáncos megvalósítástól a 2013-as RAM-béli előadást: ebben kevesebb a néptáncos elem (főszereplője Stohl András volt).

Szkénések

A kilencvenes években kevesebb olyan darab születik – pedig ez a kiteljesedés időszaka –, amelyben a népzene fontos dramaturgiai elemnek mondható, amelynek a népzene szerves része. A rá következő évtizedekben azonban szaporodik az ebből a szempontból érdekes és fontos művek száma. Ezek viszont, lévén ez az alkonyati időszak, már zárójel közt, idézőjelbe téve, ironikus felhangokkal adják elő az autentikus népzenet. A legfontosabb bemutatók (Pintér Béla és Horváth Csaba művei) a Szkénében láthatók. A Szkéné annak a Műegyetemnek a része, amely egyébként a népzenei alkotók egyik fő találkozóhelye is – nem egy fontosabb népzeneész, mint említettem is, ide jár, itt végez.

A táncszínházi alapokra építő Horváth Csaba szinte minden fontosabb rendezésében jelen van a népzene, megjelennek benne népzenei motívumok: nála a népzene illusztráció. A traumákra, személyes katalizmákra épülő művekben a zene egyik funkciója az, hogy felmutassa: az a személyes katasztrófa, amely bárkivel és bárhol megtörténhet, a zenei illusztráció támogatásával speciálisan magyar traumaként is értelmezhető. Erre a legjobb példa *A nagy fűzet* című Agota Kristof-regény – az alap irodalmi műhöz hasonlóan megrázó – adaptációja.

Horváth Csaba Forte Társulatának egyik utolsó produkciója a *Pillangó*, amely paraszti közegben játszódik. A darab a szerelmi idillt úgy mutatja be, hogy a tánc a munkák ritmusát, mozdulatait (aratás, cséplés) imitálja, és éppen ettől lesz igazán adekvát és pontos a hozzá megszólaló népzenei variáció. „A műhöz magától értetődően kapcsolódó népzene sem muzeális jelleggel, hanem kortárs hangzásként vegyül az előadásba” – írja a *Pillangóról* Králl Csaba a *Revizoron*.²

A Forte Társulat a legeredetibb kísérletező mozgásszínház – a népzene náluk nem alapvető inspirációs forrás, mint Pintér Béláék vagy Mohácsi János egynémely előadásában. Igaz, Mohácsi majdnem mindig magyar nótákat (népies műdalt) használ. Ezeket illeszti be a dramaturgiai keretbe: az *Egyszer élünk* alapvetően a *János vitéz* című operettből merít (azt tárgyalja, hogyan adták elő azt magyarokból verbuválódott társulatok Szibériában), de népzenei motívumok is megjelennek a zenéjében, különösen az apokaliptikus vízióknak is értelmezhető végső jelenetekben.

2 KRÁLL Csaba, *Szegény legény, szegény lány*, Revizor 2014. május 11., <http://revizoronline.com/hu/cikk/5016/moricz-zsigmond-pillango-nemzeti-szinhas-a-szekesfeharvari-vorosmarty-szinhas-vendegjateka/>.

Mi jöhet még?

Egészen másfajta módon él a népzene adta lehetőségekkel a Nemzeti Színház igazgatójaként dolgozó Vidnyánszky Attila, aki többnyire erdélyi drámákhoz (Tamási Áronhoz) használ népzene: nála a nemzethez tartozás mint identitásképző elem válik fontossá. Legutóbbi rendezései ebből a szempontból szorosan kapcsolódnak egy korábbihoz, mellyel magyarországi ismertségét megalapozta, *A szarvassá változott fiúhoz*, ehhez a nagyszerű előadáshoz, amely egyébként éppen az identitáskeresést, az identitásválságot taglalja a magyar hősmonda segítségével. Ennek balladai feszültsége, az orosz színházhoz erősen kötődő képszerűsége az identitásdrámát a nemzeti identitás keresésén túlra emelte, és minden ember mindenkori válságdramájává tudta tenni. Vidnyánszky azért tud szabadabban nyúlni a népzenei anyaghoz, mert Kárpátalján nőtt fel, nem áll az útjába egy megkopóban levő hagyomány.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, kik és hogyan fogják a jövőben felhasználni színházi produkcióikhoz a magyar népzene, akkor érdemes visszamenni Tápéra, ahol nemrég, körülbelül egy hónapja azt láttam, hogy a faluba a városból betelepülők kezdeményezik a hagyományörző csoport indítását. Vagyis olyanok, akiknek a szülei akkor születtek, amikor a táncházmozgalom elindult: számukra a táncházmozgalom nem ellenállás, nem is a szabad ismerkedés terepe. Vagyis sem a bárányszőr kucsmához, sem a rossz értelemben vett nacionalista előítéletekhez nem kötődik. Nincs szükségük tehát a gúnyra és az ironikus újraértelmezésekre.

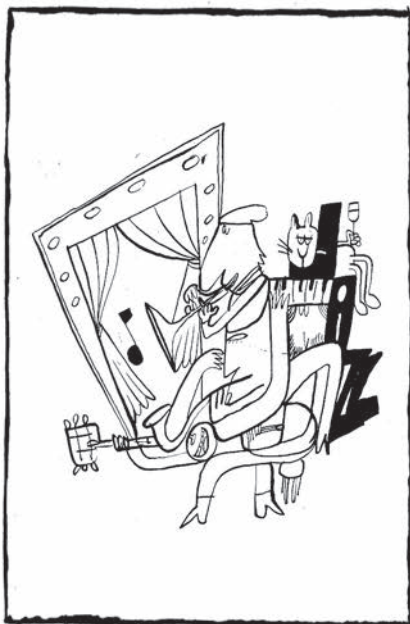
Egy most induló fiatal rendező tehát már természetesebben, prekonceptióktól mentesen tud majd a népzenehez nyúlni. A kérdés persze az – az alternatív színházi élet teljes leépítésének idején –, hogy van-e lehetősége feltűnni egy fiatal rendezőgenerációnak. És erre sajnálatos módon egyre inkább az a válasz, hogy nincs. Mindenesetre ha a népzene nem természetes módon hódít tért – színházban és más hasonló területeken –, az egyrészt azzal jár majd, hogy a fiatalok elfordulnak tőle, másrészt azzal, hogy nem is lehet már másképp viszonyulni hozzá, mint kitartó és a szépségét egyebekben nem álcázó ironiával.

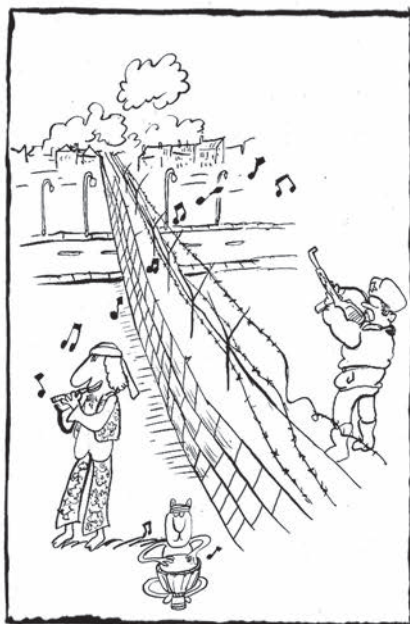
MUZYKA FOLKOWA MUSICA VULGARIS
 MUSIQUE FOLK Népzene Фолк-музыка
 Música folclórica FOLK MUSIC MÚSICA FOLK Folkmusik

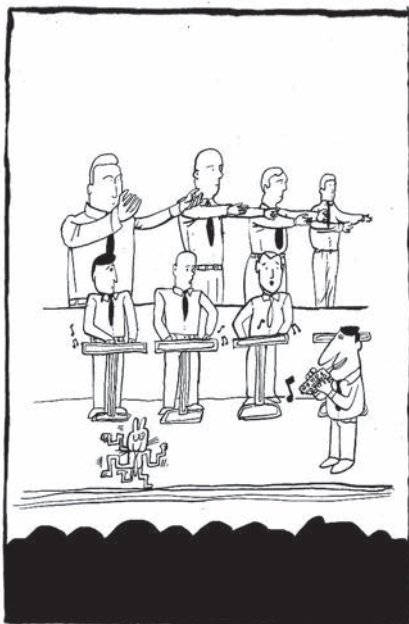

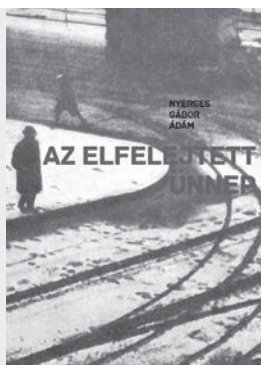

Írta és rajzolta:
P. Szathmáry István

Nyerges Gábor Ádám

Az elfelejtett ünnep

Műút-könyvek
Miskolc, 2015

Mirk Klára

KICSIT SZÜRKE, KICSIT SZOMORÚ, DE NAGYON SZEMÉLYES

Nyerges Gábor Ádám harmadik verseskötetét egyszerre jellemzi a tradicionális formákkal való stílusgyakorlat, az egyszerű kifejezésmód és egy töredezett én személyes tragédiájának bemutatása. Határozott hangon szól, mégis tapogatózik, magával ragad, de elbizonytalanít. *Az elfelejtett ünnep* egységes ciklusai mögött számos termékeny kettősség rejlik.

Mintha valami letisztulási folyamat menne végbe Nyerges Gábor Ádám költészetében. A fiatal szerző korábbi köteteihez képest (*Helyi érzéstelenítés*, 2010; *Számvetésforgó*, 2012) friss verseinek világa sokkal szellősebb, képei nagyon valódiak, kevés közöttük az elrugaszkodott képzettársítás. *Az elfelejtett ünnep* világa kicsit szürke, kicsit szomorú, de nagyon személyes és őszinte, egyenes hangon beszél, és mi hiszünk neki. Ezek a versek csak néhol lepnek meg, csak ritkán találunk azonnal belénk fúródó szilánkot közöttük, azonban együtt homogén egész alkotnak, s egy külön világot rajzolnak ki.

Az elfelejtett ünnep szerkezetében hasonlít Nyerges korábbi műveire: ebben a kötetben is jól elkülöníthető, nagyjából azonos terjede-

lemmel bíró ciklusokat találunk, melyeket egy-egy különálló vers előz meg, illetve zár le, mintegy keretet adva az egész kötetnek. A ciklusok könnyedén átjárhatóak, hiszen a könyv egészét egyfajta lebegés hatja át. Egy olyan hangulat, amely összefogja valamennyi, a kötetben szereplő verset, azonban az egyes darabok sorrendiségében is felfedezhetünk egy ívet, amely az értelmezésünket vezetheti.

Nyerges új versei formailag hagyományosak: a szerző a létező leg-egyszerűbb sorokkal és rímekkel dolgozik, különösen igaz ez az első ciklus verseire. Rövid mondatok, világos rímek, a szonettnél bonyolultabb versforma szinte elő sem kerül a kezdetekkor, formailag viszont folyamatos sűrűsödés megy végbe, míg a kötetet lezáró egyenetlenebb, bonyolultabb darabokig el nem érkezünk. „Sok versben nekifut a szabályosnak, és mi végignézhethjük, ahogy a szabály szétomlik a kezében” – írja Nádasdy Ádám a fülszövegben, de igaz ez a kötet egészét tekintve is.

A kötet képeiben is kevésbé újszerű. Érdekes, ahogy a szerző folyamatosan vegyíti az unalomig rágott toposzokat a viszonylag kisszámú, ám annál eredetibb képekkel: „Nem tehetél volna semmit, / ahogy a kisszobában, kihűlt, halott fiún, / lefüggönyözött félhomályán / nem segíthetne a morfium” (29). Hasonlít mindez arra, ahogyan a rímekkel dolgozik: a szabályosan induló strófák meglepőtt döccennek, és valami új kezdődik – itt tér át a mű egy mélyebb, sokszínűbb költészet felé. Becsap tehát bennünket Nyerges, s ez benne az eredeti, mindemellett pedig ezek a váltások tökéletesen szimbolizálják egy feszült, szabálykövető személy szétesését, önbizalomhiányát, ami végigvonul a verseken.

Folyamatosan bomlik ki előttünk egy szorongó, fegyelmetlen felnőtt alakja, aki ritkán képes felszabadult gesztusokra, s noha a kötet erőssége személyességében rejlik, ennek az őszinte figurának a kidomborítása néha meg is terheli a verseket. Egy gyermeki szorongással bíró felnőtt versei ezek, melyekben vissza-visszatér a szeretetlenség, az üres, hideg otthon képe, az elmúlás, a halál, ám gyakorlatilag a kötet egészén keresztül ugyanazokat a problémákat boncolgatja. Ennek mintapéldája a *Nagyon féltem* című vers, mely a gyermekkor hirtelen elmúlását és az ebből következő felnőtt frusztrációt tematizálja: „Már megbántam, hogy hanyag voltam, / és felnőttem véletlenül, mint egy ártatlan elítélt, / aki más helyett sok évet leül. / És megbántam a kényességem, / hogy mint szép ruhát, nem gyűrtem, / megőriztem gyerekkorom, / de valahogy mégis elnyűttem” (48).

Másik jellegzetes témája az új Nyerges-kötetnek a „már úgyis mind-egy” gondolata, amely szinte már zavaróan gyakran merül fel, és a naiv hang mellé egy rettentően koravén szólamot emel be. Ennek jellegzetes példája a *Jobb esélyünk nincs* című költemény, melyen fáradt egyszerűséggel vonul végig az érzés: minden rossz és boldogtalan, s ha mást hozhat is egy másik nap, jobbat aligha. A vers ríme döccsen, elgyötört, csak vegetál. Ürességérzés jelenik meg, melyben már szinte a fájdalom sincs jelen, csak a teljes közöny, kiégettség jellemzi ezeket a sorokat: „Hagyjuk inkább. Inkább hozhat / mást egy más nap. Jobb esélyünk / nincs már semmi. Ez egy rossz nap” (40).

Azt, hogy összességében milyen kötet is *Az elfelejtett ünnep*, a borító és a címadó vers kettőse híven tükrözi. Edward Heim *April Snow* című képe a maga búskomorságával és hidegségével egy csapásra elének idézi azt a hangulatot, amely a kötetben végig jelen van, s a magányos, sötét figura a koszos áprilisi havon tökéletes szimbóluma a versek mögött fel-felsejlő lírai ének. Kopárság, kietlenség, egyedüllét, s mindez a tavasz kellős közepén – valahogy ezt próbálja megragadni Nyerges egy-egy képe. Az út elvesztése, az egy helyben toporgás, a kismimizettség, otthontalanságérzés, szeretetlenség jelenlétét egy fiatal szívben. Generációs érzéseket is képvisel Nyerges néhány szövege, s olyan kérdéseket vet fel, amelyekre maga sem tudja még a választ. Egy fiatal, ám bölcs ember tapasztalatait olvashatjuk, a ciklusoknak megfelelően *Fegyelmén*, *Rebbenésén*, *Készenlétén* át.

Hogy mi is az ünnep, melyet elfeledtek, nem derül ki pontosan, de egy-egy mozzanatban, valamint a ciklusokat megelőző versben erős utalásokat találhatunk arra, hogy a gyermekkori karácsonyok képeére kell gondolnunk. Ez az az esemény, amelynek hangulatát ha elfeledjük, ha nem vagyunk képesek átélni, akkor bizony menthetetlenül felnőtünk, s magunkévá tettük a színlelés, az álarcok viselésének aktusát, végleg elfeledve, milyen is az, amikor átadjuk magunkat az ünnepnek. Hideg távolságtartást jelez az ünnep elfeledése („meg se látva, mi lehetne” [5]), és egyúttal a közöny biztonságosságát.

Nyerges lírájában – és ebben a kötetben különösen – megmutatkozik a tehetség: biztos kézzel nyúl a megfelelő témákhoz és formákhoz, egyelőre talán egyedül az arányok azok, melyeket kevésbé talál el. Szellemes, de nem teljesen kiforrott költészet még az övé; kreativitása mindenekelőtt képeiben és témaválasztásaiban rejlik, s újszerű a (formai) hagyománytisztelőt vegyítése a (néhol radikálisan) obszcén szavakkal.

A kötetet végigkísérik fontos versekre utaló intertextusok, s noha hangulatában talán József Attila-inak inkább mondható ez a költészet, gyakran bukkan fel egy-egy Pilinszky-áthallás is, mint például a *Madártávlat* című vers soraiban: „A mi kis titkunk, hogy úgy felejtettük, / és égve maradt bent a remény.” Ezek a rafináltan beágyazott kölcsönszövegek mindig a megfelelő helyen bukkannak elő, s épp annyi csavarral fűszerezik a szöveget, hogy egészen más kontextusban, de erős benyomást hagyva termékenyítsék meg azt.

Az egymáshoz hasonlító gyengébb költemények mellett megtalálható egy jó adag az igazán erős versekből – ezek azok a darabok, amelyeket már olvashattunk számos neves folyóirat hasábjain. Ide sorolható a *Közel s távol* című költemény, amelynek esetében azonnal érezhető, hogy valami nagyság van a sorok között elrejtve. A vers képei tűpontosak, tökéletesen ragadják meg egy kapcsolat veszélyeit, a túlzott közelség s egyszerre a nagy távolság fájdalmát, majd a záró sorban a tragédiát: „már belülré jutottak a hangyák” (30). Az erős versek közé sorolhatjuk a *Megtapad a mélyén* című költeményt is, mely szintén kettősségében zseniális, illetve abban, hogy a személyes problémáktól végre kissé elrugaszkodva a létkérdéseket már-már a transzcendenssel összefüggésben tematizálja. Szókimondása itt is a javára válik, a záró sor képe létünk mélyére hatol: „és mint rozsdás csövekben a zsíros cseppek, / megtapad lelkem mélyén a szeretet” (33).

Fontosak a kötetet lezáró, monumentálisabb, ziláltabb szerkezetű versek, mint a *Madártávlat* vagy a *Szerenád*; mozaikos képeikből nehezebben áll össze az egész, ám sokkal nagyobb tér jut az értelmezésnek. Bolyongunk a metaforák között, külön világ nyílik meg számunkra, s a dolgot nehezítendő újra előkerül az *ünnepek* maga valóságában, mely megtaláltatik, hogy fájdalmasan újra elveszék, és ismét teret kapjon e kettősségben a magány.

Nem véletlen, hogy a kötetet lezáró, a ciklusokat követő hangsúlyos helyre került az *Ideje van* című költemény, mely mintegy választ ad mindarra a gyötrelmeire és fájdalomra, amely végigkíséri a könyv egészét. Sürgető és ars poetikus vers ez, mely egyértelműen kiadja a parancsot: nincs más út, csak a teremtés, fogy az idő, alkotni kell, s ez a belső utasítás felülírja a szeretet parancsát is, hiszen „a tett is az, ha az ok hamis” (55).

A kötet személyessége és a magányos-szeretetlen sors megéneklése pontos és látványos, negatívumként róható fel azonban, hogy egy idő után talán kissé túlzásba hajló. A személyes fájdalmak helyénvalóak,

ám nem eredetiek, s néha olyan érzése támad az olvasónak, hogy az önkifejezésnél nagyobb hangsúlyt kap az önsajnáltatás. Nem a lejegyzettek valódiságával vagy a formák klasszikus jellegével van a probléma, sőt talán épp ebben rejlik Nyerges költészetének erőssége. Az viszont, hogy a személyes fájdalmak közül mennyi az, ami igazán művészi módon lett kidolgozva, már vitatható.

Összességében ígéretes kötet tehát *Az elfelejtett ünnep*, szerzőjének kreativitása és sajátos formaművészete pedig dicsérendő. Egységes hangulata, átlátható képei mindenképp előnyre válnak, azonban talán ezekből adódóan egy kicsit változatosabb összkép jobban magával ragadta volna az olvasót. Ennek ellenére a kötet elolvasása után kijelenthetjük: Nyerges Gábor Ádám lírája fejlődik, jó úton jár a magas-költészet felé.

Karácsonyi Zsolt

A Krím

Orpheusz Kiadó
Budapest, 2015

Steinmacher Kornélia

OLDÁS ÉS KÖTÉS

A múlttal való szembenézés, a hagyománykeresés kísérlete zajlik Karácsonyi Zsolt *A Krím* című új verseskötetében, mely három versciklusra tagolódva (*Egy hét falun*, *A Fél-sziget*, *Idegen anyag*) hat év termését fogja egybe. A lírai én számára a gyökerekhez való közelebb jutás, önön kulturális meghatározottságának, összetevőinek ismerete mégsem ad igazi támpontot, épp ellenkezőleg: teherként nehezedik rá. A kötet

egyik hangsúlyos üzenete az, hogy a tudás és a megértés nem nyújthat biztonságot, minél szélesebb körű, minél több a világról, környezetünkről és önmagunkról szerzett ismeretünk, egyre mélyebbre juthatunk a kétségbeesésbe. A lírai én örökös ellentmondásokba ütközve, számtalan hagyomány közül egyiket sem igazán a magáénak tudva, a megismerés és a megértés teljességének lehetetlenségével szembesül: minél többet tud, annál inkább fokozódik benne az idegenség érzete. Felismeri, hogy ebben a világban nem mentesítheti magát az idegen érzéstől és a megismerés iránti olthatatlan vágytól: megpróbálja hát színre vinni mindazt, ami benne kavarg, pontosabban leírni, megosztani mindazt, ami megosztható. Közvetítővé kíván válni a külső világ számára, noha e mögött sem ezen képességébe vetett hite rejlik, sokkal inkább valami kényszerű késztetés.

A kötetben különös módon kapcsolódik össze a táj látványa – legyen az a versekben megszólaló hangok belső világa, „vidéke” vagy a természeti környezet – a versszövegekben konkrétan is megjelenő, gyakran megszemélyesített nyelvi szintekkel és a kötet egyéb elemeivel. Egymásba történő áttetszésük, az újabb és újabb analógiák sora áthatja az egész művet: „Kinyitom ezt a tájat, / mint a könyvet, és látom már, hogy egészen fehér” (*A táj megnyitása*). A Karácsonyi Zsolt verseskötetének első soraiból kitűnő gesztus – vagyis inkább képzet, üzenet, melyből a gesztus ered – mindhárom versciklusban újra és újra visszatér, ez a gondolatkör pedig nemcsak a ciklusokon túlra, hanem a köteten túlra is mutat: Karácsonyi Zsolt egész költészetére jellemző. A kötet és a táj közötti kapcsolat rögtön e nyitó versben megszűnik pusztá hasonlatként működni: a táj, a természeti környezet látványa nem csupán megkonstruálódik a nyelv által, hanem a különböző nyelvi elemek a versbeszéd szintjén egybecsúsznak, elegyednek, s így önmagukon túlra mutatnak.

Ez az elegyedés azonban mégsem lehet teljes, így alapvetően nem lehetőségként van jelen, hanem sokkal inkább az érthetőség, a hozzáférhetőség, a közvetítés kudarcaként. Eközben a folyamatosan születő, alakuló versnyelvben és az általa megképzett világban a jel és jelölő közötti kapcsolat kölcsönös függésként, rabságként, behatároltsággént tűnik fel, ami magát a nyelv használóját is rabná teszi: „rab némaságban és szóban, / a végül ki sem mondhatóban, / és rab vagy abban, amit mondtál, / ami csak az elmédben kószál, / hogy rab vagy, vagy hogy mégse rab vagy, / a képzelgésben, hogy szabad vagy, / hogy abban is, hogy vagy, és nem vagy, / hogy közelít, és aztán elhagy” (*Az ötödik pont*).

Az alakulás, átalakulás végtelenségében az örökkévalóság parttalanságot jelent, ahol az egymást követő változások érvénytelenítik az őket megelőző folyamatokat, meggátolva azok kiteljesedését. „Egyszerre épült égbolt és nem volt, egyszerre készült, és kiegészült, / ami még nem volt, rögtön elévült, befejeződés előtt kikészült” (*Egyszerre*). Ha ideális körülmények állnának is fenn, és teljesen szabadon mondhatnánk vagy írhatnánk le bármit, még ebben a teljes szabadságban is megtapasztalhatnánk magát a rabságot a nyelv adta korlátok által. Az ezen korlátokhoz, határokhoz köthető nyelvi sajátosságok gyakran társulnak peremvidékek látványának leírásával, illetve a periférikus létmód, élethelyzet megjelenítésével. Kiemelt szimbóluma ennek a Krímfélsziget, amely félszigeti mibenlétével egy sajátos, felemásra sikerült elegyedést eredményez, s alakulásához egyszerre kapcsolódnak hozzá pusztító és teremtő folyamatok, mind geológiai, mind civilizációs értelemben. A lírai ént egyszerre köti hozzá izgatott kíváncsiság az ismeretlen tájék iránt és valami különösen ismerős érzés, amely a saját hazájával kapcsolatos analógián keresztül jut felszínre. Megismerése azonban lehetetlen: a lírai én nem juthat el oda, ahogy önmaga „összetevőihez” sincs közvetlen hozzáférése: „Akár a Krím egy jó lengyel szonettben, / Erdélyország is éppen úgy él bennem, / mint mesében a csukafogta róka. // Elképzelem, hogy szólok róla versben, / egy soha meg nem írható szonettben, / de elkapott és fogva tart azóta” (*Peremvers*). Az említett periférikus létmód sajátosan sűrűsödik össze az erdélyi identitásban: a lírai énből nagyon is sokféle tudás és kötődés találkozik. Az ősi kultúrákról szerzett ismeretek, a nagy civilizációk iránti érdeklődés ütközik a kisebbségi léthelyzet megélésével, ahogy a nyugat-európai civilizációt ismerő alany azon különös vágyódása is, mely kelet felé mutat.

A kötet azt sugallja, hogy az érthető beszéd, a tökéletes közvetítésre való lázas törekvés a nyelv rabjává tesz minket, s minél inkább a nyelv birtokában és ismeretében van valaki, annál nagyobb súllyal nehezedik rá annak határai által önmaga határainak elviselhetetlensége, amelyben a végességet tapasztalhatja meg. A kifejezhetetlennel, a leírhatatlannal való találkozás elkerülhetlensége örökös kudarcérzetet okoz, így az alkotó számára a legjobb megoldás magának a kudarcnak, a töredékes-ségnek, a tökéletlenségnek a megörökítése – ambivalens módon ebben lehet a legsikeresebb. A közvetítés problémája azonban nemcsak a megragadhatóság, hanem a közérthetőség kérdésében is benne rejlik: ami elérhető a közvetítő számára, az nem feltétlenül érhető el a befogadó számára is. A nyelv tökéletlenségére és korlátaira a tudatosan beépített

stiláris törések, a költői képek egymásmellettiségének esetlegessége emlékeztetnek, miközben mindaz, amit megörökít – a versekben előtűnő entitások, a hozzájuk kapcsolódó vágyak és törekvések, az emberi lélek világa és a természeti környezet – egyaránt az esendőséget hirdeti.

A folyamatosan alakuló nyelvben és világban egymást feltételezik az épülés és a pusztulás folyamatai: valami új létrejötte nem lehetséges egyik nélkül sem, ugyanakkor ez adja a kiteljesedés hiányát is. A teljes megsemmisülés iránti vágy és annak felmagasztalása nem valamiféle nirvánabeli állapotot jelent, hanem inkább egy újraértelmezett panteisztikus gondolkodásmód alapján épül fel, amely szerint a teljes feloldódás lenne az elérni kívánt, tökéletesnek tekinthető állapot.

Ebben a sajátos panteizmusban minden szinten jelen van a feloldódás kudarca, és ebből a szempontból analógia fedezhető fel a kötet létrehozásával kapcsolatos szerzői, valamint az isteni teremtő gesztus között. Ahogy a szerző saját kudarcával néz szembe – azzal, hogy nem tudja megteremteni azt az állapotot, hogy maga a nyelv egy legyen a tájjal – úgy a versekben elő-előtűnő Istenről vagy inkább istenekről is kiderül, hogy nem képesek egygyé válni a világgal. Karácsonyi kifejezésével élve inkább omlanak, mint oldódnak, s így végtelen és időtlen jellemvonásaik dacára valamiképpen mégiscsak ki vannak téve az időnek azáltal, hogy ebben a világban ragadtak.

Hatalmuk végtelensége is meginog: mintha eredeti szándékuk ellenére váltak volna ennek a világnak a részévé. Létük szükségszerűsége és hiábavalósága egyaránt felmerül, s közben megrendülni látszik a gondviselésbe vetett hit is: „hazugság és igazság lesz, / egymásnak feszül a kettő, / és csak nézi a Teremtő” (*Medáliák*); „Ha morzsaként már nem gyűjthetem össze / az őszt, a tavaszt, a többi múlt évszakot, / s mindazt, ami a felsejlő időtlen / tapasztalatként bennünk itt hagyott” (*Új kenyér, régi bor*); „Sétatér is lesz, Apolló-korzó, / ahol az oltárpultnál megtesszük tétjeinket. / Régvárt áldozathozatalt játszunk omló isteneinknek” (*Archaikus Apolló-korzó*).

Az Isten és az én közötti állandóan változó viszony, valamint az alternatív istenségek és ősi kultuszok jelenléte egy folyamatosan alakuló istenkeresés, az Istennel való kapcsolat reprezentációja is egyben, amely analógiát mutat az örökös átalakulásban lévő versnyelvvél is. Másfelől pedig a folyamatos ellentétezés és a különböző kultuszkörök bevonása, az azok sajátos torzítása mögött állhat az az üzenet is, hogy a hagyományokat megtartani csak úgy lehet, ha megbolygatjuk őket.

A teljes feloldódás kudarca a versekben egy másfajta, sajátos fenyegetést jelent: a rosszul elegyedés a beszennyeződés veszélyét hordozza, ami szintén felerősíti az én kiteljesedésének esélytelenségét. A lírai énnak állandóan szembesülnie kell azzal, hogy a látszat határozza meg, ez szervezi a világot, ez az egyik legnagyobb akadálya az önmagunkhoz és egymáshoz való hozzáférésnek. A látszathoz való ragaszkodás nem is tehet mást lehetővé, mint szilánkos, töredékes megismerést. Az ember önmaga legnagyobb ellensége: az idegenséget azért nem tudjuk száműzni magunkból, mert valójában nem is akarjuk ezt teljesen megtenni, s ezáltal ugyanúgy megmaradnak bennünk a határok, ahogy az általunk megkonstruált nyelv sem oldódhat fel teljesen a természetben.

A lírai én tragédiája a peremen ragadás – ahogy a leírt dolgok nem oldódhatnak fel egészen a kötetben, úgy a lírai én sem szabadulhat, nem juthat a peremen túlra. A teljesség csak az e világi létezésen túl, a halálban lehetséges, bárhova is vezessen az. Ez az egyetlen bizonyosság a kötetben: csak a megsemmisülésben számolható fel teljesen a látszat. Ennek az ideje azonban még nem jött el. Így marad a kényszerű tűrés, közvetítés és elfogadás evilági kötöttsége. Többször visszatérő hasonlattal élve ez nem az emberi élet vágyott tele, ez még csak a pusztulás kezdete, az ősz lassú folyamata, amely – legalábbis ebben a kötetben – nem ér véget: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel, ne bizakodj, / ez még nem a pokol, // őszi egek felé tárulhat bármikor, / és ha bezárom, úgy sem felejtet el” (*A táj megnyitása*). Karácsonyi Zsolt verseskötete azt nyújtja, amit ígér: felejthetetlen élményt a kötet nyitott szívű olvasójának, aki bebarangolva a versek teremtette, örökös változásban lévő világot, egészen újszerű nézőpontból csodálkozhat rá mindarra, ami körülveszi és ami benne lakozik – s ami a kötetet olvasván is formálódik.

Áfra János
Két akarat

Kalligram Kiadó
 Pozsony, 2015

Hörcher Eszter

EMBER TERVEZ, EMBER VÉGEZ

Áfra János második verseskötetében a *két akarat* minden kötelékével, viszontagságával és csendes örömeivel ábrázolja a kettősséget. A szerelem, az anyakép különböző megnyilvánulásai és a másikhoz fűződő különleges viszony hármasként állnak az én körül. A két akarat két(féle) szeretettel, létezési móddal, másikakarással és önazonossággal ruházódik fel a kötetben. A költő saját valóságába szurreális, már-már pszichotikus elemeket sző, mint a rémálmok, amelyek látszólag külső elemekként vannak jelen, de az általános értelmezhetőségben és hangulatkialakításban nagy szerepet játszanak.

A kezdeti perspektíva az anyaképet láttatja. Az anya „csak fehérbe bábozódott / asszony a tér törmelékein” (*Felejtés*). A továbbiakban kifejezetten viszolyogtató képiséggel ruházza fel az anyát a költő. A kiélezett fizikai, biológiai leírásánál nincs helye érzelmeknek, mindössze a kihűlt közönynek, de ezt is hátrahagyja a sajátos folyamat végére. A gyermek és az anya viszonya furcsa, közömbös: „Anyáknak, akikben sokszor / ismétlődnek ugyanazok a mondatok” (*Nyúlvány*). Ez olykor beteges víziókban nyilvánul meg (*A vonal kiengedése, Nyúlvány*). Elbeszélésében az anya fizikai értelemben iszonyatot keltő, szüléstől, majd öregségtől szenvedő létező: „Anyáknak, / akikből vakbélnek nevezett féreg- / nyúlványok és kihordatlan magzatok / távoztak” (*Nyúlvány*). Mind a testi, mind az érzelmi viszonylatok elvesztik a meghittséggel telt kap-

csolat alapjait, nincs, ami megalapozza anya és gyermek szoros kötelékét. Apaképére ugyancsak az elmúlás jellemző, abban már csak a fizikai adottságok dominálnak (*Mély lélegzetek*). Családképét továbbviszi saját (meg nem született) gyermekére is: „veled / hátha összerakható lesz a családról / szülő szétpergett történet” (*Ott, ahol nem*). Az anya által hiányt képző lelki *fekete lyuk* tartalmához egy új szál hozzárendelése a cél (*Sodrás, Agyagfigurák*). A gyermekkor kötelezettségei, szabályai után a felnőttkor szabadsága, a szabad lélek korszaka érkezik el. A kötöttségek nélküli ragaszkodás frissen megtapasztalt világát a költő egy újabb személyhez viheti közelebb. Szeretne megalkotni egy új embert saját magából, a létező és az elgondolt Másik istenített lényéből. Áfra szürrealisztikus világában, álmok (*Vakfolt, Nyúzás*) által megrontott vízióiban helyet kap a három új pillér – az én, a másik és egy elromlott élet új szerkezete, mely az első kettő szintéziséből jön létre.

Az emocionális maximalításra való törekvés ellenpontja lesz a szerelemben egy ideig megalkuvó, majd elidegenedő én csalódása, kiábrándulása. A másik idegenné válását nehezen dolgozza fel az egyes szám első személyű beszélő belső, pszichikai oldala. Az akarat, a minden lélegzetvételt átható tökéletesség a nő testének és belső világának bírása lenne, mely az ént a mélypontról kiemelheti. A boldogság ebben a világban csak virtuális, erre a folyamat egésze ad magyarázatot – Áfra narratívájában az állomások fokozatosan világítják meg az igazságot, a jelentéstartalmakat. A boldogság egy rejtett, burkolt definíció, az „ismeretlen szaggyalított ordítása” és a „párzó macskák élveteg” hangjában felsejlő valami, ami a költő számára elérhetetlen, messzi jelenség, fikció, vagy értelmezhetetlen és általában az ember számára elérhetetlen valami. A versek alanya nem is próbálkozik tovább (*Úgy volt, hogy nem volt úgy*). Utolsó fellángolásában egy idealizált, nem létező személyt formál meg, akinek létezése az elme határtalan fantáziájú tereiben alakul (fel)használható jelenséggé. Egyetlen reménye ennek a tökéletes embernek a megteremtése, ha a valós nőalak már nem alkalmas a tökéletesség hordozására, képviselésére, megtestesítésére: „De csak egy, aki több, aki bárki lehetne, mert sokakból áll, / hisz a fejemben raktam össze. Bárki, aki még senki sem, / senki, aki ott lakozhat bárkiben, talán felé törekszem” (*Akikkel majdnem egy*). Akarata a tökéletesség állapotának beteljesedéséhez vezet, lemond a valóságról (egyelőre) és átadja magát a totális intellektuális befelé fordulásnak. Világában a kimondatlanul jelen lévő, sejthető boldogságra találhat. Az üvegek pontosan ábrázolja a költő által megélt *fénytörést*, az arcok többszöröződését. Az

elbeszélő összeveti kettejük életét, létezését, és egyben falat is von – *akarva-akaratlanul* –, mely átlátszó, de ezáltal a másik az érinthetlenség kategóriájába kerül (*Egy szál*). Küzdelme töredékes, a másikkal való örök ellentétesség kimeríti őt. A másik arca rezzenéstelen, egy idő után már maga az arc is hiányzik – „egy bábu, amelyikre elfelejtették felszerelni az arcot” (*Siratófal*). Az emberi testrészek tárgyakká, darabokká, elemekké lényegülnek át, és ezekből kell összerakni a másik embert, a másik gépezetet – a költő sugallata szerint. „Unottan nézed őket, múltad / nyirkos nedveivel, örökölt hitetlenséged szárazával / keveredve agyagfigurákká lényegülnek át. Hiányosak, / gazdátlanok, füleik térképén török a hang, kirajzik össze- / éró szájszéleiken az élet” (*Agyagfigurák*). Az elvontabb hangvétel mellé elhelyezi a tiszta biológiai elmúlás karakterét is: „háromszáz méter mélyen mérgezni / kezd a palackozott levegő, narkórist hoz / az utolsó percek nitrogénje, örök-ké tartó / feledése jön el a létnek, s kialszik a tüdő” (*A bordakosár háziállata*). Ezt fokozatosan építi át a szürreális metamorfózisba, a testi átlényegülést finom átmenet eredményeként tárja fel: „A kifáradás esztétikája, / amint a víz párologni kezd / belőled. És egyszer csak / hirtelen, tágra nyílt szemekkel halsz meg, / mintha még soha” (*Kifáradás*).

Az *elbábusedó*, emberietlen nőkép a kezdeti periódusban intenzíven hordozza a még aktív szexualitás jegyeit. Ebben helyet kap kettejük egymásra találása, a csókok, a szeretkezés finoman átélt, kellemes emlérendszer. Ennek pozitív képét, az *akart* szexualitás perceit újból és újból a túlzott féltékenység rontja meg. A nő végül kiegészített bábu marad (*Siratófal*), nem kell már, de nincs is jelen az érzélem, a szerelem jelensége eltűnt, a ragaszkodást felváltja a közöny, végül az undor. Az egyre durvább és érzéketlenebb viszonyulás végeredménye a másik prostitúalizálása, a végső lemondás, a kifejezett eltávolodás, elhagyás szándéka. A valódi nő emberi lényét felváltja, legyőzi a tárgyiasult lét. Emberi testhez hasonlító, arc nélküli, meghatározhatatlan dolog, pusztá utánzat marad. Az elidegenedő én ezt a tárgyat megközelíti, de nem hajlandó eggyé válni vele. (Áfra nyelvi elemekkel is kifejezi ezt: „át ver a szíved” (*Hallgatás*) – *átver* a szíved.) „Minden kirúszoszott száj, / minden sértetlen nemi szerv, / minden elkötozött óvszer / megfolyt, elmerült, kihalt” (*A kútból feltörő*). A megközelíthetetlen, felfedezhetetlen, megismerhetetlen idegen-másik az én számára teljes mértékben elszajhásodik (*Amikor hallgatsz, Hallgatás, Rizóma*). Az én saját világából kirekeszti, eltávolítja. A megcsalás cselekménye itt azonban csak feltételezett. Az Áfra által kialakított fordított arányosságnak megfelelően a másik

nyitott, *közkezeken forgó* tényezővé válik, míg saját lényé zárt, beburkolózott, saját immanenciájának uralma alá hajtva él tovább: „azóta vannak ábrándjaim, / amiket végre csak nélkülöd / tudok elképzelni már” (*Gyászmunka*). Ezt több helyen megfogalmazva integrálja kettejük széthulló viszonyrendszerébe, fokozatokat, kvalitásbeli változásokat is bemutatva ezzel: „köréd szilárdul velem az emlékezet” (*Kevés leszek*); „Változhatatlan vagy, elhiszed, / ismételt tévedéseid igazolnak, / és talán még büszke is leszel rá, / ha megmaradsz végül magadnak” (*Az ismeretlen érzés*); „Felállunk, és egy isten / egymáshoz parancsolja két arcát [...] Megszáradni a tényben [...] néhány pillanatra törölni a gondolatokat [...] Te vagy, én vagyok, de mi leszünk-e még?” (*Összeroskad*) Áfra kerül az Isten (vagy „egy isten”) definíciójának a gondolatát. (Kétarcúként, kettős létezőként határozza meg vagy írja körül magát, akár saját maga isteneként, hiszen teremtése, létezése immár önmagából való és önmagába tér vissza). Az utolsó pillanatig próbálja kifürkészni *emberpárja* lényegét, megragadni annak azonosulásra alkalmas belső értelmét. Istenként bosszúálló, felölti az irgalom nélkül való istenség képét, saját monoteizmusát teremti meg. Évája paradicsomból való kiűzetése után gyakorlatilag haraggal, erővel sújt le. „Ha elrontod nélkülem, aki voltál, / valakinek majd meg kell védenie / attól, aki mindig meg akart védeni” (*Fenyegetés*).

Az én saját maga létjogosultságán is töpreng, egy vonalra fűzi fel gyermekkorának *főbb eseményeit*, gondolatait, ontológiai elmélkedéseit (*A kivonat, Uniform*), melyek nem kapcsolhatók konkrét terekhez, utcákhoz, élményekhez, barátokhoz vagy akár az iskolához. Mentális elhajlásának középpontjában a másik mellé az emlékezés nyomasztó démona kerül. Ennek megfelelően alakulnak mindennapjai és az ezeket betöltő látomások. A hamis világot a biológiai pusztulás, a betegség – konkrétan a rák, amely „apám üregeiben kitartóan dolgozott” (*Ott, ahol nem*) – segíti a dekonstrukció felé. Ok-okozati viszonyként ábrázolja az életének kicsorbult állomásai közötti összefüggéseket. A két közvetlen embertárs, a két szülő elmúlik, semmivé lesz, meghal. Gyermekkorát mint meghatározó periódust hagyja el, és megüresedik benne két hely. Ám nem tölti be más ezeket a *lyukakat*. Lényegének hangsúlyozását erre az ürre koncentrálna. A szövegekben többször viszont a feketelyuk-párhuzam, mely a totális megsemmisülés lelki és fizikai bekövetkezésében mutatkozik meg. Ez mindenre kiterjedő állapot: könnyörtelenül kebelezz be mindent a költőből és annak közvetlen környezetéből. „Egymásba nyíló feketelyukak” (*Agyagfigurák*) ezek

a valóságdarabok. Az elidegenedés legtökéletesebb foka a fekete lyukká válás: a megsemmisülés–megsemmisítés kettős akarata és gesztusa által minden túllép a *puszta* idegenség állapotán, és a megfelelő (?) szintézisbe lép. A versek alanya mintha elfogadná ezt, kifejezetten vágyik a személyre szabott metamorfózisra. A fekete lyukak közé saját magát is besorolja (*Már élve felelhető vagyok*). Saját halálának előrevetített képe, a másíknak kiadott utasítás szerint történő elföldelés és ezzel az elfelejtés cselekménye az én végső lemondása a jelenlegi létezés tartalmairól. Ő maga lesz mind között a legidegenebb.

Áfra az elidegenedés folyamatát már egy előrehaladott állapotból kezdi el ismertetni: eleve tudatosítja a *két akarat*nak, a kettősségnek a lényegi megnyilvánulásait (anya, szerető, énkép). Ezek egyike a teljes önmagába zárkózás folyamatban lévő cselekménye: „pont azt akarom, hogy a különállás / végre elérje végső határát, ahonnan már csak / szűnni tud a távolság ember és ember között” (*A másik fal*). A kettős dilemma a *bebábozódás* révén a magányos életmódra és a párkapcsolatra irányul. „Elvesztesz mindenemmel, vagy megtartasz / mindenemmel” (*Ami visszafordít*). A másik tökéletlensége az én elsilányulásához, értékeinek feladásához vezet, majd következik a végső állapot, a kiüresedő, eltárgyasuló én megszületése. „Kitömött párnahuzat leszek [...] magához húz és újracsomagol a páni félelem” (*Húzódások*). A következő fázisok már az abszolút érzelemmentesség állapotát fejezik ki, megjelenik egy „nyugodt úrállomás” (*Mintha egyedül*), melynél a fekete lyuk szindrómát kiegészíti a hermetikus elzárttság, a hangtalanság, az oxigén-nélküliség, a végtelen hideg. Ebben az én feloldódik, egyedül marad saját űrében – e speciális térben és időben a fény is másképp terjed és hagy nyomot. *Az ember tragédiájának* tizenharmadik színéhez hasonlóan tűnik el minden forma, sejt és a tudat maga. Áfra érzékletesen vázolja új lényegét: tudattalan, akarattalan állapotában irányítatlanul sodródik, de nem céltalanul. Mindössze „emlékműve maradt [csak] önmagának” (62).

Horváth László Imre

A hajó, ami nőket szállított

Magvető Kiadó
Budapest, 2015

Ludmán Katalin

A SZERELEM TERMÉSZETE A KÖLTÉSZETÉ

Horváth László Imre új könyvébe nehéz belekötni. Különösen akkor, ha az ember szívesen olvas szerelmes verseket. A kötetet ugyanis teljes egészében ennek a témának szentelte a szerző. Ez persze önmagában még nem elég a sikerhez. Ahogyan a fülszöveget jegyző Kemény István is rámutat: „a szerelem sokféle és ezt bajosan lehet egy versben összefoglalni”. Több versben összefoglalni viszont csak úgy érdemes, ha valamiféle átfogó koncepció (egy bizonyos történet, sajátos hangvétel vagy jellegzetes versforma, esetleg tematikus ciklusok rendje) érvényesül egy efféle – szerelmes verseket felsorakoztató – gyűjteményben. Leginkább azért, mert a *szerelmi líra* mint olyan önmagában képes egy adott költői világ egészének működését reprezentálni. Szerencsés esetben egyebek mellett éppen ezzel a célkitűzéssel találkozhatunk a szerelmi tematikát feldolgozó köteteket olvasva. Ebben az elvárásrendszerben *A hajó, ami nőket szállított* mindenképpen a pozitív példák közé tartozik.

Már az első vers olvasásakor hatásos – de nem hatásvadász – felütéssel találkozhatunk. *A Júdás imája* pontos, már-már kíméletlen foglalatát adja a soron következő szövegeknek és annak az igénynek, amelyből – a vers tanúsága szerint – születtek. „Harminc ezüst nélkül is / kiadlak, leírlak, / csak úgy magamnak.” Mindez tehát deklaráltan

öncélú vagy legalábbis önmagáért való. Olyan értelemben, hogy nem a hagyományos szerelmi líra attitűdje körvonalazódik, nem a szerelem tárgyának megszerzése vagy meghódítása hajtja a lírai ént. De még csak nem is a szerelem elbeszélése, leírása, dicsőítése. Sokkal inkább egy (vagy több) szerelmi történet és a hozzájuk kapcsolódó (ön)megértés szándéka olvasható ki a vers soraiból. „Csókkal, soha ennyire, összeér / két szereplő, számodra a történet / átlátható, tiszta, nekem csak / ez az egyetlen pillanat. Nem tagadlak meg: örökre / én leszek, aki elárultalak.” Ez utóbbi sorokból pedig két másik, szintén a kötet egészét meghatározó elem vagy tényező is kiemelkedik. Az egyik az idő, tehát a szerelemhez mint érzéshez fűződő viszonyrendszer vagy állapot időbelisége, míg a másik az árulás ehhez szorosan kapcsolódó aktusa. Horváth lírájában e két dolog, az időbeliség és az árulás összekapcsolásának poétikai erejét a mulandóság adja.

Ezt variálja tovább a *Nem épkézláb mondatok* című versben az indiszkréciónak kérdése: „kívántál engem, de lehet, hogy az egész csak / biokémia, írod mint ahogy valószínűleg / az én verseim csak indiszkréciónak, a szerelemről / épkézláb mondataink nem voltak.” Tehát úgy tűnik, a szerelem olyan, mint maga a költészet: tét nélkül csak indiszkréciónak, s mint ilyen, árulás. Ez az árulás azonban ebben a költői világban szükségszerű is. Annak lenni, akit elárultak, és elkövetni az árulást, nem pusztán egy trauma örök emléke és a visszavonhatatlan sorsközösség azzal a másikkal, a versekben leírt vagy megszólított nőalak(ok)kal. Hanem esély is a kudarc által kiérdemelt érzelmi, erkölcsi beteljesülésre. Ha nem is egy újabb, egy tökéletes kapcsolatban, ahogyan annak valóságosságáról a kötet záróverse is beszámol: „egy üres városban, sokat gondolok rád ebben az évben, / hogy még nem ismerlek, hogy remélem, hogy még nem ismerlek, / nem rontottam még el, értelmet adsz majd a veszteségeimnek, / ugyanúgy várakozol, gyenge pillanataidban elbizonytalanodsz vagy rettegsz, / mint én, amikor eszembe jutsz, hogy nem létezel, miért léteznél”. De éppen abban a gesztusban, amire végsősoron a kötet minden verse irányul: a feldolgozás által megvalósított értelmezésben és az ezáltal történt megosztásban.

Az olvasó felől nézve ugyanis mindez azért érdekes igazán, mert a versek meghittsége, személyessége rendkívül valóságossá és bárki számára mélyen átélhetővé teszi az általuk megjelenített dolgokat, helyzeteket. „Megtörtént az átváltozás, / többé nem bírom ki, ahogy valamilyen számomra / tökéletesen érdektelen részletet mesélsz / a nap-

jaidból, ahogy fáradtan és elviselhetetlen / szépséggel ragyogsz közben. Nem merek többé / találkozni veled, hallgatni a hangod a telefonban, / vagy bárhogyan a jelenlétedben lenni, / miközben nem létezel” (40). Ki ne érezte volna egy szakítás után ugyanezt? Pedig a vers logikai-retorikai képlete valójában nagyon egyszerű, szinte triviális: a hiány mutatkozik meg benne, amelyen keresztül a lírai én magányossága kap hangsúlyt. És az a sokat emlegetett, mégis mindig újszerűnek tűnő tény, hogy a szubjektum mindig valamihez, pontosabban egy (vagy több) másikhöz képest létezik. Mindennek drámai erejét pedig az időbeliség, a mulandóság adja. Ez az effektus önmagában létrehoz egy olyan erős hatásfokkal működő szerelmi lírát, amelyhez hasonlót csak nagyon kevesen tudtak érdemben működtetni. Olyanok, mint például Oravecz Imre az 1972. szeptemberben vagy József Attila szerelmi költészetének ikonikus darabjaiban (*Óda*). Mindig egyensúlyozva a giccsbe hajló túlzás és a megszólalás intimitásának (indiszkreciójának) megdöbbentő radikalitása között.

Ezt az egyszerű logikát (az elmúlás, a hiány, a beteljesülés kudarca a szubjektum reflexióinak tükrében, azokkal szembeállítva) akár meg is lehetne unni egy egész kötetben keresztül. A legtöbb versben azonban meglepően gazdag díszletezettséggel kompenzál a szerző. Ahogyan egy kötetbemutatón is elhangzott, Horváth szereti, ha figurái „nagy térben állnak”. Ennek megfelelően nem csak egyfajta belső utazás ez a kötet. Nem csak összetett lelki folyamatokról és szabad szemmel alig észrevehető, mégis jelentőségteljes gesztusokról tudósít, de távoli történelmi korokat (*Hé exo thalassa*) vagy akár kozmikus távlatokat (*Lajka és te*) is megidéz, újabb és újabb lebilincselő terekben biztosítva lehetőséget a fentebb már vázolt és némileg leegyszerűsített szerelmi helyzet (kudarc) allegorikus bemutatására. Horváth kötetének legnagyobb teljesítménye egyébként éppen abban az aprólékos munkában rejlik, ahogyan ezekkel a sokszor hosszúversekké duzzasztott metaforákkal bánik – szinte pazarló módon, mégsem érezzük pocsklásnak. Például a záróvers első részének gigantikus férfi-nő princípiumai (a hagyományostól eltérő módon a tengerrel nem a nőt, hanem a férfit azonosíthatjuk) túlzónak, közhelyesnek tűnhetnek, mégis, az ezeken keresztül elbeszél, kifejtett mitikus szerelmi „történet” részletei meglepő eredetiséggel töltik fel és értelmezik újra e toposzokat: „Egyre nagyobb hajókkal háborúkat vívsz rajtam önmagad ellen. / Rám se nézel többé, vallásodból nosztalgia sem maradt, / múzeumi kacatok csak a szerelemből / híres szobrok szörnyekkel birkózó alakokról, /

amik körül új napjaid, / unott turistacsoportok nem képzelik már / tengervíznek a légkondicionált levegőt”. Nem unásig ismételt motívumok újrahasznosításával, de nem is a kortárs magyar lírában gyakran előforduló elemelt, hozzáférhetetlen költői képekkel szembesülünk. Sokkal inkább egy klasszikus élményanyag és hagyomány rehabilitációjával, amely pátosz nélkül emeli az örökkévalóság rangjára a szerelmet. Legalábbis annak lehetőségét – de elmúlását is.

És működik ez az eljárás, vagyis az érzékeny megfigyelések részletezése a hétköznapi terekben is: „Egyszer azt mondtad, / úgy emlékezem a nőimre / ezekben a versekben, / mintha éles tárgyaknak ütköztem / volna egy sötét szobában, / és csak káromkodnék fájdalomban. / Ez undorító, te nem akarsz / ilyen tárgy lenni, / de tudod, te is csak az / leszel, csak erre vagy jó” (75). Ez utóbbi versrészlet viszont nemcsak témája miatt érdekes, hanem azért is, mert a kötetben gyakran előforduló, helyenként szinte követhetetlen nézőpontváltások egyik látványos példája is. A beszélő helyenként idézi, kölcsönveszi a versben megszólított másik mondatait, ezzel tovább gazdagítva a fentebb már előkerült indiszkrécio értelemkörét. Így ezek a megnyilatkozások nem pusztán a kisajátítás eszközei. A versekben megidézett alakok éppen megnyilatkozásaik idézése révén (vagy másként: azáltal, hogy ezeket a mondatokat nekik tulajdonítja a beszélő) válnak a lírai én partnereivé, nemcsak tematikusan, de retorikai értelemben is – implícite megteremtve ezzel a kölcsönösséget az ábrázolt szerelmi viszony résztvevői között. A látszólag egyenlőtlen, alá-fölé rendelt viszonyok így rendeződnek át egyfajta mellérendelésbe. Mindez a hagyományos nemi szerepek felcserélhetőségét is érzékenyen illusztrálja. Horváth tehát sok helyen egyfajta genderolvasat megképzését is felkínálja, ami ritkán fordul elő egy nem deklaráltan a *női irodalom* regiszteréből származó szövegnél.

A kötet könyvtárgyként egyébként kevésbé figyelemreméltó, bár az albumszerű, négyoszloptos forma és a borító vörös tónusú, szilletteket ábrázoló képe illik a verseskönyv világához, és utal a címadó versben megjelenített pusztító tűzvészre is. Ennek leírása egyébként egy, a zárósorokban kifejtett azonosítással és a szerencsés címválasztással egyszerre segít értelmezni a konkrét verset, és bizonyos értelemben az egész kötetet mint kompozíciót: „Végül elsüllyedt, a tüzet egyszer mégsem tudták / eloltani, bár bizonyára megtettek mindent, / hogy tovább lehessen használni, hogy megmentsék megint / a rabszállító hajót, a leviatánt, a szívemet” (63).

A bevezetőben számon kért, a kötet egészére vonatkozó egységes elgondolás vagy nézőpont tehát – ennyiből is látszik – világosan kitapintható Horváth verseiben. Még akkor is, ha egymással – egyébként szükségszerű módon – kapcsolatba hozható referenciapontjain (a versekben megjelenített plaszticitás, a kudarc vagy az árulás motívuma, a magány, a behelyettesíthetőség, a fantasztikus vagy mitikus terek és mindaz az irodalmi hagyomány, amelyet e felsorolás elemeivel megidéz) néha megbicsaklik az olvasás. Ilyen helyek azok a gyengébben sikerült versek, mint a Petri Györgynek ajánlott *Beszélgetés a kurvával*, a kötet más darabjaihoz képest felejthetőnek mondható *Ismeretlen* vagy a *Science fiction*.

Érdekes kísérlet viszont a *Kyrie Eleison*, amely az egyébként három ciklusra bontott kötet utolsó egységének címadó sorát adja (*Mély belégzés állapotában vannak*), ezért különösen hangsúlyos. De kivételes szerepét adja az is, hogy a szövegben megjelenített „nőalak” halott. Voltaképpen egy élettelen test részletes anatómiai leírását olvashatjuk (a tüdeje az, amely a mély belégzés állapotát mutatja). A vers kétirányú szimbolikája (szenvtelenül plasztikus és megrendítően elemelt), a kötetben elfoglalt helye és cikluscímként felhasznált sora ugyancsak következőes költői koncepciót sejtetnek. A kötet azonban – ezért cserébe – ezen a ponton (és ezen az egyetlen ponton) feláldozza az olvashatóság és az átélhetőség mindvégig érvényesített szempontját. Akár érdemként, akár hiányosságként tekintünk erre a tényre, azt mindenképpen ki lehet jelenteni, hogy *A hajó, ami nőket szállított* – még a kevésbé sikerült versekkel együtt is – poétikai értelemben merész, helyenként finom humorral megszórt, magával ragadó olvasmány.

Fekete Anna
Oda-vissza

Fiatal Írók Szövetsége
Budapest, 2015

FEKETE ANNA
ODA-VISSZA

Krajnyák Ádám

PRIVÁT KÖLTÉSZET

Valószínűleg mindannyian megpróbáltunk már verset írni. Gondolom, legtöbbször verőfényes lábszárak köré font szonettkoszorút, még tizenévesen. Ezek a versek általában rettentően kínosak; nem azért, mert-hogy elkerülhetetlenül együgyűek lennének, hanem azért, mert szinte rögtön szembesítenek bennünket a versírás személyes motivációjának és az olvasó idegen tekintetének ellentétével, amit igen nehéz egybeoltani. Fekete Anna elsőkötetes szerző létére ezt a kérdést jól ismeri, s verseinek egyik legnagyobb erénye az, hogy ügyet sem vet rá.

Költőnk *Oda-vissza* című kötetében egy olyan magánvilágot teremt, amelynek saját nyelve és saját története van. Privát költészetet, ha lehet ilyet mondani, amelyben idegenként bolyong az olvasó, s végig kitapintható az a másik, akinek mindez a birtokában van. A következőkben arra teszek kísérletet, hogy leírjam azokat a stratégiákat, amelyek ezt a különös távolságot lehetővé teszik.

A költészetre általánosan jellemző a mindennapi nyelvhasználattal szemben, hogy a szavak jóval kötetlenebb vagy épp nem szemantikai kapcsolatban állnak. Elég, ha a lírai eszköztár alapműveleteire gondolunk, mint a metafora és a metonímia, melyek a köznyelvben mint „átvitt értelmek” – az értelemátvitel eszközei – honosodtak meg. Erre találó példa lehet Szkárosi Endre költészete, melyben a szavak, lefoszt-

va jelentésükről, pusztán hanghatásokként szerepelnek.¹ Fekete Anna versei gyakran kilépnek a konvencionális, mindennapi nyelvhasználat keretrendszeréből, például amikor „fejvesztve menekül a nap” (15) ahelyett, hogy nyugovóra térne, vagy „szöget ver a homlokomba a fáradtság” (21) ahelyett, hogy szöget ütne a fejembe valami más, ehhez illő gondolat. Másutt „a boldogság kijelöl egy szögletet” (33) vagy „beleálnokul a kék ég a felhőkbe” (92) – mi, olvasók pedig csak idegenkedve ízelgetjük e sorokat és próbáljuk őket visszafejteni.

A mindennapi nyelvhasználat egy versben hatásesszövekként szerepel, így Petri György *Délelőtt* című költeményében a „szürke szoknya”, a „munkahelyi viselet” lesz az, ami „bátorítja / az érett derűt otthonossá válni”. A konvencionális nyelvhasználat ugyanis nem elsősorban a determináltság hatását kelti, hanem inkább a megszokás nyugalomával rendelkezik. „Saját szavainkat” olvasva mintegy belehelyezkedünk a szövegvilágba – s ennek mintájára távolodunk el attól, ha a versbéli hang a miénktől (el)különbözik. Fekete Anna verseiben különös érzékenységgel formálja ezt a távolságot: hol rácsodálkozunk egy „ismerősre”, hol pedig kutatunk utána, de mindig kitapintható nyelvében az a határ, amely egy személyes és (számunkra) hozzáférhetetlen tartalmat jelöl.

Idegenségérzetünket tovább növelhetik a kihagyott információk, amikor költőnk olyan háttértörténetekre utal, amelyeknek nem vagyunk a birtokában. *Álmodozás (3)* című versében például egy férfi leírása olvasható, melyben szerzőnk előbb ismerőssé teszi tárgyát, majd egy kiutalást követően („Régóta ismerem”) mitikus alakká növeszti. „Egy boldog férfin ragyog az esőkabát is. / Meglepetés a szeme szürkéje, legfehérebb / fehér az inge, és mint a gyerekek, viháncolnak / a karján a sápadt szőrszálak.” A felütésből egyrészt „a boldogság megszépít” kedves közhelye is kihallható, másrészt saját emlékeinket is felidézheti – a vonzalmak kuszaságát, amelyekből próbáltuk kihámozni önmagunkat. Ezt a bensőséges viszonyt a már említett kiutalás töri majd meg, amely egyrészt egy olyan ismeretségre utal, amiről nincsen tudomásunk, másrészt az „ismerem” ige (tárgyas) ragozásával egy olyan kapcsolatot állít (én ismerem őt), amely kirekeszti ebből a viszonyból az olvasót. Az ezt követő sorokban pedig a lírai én emlékezete helyén már egy mitikus figuráról olvashatunk, mellyel szerzőnk mindinkább a privát határait érezteti: „Sokáig a késődélután / tartófalait építette. Aztán hajós lett, kijáratot keresett / a tengerhez, majd a virágillatú

1 Lásd *A két sapkás ember beszélget* című kiállítás megnyitóján előadott költeményt: SZKÁROSI Endre, *Két bojt*, <https://www.youtube.com/watch?v=hS5jVjeOPdw>.

utcákat védte Pompejiben. / Ott vesztettem el, azóta egyedül bajlódom a tűzzel.”

Néhány oldallal később az *Álmodozás* 5. című költemény már a címeiben is erre a kihagyásos írástechnikára utal. Ugyanis a korábbi vers folytatásaként – melyben a 3-as szám akár még verziószámot is jelölhetett volna – egy töredékes sorozat jellegét kelti fel. A számokkal szerzőnk egyértelműen olyan szövegekre utal, amelyek elmaradtak a kötetből, és az olvasó hiába igyekeznék ezeket a hiányokat kitölteni – elképzelni például, hogy ez a sorozat egy szerelmi kapcsolat tizenkét stációja volt –, szembesülnie kell saját autoritásának határaival, majd azzal a személlyel, akinek „mindez a birtokában van”.

A kötet verseit mindvégig kísértik az emlékek, melyek az első ciklusban – *Kint és Sebbel-lobbal (Kicsi tenger)* – számunkra még beláthatatlanok. „Az elrejtett a jelenlét másik oldala” – írja Jean Starobinski *Poppea fátyla* című művében,² és esetünkben épp valami efféléről van szó: a kihagyás, amint tendenciózussá válik, titkorként teszi olvashatóvá a hiányzó információt. Ezek a személyes tartalmak egészen az utolsó, harmadik ciklusig – *Bent* – különböző írásmódok, költői képek és filozófiák homályába burkolóznak. A „fekete karú anya” (9), az „apánélküli táj” (13), a „könnyízű kenyér” (16) és „az utolsó óra már-már ordenaré ragyogása” (37) csak a harmadik ciklus *Kiszámoló* című verséhez érve lesznek beláthatók, amikor a szülők halálának tényével találkozunk: „a szüleim, akik csak fényképeken / öregednek, mert régesrég üvegkoporsóba zárta őket a képzelet”.

A kötet utolsó ciklusában költőnk betekintést enged azokba a háttértörténetekbe, amelyek a korábbi versek mögött voltak sejtethők. Az itt olvasható költemények már jóval letisztultabb nyelven íródtak, de éppúgy megtartják a személyes érintettség és az olvasói idegenség (privát és publikus) határait, mint azelőtt. Utolsó harmadában a kötet emlékkönyvvé alakul át, ezt jelzik egyrészt a verscímek – *Folyó Görögországban; Bécs, 2008; Ballagási kép 2007; Április 13.* –, másrészt a megfogalmazás. A személyességet továbbra is fönntartják a birtokos személyjelek – „úgy dobogott a szívem” (47), „nagyamám spenótot szed” (68) – és az igeragozás, de már nincs hiányérzetünk, nem érezzük azt, hogy egy-egy alakzat elrejtene valamit vagy kizárna minket valamiből.

Fekete Anna első könyvénél a kötetkompozíció szempontjából is alapos munkát végzett. Az *Oda-vissza* cím élet és halál céltalan hely-

2 Jean STAROBINSKI, *Poppea fátyla*, ford. RADVÁNSZKY Anikó = Uő., *Poppea fátyla. Válogatott irodalmi tanulmányok*, szerk. BACSÓ Béla – THOMKA Beáta, Kijárát, Budapest, 2007, 33.

ben és körben járására, toporgására utal, ami épp azáltal léphet ki a közhelyes megfogalmazás és az elcsépelte frázisok köréből, hogy személyes hangvételi. A „kínlódás extázisa”, férfi és nő együttlétének ez a sajátos képe a kötet első, *Ádám, Éva* című versében jelenik meg. A szexualitás ösztönszerű, már-már animális megfogalmazása – „az éjszaka csecsemőillathoz szokott. Lónyertéshez” (36) – pedig azzal a szörnyű felismeréssel vegyül, hogy a gyermekvállalás egyúttal a halott szülő szerepének és egy keserű örökség átadásának vállalása is: „Legjobb az éjszaka sajog. Seb, / tehetetlen. Hús, ami húst akar, / gyereket, halott szülőt, bánatot” (23).

A generációk e céltalan következése eredményezi azt a stiláris játkot, amely nagymama, anya és lány alakjait igyekszik egybemosni: „A gyász kieszi a testből a lelket, összegyűri a falakban / a keménységet – a magányos házakat azonnal ellepi a szellemek. / Fiala lány vagyok, eladó, így anyám, az öreg színésznő beszél / belőlem. / Kézfejemen dédanyám kölnijét érzem – / no de [...] közelébe se megyek a ruhásszekrénynek, / ahol a parketta is beroskad ennyi búbanat alatt, ennyi szorosan préselt, / halott kalap, halott kesztyű, halott sál alatt” (40). E súlyos felismerés alól lényegében a fent idézett traumatikus háttértörténet leírásával szabadulunk – ugyanis annak személyes élményszerűsége nem teszi szükségsszerűvé a magunkra vonatkoztatást.

Fekete Anna első kötetének legnagyobb bravúrja talán az, hogy nem közelít az általános felé, a kompozícióról leolvasható filozófia sem több annak felismerésénél, hogy van, ami személyes, és nem diszkurzív természetű. Ez persze nem kis teljesítmény. Jász Attila néhány hónapja megjelent kötetében például szintén egy ehhez hasonló kompozíciós játékkal találkozhattunk, bár ott nem az elrejtett volt az, amire utólag fény derült, hanem az egyes versek egymásra olvasásából váltak ki az újabb és újabb jelentések, történetek. Ezzel a *Szárnyas csiga* a folytonos megértés kényszerét róttá ránk, míg jelen kötet esetében a személyes tartalom és megfogalmazás nem tesz kötelezővé semmilyen konzekvenciát. „Magamhoz beszélek, / magamnak, magamért. Miért is ne tenném? / Akár a hold, mikor a sötétben egymaga dülöngél” (27). K. Kabai Lóránt úgy fogalmazott *egy* című versében, hogy „legjobb pillanataimban egy olyan nyelvet beszélek, amelyet mindenki ért, de nem ért senki engem” – úgy vélem, Fekete Anna kötetében a megértés nem is kötelező, azonban így is számtalan remek pillanatot tartogat.

Áfra János (szerk.)

R25

*A rendszerváltás után született
generáció a magyar lírában*

JAK – Prae.hu
Budapest–Debrecen, 2015

Dobás Kata

EGY ÉLŐ LENYOMAT*

Az antológia veszélyes műfaj. Az ilyen típusú kiadványok ugyanis, éppen a műfajból adódó sokszínűség miatt, könnyen érdektelenné, bizonyos szempontból olvashatatlaná válnak. Ezt segíthet elkerülni például az a markánsan kirajzolódó koncepció, ami jó esetben egy ilyen kiadvány mögött áll, s ami képes lehet arra is, hogy egybetartsa az alapvetően szerteágazó szövegeket. Éppen ezért már a jelen recenzió elején érdemes leszögezni, hogy az *R25. A rendszerváltás után született generáció a magyar lírában* című antológia versei markáns szerkesztői elképzelés mentén szerveződnek.

Ami ezt az állítást elsőként alátámasztja, az az Áfra János által írt előszó, amely nem csupán a válogatás mikéntjét, de a kiadvány történetét, valamint a címben jelölt dátum fontosságát is megfogalmazza: „Ezért választottam ezt a szimbolikus dátumot apropóul a *KULTer.hu* összeállításának (*Kötet előtti fiatal költők, akiket ismerned kell*) előkészítéskor, amely 2014. október 23-án jelent meg tizenöt olyan határnyitás után született fiatal szerző verseivel, akik már érintetlenek maradtak a cenzúra megszűnése előtti időszak publikációs nehézségeitől, sőt, a blogszférában szocializálódtak, ahol gyakorlatilag minden szöveg helyet talál magának” (6). Egy internetes portálon sikeresnek bizonyuló

* A szerző 2015-ben az Emberi Erőforrások Minisztériumának Móricz Zsigmond-ösztöndíjában részesül

kezdeményezés nyilvánvalóan nem ültethető át változtatás nélkül egy másik médiumba, jelen esetben egy print kiadványba, noha a cél, hogy „minden szöveg helyet találjon magának”, azonosnak tetelezhető.

A fentiek miatt is figyelemre méltó és szerencsés szerkesztői döntés, s így a kötetkoncepció részének tekinthető, hogy a verseket nem szerzők köré csoportosítva olvashatjuk az *R25*-ben. Ezzel a gesztussal egyrészt még inkább kirajzolódnak a szövegek közötti kapcsolódási pontok, másrészt éppen az a generációs kapcsolat válik hangsúlyossá, amelyről az Áfra által jegyzett előszó is beszél. A kiadvány így nem a szerzőkre, hanem a szövegekre épít, tehát egyfajta jó értelemben vett szövegköz-pontúság működteti a kötet verseit. Ez implikálja azt is, hogy a befogadás során az olvasó lehetőséget kap arra, hogy a lírai alkotások között felvázolhasson magában értelmezői íveket, illetve komplex képet alkothasson magának az *R25* szövegegyütteséről, és ne csupán az alkotókat bemutató vagy leíró jellegű csoportosítást kapjon kézhez.

Ugyanakkor a szerkesztői koncepció felkínálja a konzervatívabb olvasatot is: a kötet végén szerzői életrajzok helyezkednek el, amelyek – némileg rendhagyó módon – a szerkesztő által írt rövidke értelmezéseket is tartalmaznak, illetve a lap alján megtalálhatók az aktuális alkotó kötetben szereplő írásainak címei is, oldalszámokkal. Áfra, az előszóban ígértékhez tartva magát, valóban csak néhány „poétikai jellegzetességet” sorol fel a fiatal költők biográfiájánál. Ezek a rövid, pár soros leírások sok esetben valóban segítik a befogadót saját értelmezése kialakításában vagy éppen továbbgondolásában. Éppen ezért kifejezetten kár az olyan közhelyes mondatokért, mint például: „E szabad versekben érezhető személyesség szinte mindig elvezet bennünket valami általánosabb érvényű meglátáshoz”; „képesek hozzájárulni, hogy olyan helyzeteket is átérezzünk, amelyeket személyesen nem éltünk meg” (132, 122). Noha az az olvasó számára is nyilvánvaló lehet, hogy itt nem fog tanulmányyszerű elemzéseket kapni, Áfra János többi tűpontos megfigyelése mellett mégis sajnálatosak ezek az apró figyelmetlenségek.

Noha messzemenően egyetértek Áfrával, amikor azt írja a szerzőkről, hogy „természetesen aligha jósolható meg, hogy közülük kik lesznek ennek a generációnak az emblematisz alakjai”, talán mégis meg-rajzolható már most néhány olyan jellegzetesség, amely tendenciózusan jelen van a fiatal költők lírájában. Ami mindenképpen kiemelendő, az a személyesség jelenléte a szövegekben. Áfra is több szerzőnél említi az alanyi költészet fogalmát, továbbá a vállaltan személyes hangvételt (Stermeczky Zsolt Gábor, Kovács Kristóf, Balogh Zetas Péter stb.).

Számomra mindenképpen ígéretesnek tűnik pár költő az alanyiség és a személyesség versbeli kialakításával. Ez a fajta személyesség nem a nyelvről, a nyelvi meghatározottságról, illetve annak reflexiójáról mond el ma már köztudott dolgokat, sokkal inkább ennek a belátásnak a tükrében próbálnak új kísérletekbe fogni. Az Én-Te viszony például kiválóan alkalmasnak mutatkozik jó néhány szerzőnél arra, hogy ne csupán a legtipikusabb, a szerelmi költészet felé nyissanak, hanem társadalmi, sőt szociális érzékenységüket is felmutathassák, s a versekben immáron ne kizárólagosan az Én, illetve az Én-viszonyok, hanem a Te és annak környezete is ugyanolyan hangsúllyal jelenhessen meg: „Valaki karon ragad és magához húz. A markát tarja, azt mondja: éhes. / Egy számára érthetetlen nyelven válaszolok. / Még mindig azt hiszem, hogy egy másik országban élek.” Az Én és a Másik idegenségének kiváló példája lehet Bende Tamás *Szótájéék* című versének részlete, amelyben az első idézett mondat megengedi azt is, hogy egy szerelmi viszonyt feltételezzünk, s ennek folytatása mégis egy idegen éhségének leírása lesz. A párbeszéd, a kapcsolat azonban nem jön létre: noha a lírai én érti az éhséget, válaszolni nem tud rá a másik számára érthető nyelven. Meggyőződésem, hogy jelen esetben például korántsem a nyelvi meghatározottság reflexiója a kérdés, sokkal inkább az, hogy a Másik éhségére nem létezik nyelvileg megformálható válasz. Az Én és a Másik viszonylatára számos további szöveghely idézhető, a létre nem jövő vagy legalábbis problematizálható kapcsolat témája szinte minden esetben fontos része a szövegeknek: „Mindenki nevetségessé válik valaki szemében” (Zilahi Anna: *Öröklési rend*); „egymás mellé / ültünk a metrón / szótlank voltunk / mint az idő és a kövek / mint anyagul előhívott / fényképek / kivehetetlen valóságai” (Oláh K. Tamás: *sötétkamra*). Az ilyen típusú szövegek kiindulópontja és fókuszja is az a belátás, hogy a történések és viszonyulások (amelyek pedig léteznek) elbeszélhetőségének lehetetlensége sok esetben éppen a (közös) nyelv hiányából fakad, a versszövegek ezt a hiást erősíthetik meg újra és újra az olvasóban.

A szerelmet, (pár)kapcsolatot fókuszba állító versek száma meglepően nagy a kiadványban. Úgy látszik, az irodalmi, irodalomtörténeti hagyomány szempontjából igencsak terhelt tematika mégsem teherként nehezedik erre a generációra, az antológia szerzőire mindenesetre semmiképpen, s ez a gesztus legalábbis felhívó jellegű. Az ilyen típusú alkotásokban is a két ember közti „elcsúszás” és a hiányretorika dominál: „köröttünk a fény puhán hajlik, akár ujjbegyek / anyajegyjeink összeköthetetlenek” (Polák Péter: *anyajegyjeink*); „Csak te közben eltűntél.

És hagyta / elcsúszni egymás mellől / a város hozzám hűséges képeit.
/ Én meg azóta folyton eltévedek” (Fehér Renátó: *Fuga*); „ez még nem az,
hogy már többet nem látlak, / csak játszom, hogy ez ilyen volt tegnap. /
Hogy úgy vagyok, hogy te nem vagy” (Kovács Kristóf: *Nyugodj*).

Az Én és a Másik tematika további változata, amikor a Másik nem egy egyén, hanem a család, vagy még tágabban, egy közösség: „A családomban senki nem tehet semmiről. / Mindenki Isten vezérelte báb. / A felelősség fölhalmozódik, rejtőzködve öröklődik, / lappang a nemzedékek között. / Hat nemzedék óta bennem jött ki először.” (Kemény Lili: *Bűnbeesés*); „Hetven év sem kell, hogy bármit félreértsünk. / Rám nem hagytak múltat, amit be kéne vallani, / és sérelem sincs bennem semmi örökölt” (Fehér Renátó: *Ká-európai ismerős* [65]). Ahogy az a két idézetből is kitűnik, az *R25* szerzői olykor nem egyöntetűen beszélnek el ugyanazt a jelenséget (jelen esetben a családi-történelmi hagyományhoz való viszonyt); szimpatikus megoldás, hogy ezek a versek egymás mellé kerültek, megteremtve így egyfajta belső feszültséget is a kötetben belül.

A környezet iránti szociális érzékenység talán leginkább Juhász Tibor verseiben dominál, a miniszocioképek nem csupán az emberek, de egy város lenyomatát is adják, itt tehát már nem elsősorban az alanyiség, hanem a tér és az abban mozgó emberek leírása kerül előtérbe: „Minden reggel hitelért könyörgött. / Állt a bolt előtt, szívta a fogát, és irigyen / nézte az ujjközeimbe simuló barna szűrőt” (*Saját bérlet*). Ugyanez a leíró jelleg Kerber Balázs szövegeiben még inkább felerősödik, és egyfajta szenttelen, távolságtartó „rögzítésbe” torkollik: „A professzor arca kérgesedik, / *Basielus*, mondja, és átfut / az árkon egy árnyék” (*Nappalok, évek*). A két vers egymás mellé helyezésével jelen esetben nem ellentéző, hanem fokozó hatást érhetnek el az olvasóban.

Az persze további vita tárgya lehet, hogy mikor és elsősorban miért beszélünk generációkról – elegendő-e ehhez a születési dátum, a történelmi helyzet vagy a poétikai hasonlóság. Az *R25* című kötet nem is feltétlenül kell hogy megadja erre a választ. Éppen elegendő, hogy biztos szerkesztői kézzel válogatott és összeállított, érdekes és izgalmas pályakezdéseknek lehetünk tanúi, továbbá kiemelten fontos tulajdonsága, hogy kötetként is kiválóan működik, köszönhetően az egyértelműen és könnyen érzékelhető szerkesztői koncepciónak.

BIBLIOGRÁFIA

2015. május–június

Bibliográfiánk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2015. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

2000, 2015. 5., 6.

Alföld, 2015. 5., 6.

Bárka, 2015. 3.

Credo, 2015. 1.

Élet és Irodalom, 2015. május 8.,
május 15., május 23., május 29.,
június 5., június 12., június 19.,
június 26.

Életünk, 2015. 5., 6.

Forrás, 2015. 5., 6.

Helikon (Kolozsvár),
2015. május 10., május 25.,
június 10., június 25.

Híd, 2015. 3., 4., 5.

Hitel, 2015. 5., 6.

Irodalmi Jelen, 2015. 5., 6.

Jelenkor, 2015. 5., 6.

Kalligram, 2015. 4., 5.

Kortárs, 2015. 5., 6.

Magyar Lettre Internationale,
2015. 2.

Magyar Napló, 2015. 5., 6.

Napút, 2015. 3., 4.

Palócföld, 2015. 2., 3.

Pannon Tükör, 2015. 1., 2.

Székelyföld, 2015. 4., 5., 6.

Szépirodalmi Figyelő, 2015. 3.

Tekintet, 2015. 2., 3.

Tempevölgy, 2015. 2.

Tiszatáj, 2015. 5., 6.

Új Forrás, 2015. 5., 6.

Vár, 2015. 2.

Várad, 2015. 3., 4., 5.

Vigilia, 2015. 5., 6.

Vers

1. ÁBRAHÁM Erika: *Napáldozat*. = Tekintet, 2/30. p.
2. ÁBRAHÁM Erika: *Szárnyas oltár*. = Tekintet, 2/29–30. p.
3. ACZÉL Géza: *(színo)líra. torzósztótár*. alaptalan. alaptermészet. = Tempevölgy, 2/3. p.
4. ACZÉL Géza: *(színo)líra. torzósztótár*. alapul. alapvető. alapzat. = Forrás, 6/112–113. p.
5. ACZÉL Géza: *(színo)líra. torzósztótár*. álarc. álarcosbál. alárendel. = Kalligram, 4/82–83. p.
6. ACZÉL Géza: *(színo)líra. torzósztótár*. aláztos. albán. albré. = Új Forrás, 5/79–80. p.
7. ÁFRA János: *A félelemgyerek*. = Palócföld, 3/11–12. p.
8. ÁGH István: *Ameddig bozzád eljutottam*. = Hitel, 6/45. p.
9. ÁGH István: *A lélek bolyongásai*. Urnatemető. Éjszakai utazás. Mennyei élmény. = Kortárs, 6/13–15. p.
10. ÁGH István: *Makett-falu*. = Székelyföld, 6/5–6. p.
11. ANDRÉ Ferenc: *kirándulás*. = Irodalmi Jelen, 5/60–61. p.
12. ANTALOVICS Péter: *Destruktvó*. = Tempevölgy, 2/4. p.
13. ANTALOVICS Péter: *Nincs válasz*. = Tempevölgy, 2/4. p.
14. ÁPRILY Lajos: *A csavargó a balátra gondol*. = Helikon, június 10. 11. p.
15. BABICZKY Tibor: *Ébredés*. = Tempevölgy, 2/4. p.
16. BABICZKY Tibor: *A helikopter*. = Tempevölgy, 2/4. p.
17. BAK Rita: *Menekülés*. = Magyar Napló, 5/10. p.
18. BAK Rita: *Münchhausen báró Oroszországba lovagol*. = Magyar Napló, 5/10. p.
19. BALÁZS Imre József: *A Gyikkirály nyelve*. = Irodalmi Jelen, 5/35–36. p.
20. BALÁZS Imre József: *A Pére-Lachaise-katalógus*. = Irodalmi Jelen, 5/35. p.
21. BALÁZS Imre József: *Tengerparti rajzok*. = Helikon, június 10. 8. p.
22. BALÁZS Imre József: *Tizennygy*. = Jelenkor, 5/498–501. p.
23. BALÁZS Tibor: *Adventi Gubera 2013*. = Várad, 5/33–34. p.
24. BALAZSEK Dániel: *Gyaloglás baza*. = Pannon Tükör, 1/40. p.
25. BALAZSEK Dániel: *Pille*. = Pannon Tükör, 1/40. p.
26. BALAZSEK Dániel: *Sosem*. = Pannon Tükör, 1/39. p.
27. BÁLINT Szilárd: *Négy évszak*. = Helikon, június 10. 13. p.
28. BÁLINT Szilárd: *Sebbel-bottal*. = Helikon, június 10. 13. p.
29. BÁLINT Tamás: *Lávsztori*. IV/2. rész. Érdemeink elismerése mellett. = Helikon, június 10. 10.p.
30. BALLA Zsófia: *Ha nem látom is*. = Tekintet, 3/72–73. p.
31. BARANYI Ferenc: „Charmant Souvenir”. = Tekintet, 3/61. p.
32. BARANYI Ferenc: *Tótágas*. = Tekintet, 3/60. p.
33. BECSY András: *Pereg*. = Bárka, 3/23. p.
34. BENCE Lajos: *Zrínyi új várat épít*. = Pannon Tükör, 2/3. p.
35. BENKE László: *Vádbeszéd*. = Tekintet, 3/87–89. p.
36. BENKE László: *Vállalás és szembeszegülés*. = Tekintet, 3/89–90. p.
37. BERTÓK László: *Firkák a szalmaszára*. 36. *(Ne csodálkozzatok)*. Evidens. Alibi. Bolondfálván. Fokozatok. Test. Farkasok. „Jobban teljesít”. Beismerés. Jelentés. = Jelenkor, 5/489–490. p.
38. BERTÓK László: *Firkák a szalmaszára*. 37. *(A költő szobra)*. Amit élsz. Életfogytiglan. Létrán mászik. Az orvos. A politikus. Húsz éve. Szerelem, lakatfal. Holmi? Hogyan? Utókor. = Jelenkor, 5/490–491. p.
39. BERTÓK László: *Firkák a szalmaszára*. 39. *(Abogy a szél játszik)*. Amíg lehet. Örökké. Aki. Tér, idő. Tanács. Kirakat. Urológián. A fog sírverse. Jajgatós. = Jelenkor, 5/491–492. p.
40. BÍRÓ József: *Amennyit ér*. = Napút, 4/94. p.
41. BÍRÓ József: *Felülírt lét*. = Napút, 4/94. p.
42. BÍRÓ József: *Kompsírály*. = Napút, 4/94. p.
43. BÍRÓ József: *Mától másként*. = Jelenkor, 6/720. p.
44. BÍRÓ József: *Mától másként*. = Vár, 2/13. p.
45. BIRTALAN Ferenc: *Abogy Rákóczi a fákkal*. = Tekintet, 2/19. p.
46. BIRTALAN Ferenc: *A szürke*. = Tiszatáj, 5/67–68. p.
47. BOBORY Zoltán: *A férfiu csődje*. = Életünk, 6/49–50. p.
48. BOBORY Zoltán: *Mostantól mindig, minden*. = Életünk, 6/48. p.
49. BORBÉLY András: *A folyó, a madár, a kút*. = Székelyföld, 5/42–43. p.
50. BOZÓK Ferenc: *Álomsonett*. = Pannon Tükör, 2/49. p.
51. BOZÓK Ferenc: *Szonett az elmúlásról*. = Pannon Tükör, 2/49. p.
52. BOZÓK Ferenc: *Szonett a szabadversről*. = Vigília, 6/460. p.

53. Bozók Ferenc: *Szonett a szonettéről.* = Vigilia, 6/460. p.
54. BÖDECS László: *Baráti kör.* = 2000, 5/38. p.
55. BÖDECS László: *El akartam kerülni.* = Palócföld, 2/7. p.
56. BÖDECS László: *Közmunka a körúton.* = Palócföld, 2/3. p.
57. BÖDECS László: *Lapszélütés II.* Szelek. = Palócföld, 2/4–6. p.
58. BÖDECS László: *Máig sem.* = 2000, 5/36. p.
59. BÖDECS László: *Megbocsátthatatlan dolgok.* = 2000, 5/36–37. p.
60. BÖNDÖR Pál: *Ez nem regény!* = Híd, 4/5–6. p.
61. BÖRÖNDI Lajos: *Cseh Tamás.* = Hitel, 6/89. p.
62. BÖRÖNDI Lajos: *Cseh Tamás.* = Magyar Napló, 6/20. p.
63. BÖRÖNDI Lajos: *Elhúzódo tűszünet.* = Magyar Napló, 6/20. p.
64. BÖRÖNDI Lajos: *Kő kövön.* = Hitel, 6/87. p.
65. BÖRÖNDI Lajos: *Úgy tűnik el a messzeségben.* = Hitel, 6/88. p.
66. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Aktus.* = Irodalmi Jelen, 5/6. p.
67. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Csillanás.* = Irodalmi Jelen, 6/3. p.
68. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Forradalom.* = Irodalmi Jelen, 5/4. p.
69. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Ha majd felnézel az égre.* = Irodalmi Jelen, 5/5. p.
70. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Harmonia praestabilita.* = Irodalmi Jelen, 5/6. p.
71. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Hinár.* = Irodalmi Jelen, 6/3. p.
72. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A lábatlan idő.* = Irodalmi Jelen, 6/5. p.
73. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A Mindenható.* = Irodalmi Jelen, 5/3. p.
74. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A sóvárgás utcasarkán.* = Irodalmi Jelen, 6/4. p.
75. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Spinoza.* = Irodalmi Jelen, 5/3. p.
76. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Az Univerzum peremén.* = Irodalmi Jelen, 5/5. p.
77. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Az Úr fura rögeszméje.* = Irodalmi Jelen, 5/4. p.
78. BUCZ Hunor: *Dalocska.* = Magyar Napló, 6/26. p.
79. BUCZ Hunor: *Útravaló.* = Magyar Napló, 6/26. p.
80. BURJÁN GÁL Enikő: *A látnok meséje.* = Napút, 4/95. p.
81. BURJÁN GÁL Enikő: *Maradj velem.* = Napút, 4/95. p.
82. CZEGŐ Zoltán: *Hagyaték.* = Várad, 5/36. p.
83. CZEGŐ Zoltán: *Händellel Kanizsán.* = Várad, 5/37. p.
84. CZEGŐ Zoltán: *A levelek.* = Várad, 5/35. p.
85. CZEGŐ Zoltán: *Védőáncok feladása.* Áll a bál. Hol minden teljes. Ötvenöt ingeim. = Székelyföld, 6/28–30. p.
86. CZIGÁNY György: *Három tengeri közjáték.* „Eccе mormoral l'onde”. Sirály-szárnyon villan. A Trieszti Öböl. = Vigilia, 6/433–434. p.
87. CSABA Ferenc: *A második „I” betű.* = Vár, 2/47–49. p.
88. CSABA Lilla: *Akkor.* = Tempevölgy, 2/21. p.
89. CSABA Lilla: *Morfózis.* = Tempevölgy, 2/21. p.
90. CSABA Lilla: *Rétegződés.* = Tempevölgy, 2/22. p.
91. CSABA Lilla: *Újjáteremtve.* = Tempevölgy, 2/21. p.
92. CSABA Lilla: *Vonzás.* = Tempevölgy, 2/21–22. p.
93. CSÁK Gyöngyi: *Felszállnak a madarak.* = Vár, 2/64. p.
94. CSÁK Gyöngyi: *Horror.* = Vár, 2/65. p.
95. CSÁK Gyöngyi: *Hűség.* = Vár, 2/63. p.
96. CSÁK Gyöngyi: *Írásról.* = Vár, 2/65. p.
97. CSÁK Gyöngyi: *Kánikula.* = Vár, 2/64. p.
98. CSÁK Gyöngyi: *Miniatúrák.* Harang. Holdtölte. Idő. Madár. = Vár, 2/64. p.
99. CSÁK Gyöngyi: *Műszához.* = Vár, 2/65. p.
100. CSÁK Gyöngyi: *Parnasszus.* = Vár, 2/65. p.
101. CSÁK Gyöngyi: *A szabadságról.* = Vár, 2/65. p.
102. CSÁK Gyöngyi: *Szálak.* = Vár, 2/64. p.
103. CSÁK Gyöngyi: *Vers.* = Vár, 2/65. p.
104. CSÁSZÁR László: *black & black & black.* = Kalligram, 5/33–34. p.
105. CSÁSZÁR László: *Hazudni muszáj.* = Tempevölgy, 2/17–18. p.
106. CSÁSZÁR László: *Latinszerető.* = Tempevölgy, 2/18. p.
107. CSÁSZÁR László: *lőgni.* = Kalligram, 5/35. p.
108. CSÁSZÁR László: *verebek márpedig nincsenek.* = Kalligram, 5/34. p.
109. CSÉBY Géza: *Batsányi sírjánál, 80 év múltán.* = Pannon Tükör, 1/27. p.
110. CSÉBY Géza: *Búcsú Lábditól.* = Pannon Tükör, 1/26. p.
111. CSEHY Zoltán: *[Az első verset mindig nász-ágyon írod].* = Jelenkor, 5/549. p.
112. CSEHY Zoltán: *A fru csodakürtje – Mabler-rontások.* Pádai Szent Antal prédikál a halaknak. Amikor láttam a Neckart. A magányos őrszem herője. Gyere, fiú,

- vad a birka. A kornétás fiúkból Byron óta. = Tiszatáj, 5/33–36. p.
113. CSEHY Zoltán: *Hangerő*. = Jelenkor, 5/548. p.
114. CSEHY Zoltán: *Toscana*. = Jelenkor, 5/548. p.
115. CSEKE J. Szabolcs: *Zrínyi harmadik éneke*. = Vár, 2/27. p.
116. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *A barangozó*. = Alföld, 5/14. p.
117. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Mandala*. = Alföld, 5/13. p.
118. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Órák*. = Bárka, 3/24–25. p.
119. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *A szarvas*. = Bárka, 3/25–26. p.
120. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Színkör*. = Bárka, 3/26–27. p.
121. CSOKONAI Antilla: *Szeptemberiség*. = Tekintet, 3/82. p.
122. CSOMBOR Rita: *Ének*. = Kalligram, 4/92. p.
123. CSOMBOR Rita: *Félszoba*. = Kalligram, 4/91. p.
124. CSOMBOR Rita: *Hétköznap*. = Kalligram, 4/93. p.
125. CSOMBOR Rita: *Várakozás*. = Kalligram, 4/93. p.
126. CSOMBOR Rita: *Zománc*. = Kalligram, 4/92. p.
127. CSONTOS János: *Bakonyzsűcs*. = Pannon Tükör, 1/3. p.
128. CSONTOS János: *Édesbaza*. = Napút, 4/74. p.
129. CSONTOS János: *Hanyatlástörténet*. = Napút, 4/75. p.
130. CSONTOS János: *Hírvérték*. = Napút, 4/74. p.
131. CSONTOS János: *Kontinensek*. = Napút, 4/75. p.
132. CSONTOS János: *Maszkabál*. = Pannon Tükör, 1/4. p.
133. CSONTOS János: *Őszi hexameterek*. (2014). Indián vénasszonyok nyara. = Napút, 4/73. p.
134. CSONTOS János: *Tusnádfürdői emlék*. = Pannon Tükör, 1/4. p.
135. CSONTOS Márta: *Akadályverseny*. = Helikon, május 10. 17. p.
136. CSONTOS Márta: *Az érintés helye*. = Helikon, május 10. 17. p.
137. CSONTOS Márta: *Expedíció egy romkocsmában*. = Helikon, május 10. 17. p.
138. CSONTOS Márta: *Hazatérés*. = Pannon Tükör, 1/37. p.
139. CSONTOS Márta: *Az utolsó gólgotavirág*. = Pannon Tükör, 1/37. p.
140. CSÖNDES Bogi: *Szonettek*. = Jelenkor, 5/555–556. p.
141. DEBRECZENY György: *naphosszat a templom előtt*. = Tiszatáj, 5/37–38. p.
142. DEBRECZENY György: *a szemlélő figyelmét vajon nem tereli el?* = Tiszatáj, 5/39. p.
143. DÉGI István: *Látogatóban*. = Napút, 4/25–26. p.
144. DIMÉNY H. Árpád: *Ilyen repülés ez*. = Székelyföld, 5/26. p.
145. DIMÉNY H. Árpád: *Levél a szomszéd szobából*. = Székelyföld, 5/26–27. p.
146. DIMÉNY H. Árpád: *Második levél a szomszéd szobából*. = Székelyföld, 5/27–28. p.
147. DIMÉNY H. Árpád: *Megint*. = Székelyföld, 5/28. p.
148. DIMÉNY H. Árpád: *A szájammal*. = Székelyföld, 5/28–29. p.
149. DIRAMERJÁN Artin: *Aszfaltvirágok*. = Napút, 3/54. p.
150. DIRAMERJÁN Artin: *Nagyapámboz*. = Napút, 3/53. p.
151. DIRAMERJÁN Artin: *Titkos temető*. = Napút, 3/54. p.
152. DOMONKOS István: *Kormányeltörésben*. = Forrás, 6/3–13. p.
153. FALCSIK Mari: *Döntés*. = Vigilia, 5/362. p.
154. FALCSIK Mari: *Objektív*. = Vigilia, 5/363. p.
155. FALCSIK Mari: *Örökletlan*. = Vigilia, 5/362–363. p.
156. FARKAS Kristóf Liliom: *nedves kertek, dobos szobák*. I. Éjjelenként. II. A nyirok. III. Kopognak. V. A parkban. = Várad, 5/5–8. p.
157. FECSKE Csaba: *Ahol ott vagy*. = Magyar Napló, 5/38. p.
158. FECSKE Csaba: *Daubigny: A Szajna és az Oize találkozása*. = Kortárs, 5/36–37. p.
159. FECSKE Csaba: *Sötétben*. = Magyar Napló, 5/38. p.
160. FECSKE Csaba: *Talmi gyönyör*. = Kortárs, 5/36. p.
161. FECSKE Csaba: *Történek*. = Magyar Napló, 5/38. p.
162. FEHÉR Kálmán: *Csókai brevérium*. Készülődés. Az öcsém és a nap. Rózsák között suszterszekéren. Elsétált álom. Se több, se kevesebb. Végződésék. Ötvar. Ki kihez. Telihold. = Híd, 5/3–6. p.
163. FEKETE Vince: *Hőkamera*. = Székelyföld, 4/57–64. p.
164. FEKETE Vince: *Kizökkent idő*. Philéon és Baucis. Tó. Cipók. Alkonyat Ragyogás. Idegen város. Ellenkező irány. = Kortárs, 6/3–6. p.
165. FEKETE Vince: *Kizökkent idő*. Szárnyvonal. Üvegparázs. Anna Karenina. Ahol hiába. = Tiszatáj, 6/30–33. p.
166. FELLINGER Károly: *Egymagában*. = Helikon, június 25. 9. p.

167. FELLINGER Károly: *Egysorosok*. = Helikon, június 25. 9. p.
168. FELLINGER Károly: *Ellenben*. = Helikon, június 25. 9. p.
169. FELLINGER Károly: *Az elmúlásról és az öröklétről*. = Helikon, június 25. 9. p.
170. FELLINGER Károly: *Embólia*. = Helikon, június 25. 9. p.
171. FELLINGER Károly: *Gömbvillám*. = Helikon, június 25. 9. p.
172. FELLINGER Károly: *Napló*. = Helikon, június 25. 9. p.
173. FELLINGER Károly: *Örvény*. = Helikon, június 25. 9. p.
174. FELLINGER Károly: *Szieszta*. = Székelyföld, 6/18. p.
175. FENYVES Marcell: *Akmé*. = Életünk, 5/43–44. p.
176. FENYVES Marcell: *Aranyorrú (külvárosi beszélek)*. (Izomország). (Szobafogságban, avagy a keresett tárgy megtisztítása). (Intermezzo-örökebb múzsa hívása). (Elégia örökebb műzsához). (Meglátogatni Lótusz Jánost). = Életünk, 5/44–50. p.
177. FENYVESI Orsolya: *Ima*. = Kalligram, 5/26. p.
178. FENYVESI Orsolya: *Rengeteg anyánk*. = Kalligram, 5/26. p.
179. FINTA József: *Bánfibunyadi bázak*. = Magyar Napló, 6/36. p.
180. FINTA József: *Kalotaszeg*. = Magyar Napló, 6/36. p.
181. FINTA József: *Utolsó nyár. Váralmás*. = Magyar Napló, 6/36. p.
182. FOLLINUS Anna: *Az erőszak természetrajza*. = Élet és Irodalom, június 26. 17. p.
183. FÜRJES Gabriella: *állj. megvagyok*. = Élet és Irodalom, június 12. 14. p.
184. FÜRJES Gabriella: *bonvágy*. = Élet és Irodalom, június 12. 14. p.
185. FÜRJES Gabriella: *megváltás*. = Élet és Irodalom, június 12. 14. p.
186. GÁGYOR Péter: *Az vagy nekem*. = Új Forrás, 6/84. p.
187. GÁGYOR Péter: *Fehér kabát*. = Új Forrás, 6/83. p.
188. GÁGYOR Péter: *Gyalog*. = Új Forrás, 6/85. p.
189. GÁGYOR Péter: *MI*. = Új Forrás, 6/86. p.
190. GÁL Éva Emese: *Születésnapomra*. = Hítel, 6/77. p.
191. GÁL Sándor: *Hatalmak*. = Hítel, 6/25–27. p.
192. GÁL Sándor: *Máglya*. = Magyar Napló, 5/3–4. p.
193. GÁL Sándor: *Néha*. = Magyar Napló, 5/4. p.
194. GÁT Anna: *Mile End*. = Élet és Irodalom, május 15. 17. p.
195. GÁT Anna: *Mile End II*. = Élet és Irodalom, május 15. 17. p.
196. GÁT Anna: *Mile End III*. = Élet és Irodalom, május 15. 17. p.
197. G[ÉHER]. István László: *Bűgöcsiga*. = Élet és Irodalom, május 29. 14. p.
198. G[ÉHER]. István László: *Kétféle*. = Élet és Irodalom, május 29. 14. p.
199. G[ÉHER]. István László: *Mutatom*. = Élet és Irodalom, május 29. 14. p.
200. GELENCSÉR Milán: *Eláru! mert világít*. = Pannon Tükör, 1/38. p.
201. GELENCSÉR Milán: *Füredőházban történi*. = Irodalmi Jelen, 6/33. p.
202. GELENCSÉR Milán: *Majdnem szép életünk*. = Pannon Tükör, 1/38. p.
203. GELENCSÉR Milán: *Szép idő van*. = Irodalmi Jelen, 6/34. p.
204. GELENCSÉR Milán: *Tarantula*. = Irodalmi Jelen, 6/32. p.
205. GERGELY Ágnes: *Ábel üvölt*. = Tiszatáj, 5/3. p.
206. GERGELY Ágnes: *A bretagne-i fogoly*. = Élet és Irodalom, május 15. 17. p.
207. GERGELY Ágnes: *Látomás egy másodpercéről*. = Tiszatáj, 5/3. p.
208. GOMBKÖTŐ MAGDÁS Emőke: *Emlékezés egy régvolt éjszakára*. = Helikon, május 25. 12. p.
209. GOMBKÖTŐ MAGDÁS Emőke: *Már hiába*. = Helikon, május 25. 12. p.
210. GÖKHAN, Ayhan: *Apa út*. = Palócföld, 3/4. p.
211. GÖKHAN, Ayhan: *Ha nem nővök fel*. = Palócföld, 3/7. p.
212. GÖKHAN, Ayhan: *Hétvége*. = Vigilia, 6/457–458. p.
213. GÖKHAN, Ayhan: *Kék, kék, kék*. = Vigilia, 6/458. p.
214. GÖKHAN, Ayhan: *Kórházban vagyok*. = Palócföld, 3/5. p.
215. GÖKHAN, Ayhan: *Kórterem*. = Palócföld, 3/6. p.
216. GÖKHAN, Ayhan: *Táska*. = Palócföld, 3/8. p.
217. GÖKHAN, Ayhan: *Válás*. = Palócföld, 3/3. p.
218. GÖMÖRI György: *Fanni álma*. = Élet és Irodalom, május 15. 14. p.
219. GÖMÖRI György: *Hajnali gondolatok*. = Bárka, 3/13. p.
220. GÖMÖRI György: *Jelentés egy elképzelt országból*. = Élet és Irodalom, május 15. 14. p.
221. GÖMÖRI György: *Kinn zúg a szél...* = Bárka, 3/13. p.
222. GYIMESI László: *Dobszó a sötétben*. = Te-kintet, 2/39–40. p.

223. GYIMESI László: *Feltámadunk*. = *Tekintet*, 2/40. p.
224. GYÖRE Gabriella: *Az öreg tölgy*. = *Jelenkor*, 5/554. p.
225. GYÖRE Gabriella: *reinkarnáció*. = *Jelenkor*, 5/553. p.
226. GYÓRI László: *Eltűnés*. = *Székelyföld*, 4/29–30. p.
227. GYÓRI László: *A mécs láng*. = *Székelyföld*, 4/28. p.
228. GYÓRI László: *Régi kérdés*. = *Székelyföld*, 4/28–29. p.
229. GYÓRI László: *Vasalás*. = *Székelyföld*, 4/30–31. p.
230. HADABÁS Ildikó, H.: *Gerinc-vigyázásban*. = *Pannon Tükör*, 1/31. p.
231. HADABÁS Ildikó, H.: *Godot-ra várva minden ünnep*. = *Pannon Tükör*, 2/47. p.
232. HALMI Tibor: *A pestis*. = *Tiszatáj*, 5/69–70. p.
233. HEGEDŰS Gyöngyi: *csodálatos halfogás. a kép*. = *Új Forrás*, 6/72. p.
234. HEGEDŰS Gyöngyi: *jéltűn. most éppen*. = *Új Forrás*, 6/76. p.
235. HEGEDŰS Gyöngyi: *hang. bőrön át*. = *Új Forrás*, 6/74. p.
236. HEGEDŰS Gyöngyi: *bold. nem ballgatásig*. = *Új Forrás*, 6/67. p.
237. HEGEDŰS Gyöngyi: *holtak. ébredés után*. = *Új Forrás*, 6/66. p.
238. HEGEDŰS Gyöngyi: *bűség. ha büntető*. = *Új Forrás*, 6/74. p.
239. HEGEDŰS Gyöngyi: *az idő. érzékszervek nélkül*. = *Új Forrás*, 6/73. p.
240. HEGEDŰS Gyöngyi: *körben. tört.* = *Új Forrás*, 6/76. p.
241. HEGEDŰS Gyöngyi: *a legközelebb. legtávolabb*. = *Új Forrás*, 6/68–69. p.
242. HEGEDŰS Gyöngyi: *logika. ahol a vég*. = *Új Forrás*, 6/73. p.
243. HEGEDŰS Gyöngyi: *maga. a kárpit közepe*. = *Új Forrás*, 6/66. p.
244. HEGEDŰS Gyöngyi: *magja. sosem*. = *Új Forrás*, 6/67. p.
245. HEGEDŰS Gyöngyi: *maradni. a közeledő fény*. = *Új Forrás*, 6/69. p.
246. HEGEDŰS Gyöngyi: *oszlopfőkben. a szelédék*. = *Új Forrás*, 6/70–71. p.
247. HEGEDŰS Gyöngyi: *testeket. katonai századokba*. = *Új Forrás*, 6/70. p.
248. HEGEDŰS Gyöngyi: *testté. hordhatunk*. = *Új Forrás*, 6/71. p.
249. HEGEDŰS Gyöngyi: *tisztes távol. semmi*. = *Új Forrás*, 6/72. p.
250. HEGEDŰS Gyöngyi: *az udvaron. bővölten*. = *Új Forrás*, 6/75. p.
251. HEGEDŰS Gyöngyi: *zubanás. a barlang*. = *Új Forrás*, 6/68. p.
252. HÉTVÁRI Andrea: *A Gyönyörök kertjében*. (pityangot fújva). = *Irodalmi Jelen*, 6/25. p.
253. HÉTVÁRI Andrea: *Párbuzamosok*. = *Irodalmi Jelen*, 6/24. p.
254. HÉTVÁRI Andrea: *Újrahazsnosítás*. = *Irodalmi Jelen*, 6/26. p.
255. HÉTVÁRI Andrea: *Vetésforgó*. = *Pannon Tükör*, 1/9. p.
256. HÉTVÁRI Andrea: *Visszaépül*. = *Pannon Tükör*, 1/9. p.
257. HORVÁTH Benji: *Ámor lefekvés előtt*. = *Helikon*, május 10. 4. p.
258. HORVÁTH Benji: *Idegenből*. = *Helikon*, május 10. 4. p.
259. HORVÁTH Benji: *Vérkeringő*. = *Helikon*, május 10. 4. p.
260. JÁNK Károly: *Fobász*. (XXI. század). = *Helikon*, május 10. 9. p.
261. JÁNK Károly: *Hét tífeli variáció*. = *Helikon*, május 10. 9. p.
262. JASPER Gyula: *Börtönfalak magánya*. = *Vár*, 2/52–53. p.
263. JASPER Gyula: *Látszatok*. = *Vár*, 2/53. p.
264. JENEI Gyula: *A doktor bácsi*. = *Irodalmi Jelen*, 5/45–46. p.
265. JENEI Gyula: *Halalugrás*. = *Tiszatáj*, 6/60–61. p.
266. KABAI Lóránt: *ahol nincs tenger sem*. = *Élet és Irodalom*, május 22. 17. p.
267. KABAI Lóránt: *hidegzár*. = *Élet és Irodalom*, május 22. 17. p.
268. KABAI Lóránt: *kontúr, szégyen*. = *Élet és Irodalom*, május 22. 17. p.
269. KABAI Lóránt: *majdnem trilógia*. = *Élet és Irodalom*, május 22. 17. p.
270. KÁLIZ SAJTS József: *Az élő Vörösmartyboz*. = *Vár*, 2/40–41. p.
271. KÁLIMÁN Gábor: *Főlött*. = *Élet és Irodalom*, május 22. 14. p.
272. KÁLIMÁN Gábor: *Matt*. = *Élet és Irodalom*, május 22. 14. p.
273. KARÁCSONYI Zsolt: *Doktor Zsivágó szét-néz, összedől*. = *Székelyföld*, 4/9. p.
274. KARÁCSONYI Zsolt: *Az ezer tó vidéke. Egészen ugyanúgy. Glaszabol*. = *Helikon*, május 10. 1. p.
275. KARÁCSONYI Zsolt: *Mediálák*. = *Székelyföld*, 4/7–8. p.
276. KARÁCSONYI Zsolt: *Az ötödik*. = *Székelyföld*, 4/5–7. p.
277. KERBER Balázs: *Pernye*. = *Tiszatáj*, 6/62. p.
278. KESZTHELYI Zsolt: *A lebelet alakjaiból*. = *Kalligram*, 5/18–19. p.

279. KISS Anna: *Nyugtalan ház.* = Napút, 4/70. p.
280. KOMÁLOVICS Zoltán: *Egy bőr küszöbén.* = Új Forrás, 5/75. p.
281. KOMÁLOVICS Zoltán: *Erlabrunn.* = Új Forrás, 5/73–74. p.
282. KORPA Tamás: *Metapillanat XXX.* = Alföld, 6/32–34. p.
283. KOVÁCS András Ferenc: *Cincius Mus Musculus a római bajnokegér.* = Élet és Irodalom, június 19. 17. p.
284. KOVÁCS András Ferenc: *Don Pedro hősi, retentő románca.* (Spanyol vitézi ének hajdanában). = Élet és Irodalom, június 19. 17. p.
285. KOVÁCS András Ferenc: *Ismered Orrondi Vencelint?* = Élet és Irodalom, június 19. 17. p.
286. KOVÁCS András Ferenc: *A színház báta mögött.* = Forrás, 5/52. p.
287. KOVÁCS Kristóf: *Jó ext.* = Helikon, június 25. 10. p.
288. KOVÁCS Kristóf: *Panaszkodás helyett.* = Helikon, június 25. 10. p.
289. KOVÁCS Kristóf: *Pesti lányok.* = Helikon, június 25. 10. p.
290. KOVÁCS Zsolt: *Leszel velem csillagom?* = Napút, 4/92–93. p.
291. KRUSOVSKY Dénes: *Horizont.* = Kalligram, 5/12. p.
292. KRUSOVSKY Dénes: *A moirák Hitler beszédét hallgatják.* = Kalligram, 5/10–11. p.
293. KRUSOVSKY Dénes: *Az osztzkodás.* = Kalligram, 5/13. p.
294. KRUSOVSKY Dénes: *A sziglieti parton a strandolók között egy apáca is végignézte a napfogyatkozást.* = Kalligram, 5/11. p.
295. KRUSOVSKY Dénes: *Szonett.* = Kalligram, 5/12. p.
296. KULCSÁR Ferenc: *Balassi Bálint utolsó éneke.* = Bárka, 3/10–11. p.
297. KULCSÁR Ferenc: *Balassi Bálint utolsó éneke.* = Vár, 2/20–23. p.
298. KÜRTI László: *amikor kifulladás.* = 2000, 5/40. p.
299. KÜRTI László: *a legfinomabb ízlés.* = Élet és Irodalom, május 8. 17. p.
300. KÜRTI László: *mint egy kobold.* = Élet és Irodalom, május 8. 17. p.
301. KÜRTI László: *óramű.* = 2000, 5/40. p.
302. KÜRTI László: *rétcsavár.* = Élet és Irodalom, május 8. 17. p.
303. KÜRTI László: *tapintat.* = 2000, 5/39. p.
304. LACKFI János: *Dns-minták.* = Alföld, 5/3–4. p.
305. LACKFI János: *Hány asszony lakik kedvesemben?* = Irodalmi Jelen, 5/33–34. p.
306. LACKFI János: *Kapu.* = Jelenkor, 5/493–496. p.
307. LACKFI János: *Kettős fogyó hold.* = Kortárs, 6/43. p.
308. LACKFI János: *A kimondatlan.* = Kortárs, 6/42. p.
309. LACKFI János: *Milyen titok?* = Magyar Lettre Internationale, 2/18. p.
310. LACKFI János: *Nincs.* = Jelenkor, 5/496–497. p.
311. LACKFI János: *Az okos értelmiségi-paradigma.* = Várad, 3/4–7. p.
312. LACKFI János: *Szerelemszörny.* = Alföld, 5/4–6. p.
313. LADIK Katalin: *Bennem is fűzik a tenger.* = Magyar Napló, 5/9. p.
314. LADIK Katalin: *Csendélet ablakkal.* = Magyar Napló, 5/9. p.
315. LADIK Katalin: *Ezüstös vizet sötétes csékekban.* = Kortárs, 5/17. p.
316. LADIK Katalin: *Fehér dolgok törtétek.* = Magyar Napló, 5/9. p.
317. LADIK Katalin: *A Hold gyermeke.* = Kortárs, 5/18. p.
318. LADIK Katalin: *Kizöldült házamon a libabőr.* = Magyar Napló, 5/9. p.
319. LADIK Katalin: *Minden test fü.* = Kortárs, 5/17. p.
320. LADIK Katalin: *Mindent láthatsz, amit én látok.* = Kortárs, 5/17. p.
321. LADIK Katalin: *Sötét ujj fűródott szemembe.* = Kortárs, 5/18. p.
322. LANCZKOR Gábor: *Allambatár.* = Kalligram, 5/4. p.
323. LANCZKOR Gábor: *Az asztal.* = Kalligram, 5/3. p.
324. LANCZKOR Gábor: *Utólag aranykor.* = Kalligram, 5/4. p.
325. LÁSZLÓFFY Csaba: *A 7-es számú szkennelt fotográfiát nézve.* = Várad, 5/14. p.
326. LÁSZLÓFFY Csaba: *Csulklógyakorlat.* = Várad, 5/16. p.
327. LÁSZLÓFFY Csaba: *A hasonmás-árnyék.* = Várad, 5/15. p.
328. LÁSZLÓFFY Csaba: *A bomokóra titka.* = Várad, 5/14. p.
329. LÁSZLÓFFY Csaba: *Az írásjeleken túl.* = Várad, 5/16. p.
330. LÁSZLÓFFY Csaba: *Kockázatok.* = Várad, 5/18. p.
331. LÁSZLÓFFY Csaba: *Komplexusok zárkamagánya.* = Várad, 5/17. p.
332. LÁSZLÓFFY Csaba: *Az ösök fülesbagolyéber emlékezete.* = Várad, 5/18. p.
333. LÁSZLÓFFY Csaba: *Szanszkrit balladátéma.* = Várad, 5/17. p.

334. LÁZÁR Bence András: *Az estéktől szép.* = Palócföld, 3/13. p.
335. LÁZÁR Bence András: *Exodus.* = Palócföld, 3/16–17. p.
336. LÁZÁR Bence András: *Afura vég.* = Palócföld, 3/14. p.
337. LÁZÁR Bence András: *Az vagy, aki egy nő miatt.* = Palócföld, 3/15. p.
338. LÁZÁR Júlia: *A keselyű után.* = Élet és Irodalom, május 8. 14. p.
339. LESI Zoltán: *Halványkék.* = Tiszatáj, 6/34–35. p.
340. LESI Zoltán: *Hídő.* = Tiszatáj, 6/34. p.
341. LEZSÁK Sándor: *Arckép a Lepketáborból.* = Magyar Napló, 6/3. p.
342. LEZSÁK Sándor: *Házipálinka, 1987-es évjárat.* = Magyar Napló, 6/3. p.
343. LEZSÁK Sándor: *Helyzetdal.* = Hítel, 5/23. p.
344. LEZSÁK Sándor: *Kormánypartí frakcióban.* = Életünk, 5/4. p.
345. LEZSÁK Sándor: *Küldenem kell.* = Életünk, 5/5. p.
346. LEZSÁK Sándor: *Oldalról jönnek a zenék.* = Hítel, 5/24. p.
347. LEZSÁK Sándor: *Száz évre dall (2).* = Életünk, 5/4. p.
348. LEZSÁK Sándor: *Társai elmentek Magváltót nézni.* = Hítel, 5/22–23. p.
349. LEZSÁK Sándor: *Tudósítás a Millenárisről, egy születésnapj felkárjáról.* = Hítel, 5/26–28. p.
350. LEZSÁK Sándor: *Üdvözllet.* = Hítel, 5/25. p.
351. LOVÁSZ Krisztina: *Búcsú.* = Helikon, május 10. 10. p.
352. LOVÁSZ Krisztina: *Magnetic poetry 1.* = Helikon, május 10. 10. p.
353. LOVÁSZ Krisztina: *Magnetic poetry 2.* = Helikon, május 10. 10. p.
354. LOVÁSZ Krisztina: *Magnetic poetry 3.* = Helikon, május 10. 10. p.
355. LOVÁSZ Krisztina: *Magnetic poetry 4.* = Helikon, május 10. 10. p.
356. LOVÁSZ Krisztina: *Magnetic poetry 5.* = Helikon, május 10. 10. p.
357. LOVÁSZ Krisztina: *Magnetic poetry 6.* = Helikon, május 10. 10. p.
358. LOVÁSZ Krisztina: *Magnetic poetry 7.* = Helikon, május 10. 10. p.
359. LŐNHÁRT Melinda: *Agyradir.* = Várad, 3/12. p.
360. LŐNHÁRT Melinda: *Kétszázkilencedik levél.* = Várad, 3/15. p.
361. LŐNHÁRT Melinda: *Kétszáznyolcadik levél.* (Temetésed napján). = Várad, 3/14. p.
362. LŐNHÁRT Melinda: *Múzeumok éjszakája.* = Várad, 3/11–12. p.
363. LŐNHÁRT Melinda: *Nyitva felejtett.* = Várad, 3/11. p.
364. LŐNHÁRT Melinda: *Ponttologató.* = Várad, 3/13. p.
365. LŐNHÁRT Melinda: *Születésnapodra.* = Várad, 3/13–14. p.
366. MARKÓ Béla: *Kerítés.* = Élet és Irodalom, június 26. 14. p.
367. MARKÓ Béla: *Kő és könyv.* = Helikon, június 25. 1. p.
368. MARNO János: *A Dél.* = Vigilia, 5/360–361. p.
369. MARNO János: *Eliszaposodik.* = Magyar Napló, 5/30. p.
370. MARNO János: *Februári fobás.* = Élet és Irodalom, június 5. 14. p.
371. MARNO János: *Kompromisszum.* = Élet és Irodalom, június 5. 14. p.
372. MARNO János: *Ozmózis.* = Vigilia, 5/361–362. p.
373. MAURITS Ferenc: *Ilia Mibály* = Híd, 4/32. p.
374. MELIORISZ Béla: *Bezárt.* = Élet és Irodalom, május 29. 17. p.
375. MELIORISZ Béla: *Élhettem volna.* = Élet és Irodalom, május 29. 17. p.
376. MELIORISZ Béla: *Inkább semmire.* = Élet és Irodalom, május 29. 17. p.
377. MELIORISZ Béla: *Járták velünk.* = Élet és Irodalom, május 29. 17. p.
378. MELIORISZ Béla: *Mint üres.* = Élet és Irodalom, május 29. 17. p.
379. MELIORISZ Béla: *Mocanások.* = Élet és Irodalom, május 29. 17. p.
380. MELIORISZ Béla: *Napokig.* = Élet és Irodalom, május 29. 17. p.
381. MELIORISZ Béla: *Sárga fücsomó.* = Élet és Irodalom, május 29. 17. p.
382. MESTERHÁZY Balázs: *Jó közel.* = Jelenkor, 5/552. p.
383. MESTERHÁZY Balázs: *Milyen szép bír lenni...* = Jelenkor, 5/552. p.
384. MESTERHÁZY Balázs: *Úgy térek majd vissza.* = Jelenkor, 5/551. p.
385. MESTYÁN Ádám: *Kiüzetés.* = 2000, 5/34. p.
386. MESTYÁN Ádám: *Pygmalion Pesten.* = 2000, 5/35. p.
387. MEZŐSI Miklós: *Miért jár a vers a nőnek.* = Palócföld, 3/19. p.
388. MEZŐSI Miklós: *Sóvárgó nyári éjjel.* = Palócföld, 3/18. p.
389. MILE Zsigmond Zsolt: *Örökös zene.* = Magyar Napló, 5/31. p.

390. MUSZKA Sándor: *Átkozottak*. = Helikon, június 10. 11. p.
391. MUSZKA Sándor: *Bolond fiúk*. = Helikon, június 10. 11. p.
392. MUSZKA Sándor: *Hegyi beszéd*. = Helikon, június 10. 11. p.
393. MUSZKA Sándor: *Malmok és csaták*. = Helikon, június 10. 11. p.
394. MUSZKA Sándor: *Spanyol levél*. = Helikon, június 10. 11. p.
395. NAGY Márta Júlia: „*És volt, aki imádott*”. = Tempevölgy, 2/34–37. p.
396. NAGY Zsuka: *m7*. = Palócföld, 2/9–10. p.
397. NAGY Zsuka: *m8*. = Palócföld, 2/11–12. p.
398. NÉMETH Zoltán: *Idegének között*. = Alföld, 6/23–24. p.
399. NOVÁK Éva: *Botorul*. = Híd, 3/29. p.
400. NOVÁK Éva: *Egyformák*. = Híd, 3/28. p.
401. NOVÁK Éva: *Eltűntek*. = Híd, 3/26–27. p.
402. NOVÁK Éva: *Érték*. = Híd, 3/26. p.
403. NOVÁK Éva: *Évek óta*. = Híd, 3/28. p.
404. NOVÁK Éva: *Megadás*. = Híd, 3/27. p.
405. NOVÁK Éva: *Szegyen*. = Híd, 3/29. p.
406. NOVÁK Éva: *Születésnapomra*. = Híd, 3/27. p.
407. NOVÁK Éva: *Tartozás*. = Híd, 3/27–28. p.
408. OLÁH András: *cantata profana*. = Várad, 3/34–35. p.
409. OLÁH András: *hallgatások*. = Várad, 3/35–36. p.
410. OLÁH András: *hullámverés*. = Palócföld, 2/22. p.
411. OLÁH András: *kényszer*. (1. talán). (2. ketősség). (3. mintha). (4. virradat). (5. mandinerből). (6. veszteség). = Palócföld, 2/24–25. p.
412. OLÁH András: *megőriztem*. = Várad, 3/34. p.
413. OLÁH András: *nélküle*. = Várad, 3/36. p.
414. OLÁH András: *részeg napok bordaléka*. = Palócföld, 2/23. p.
415. PAÁL Lajos: *Végül*. = Vár, 2/17. p.
416. PÁL Dániel Levente: *Nagyapám levele nagyanyámboz*. = Várad, 5/4. p.
417. PÁLFALVI András: *Vörösmarty*. = Vár, 2/39. p.
418. PALLAI Károly Sándor: *Beletörődést főzől*. = Tempevölgy, 2/19–20. p.
419. PALLAI Károly Sándor: *Egyensúlyozva a felhasználó időt*. = Tempevölgy, 2/19. p.
420. PALLAI Károly Sándor: *Ezentúl megváltva*. = Tempevölgy, 2/20. p.
421. PALLAI Károly Sándor: *Felejtéssel egybe-drótozott*. = Tempevölgy, 2/19. p.
422. PALOTÁS József: *Életig halálíg Babilon*. (firkák-6 2014.). = Pannon Tükör, 2/55. p.
423. PALOTÁS József: *Ezüstpikkely*. (firkák-6 2014.). = Pannon Tükör, 2/54. p.
424. PALOTÁS József: *Hessegetem*. (firkák-6 2014.). = Pannon Tükör, 2/53. p.
425. PALOTÁS József: *II taverna*. (firkák-6 2014.). = Pannon Tükör, 2/54. p.
426. PALOTÁS József: *Itt*. (firkák-6 2014.). = Pannon Tükör, 2/54. p.
427. PALOTÁS József: *Izsák morfondírozása*. (firkák-8 2015.). = Pannon Tükör, 2/55–56. p.
428. PALOTÁS József: *Sívtagi homokcsend*. (firkák-8 2015.). = Pannon Tükör, 2/57. p.
429. PAPP-FÜR János: *Arc*. = Székelyföld, 5/52. p.
430. PAPP-FÜR János: *Elmondhatatlan béke*. = Székelyföld, 5/51. p.
431. PAPP-FÜR János: *Grafitmagány*. = Székelyföld, 5/50–51. p.
432. PAYER Imre: *Blokkolt hajnal*. = Székelyföld, 6/19. p.
433. PAYER Imre: *Gép-úr*. = Székelyföld, 6/19. p.
434. PAYER Imre: *Tűjkép egy bérház belső udvarán*. = Kortárs, 5/38. p.
435. PAYER Imre: *Az utca és az utca másika*. = Kortárs, 5/38. p.
436. PÉNTÉK Imre: *Mennyei riport*. = Magyar Napló, 5/43. p.
437. PÉNTÉK Imre: *Zrínyi Miklós költő és badvezér monológia 1664 nyarán, Kanizsa sikertelen ostroma után*. = Pannon Tükör, 2/10–11. p.
438. PÉTER Márta: *bardo földön és túl*. (halál-mese felnőtteknek). = Forrás, 6/81–87. p.
439. POLGÁR Anikó: *Éhes vagyok*. (Matrjoskavers). = Palócföld, 3/10. p.
440. POLGÁR Anikó: *Eurüdiké és az unokák*. = Kalligram, 4/49. p.
441. POLGÁR Anikó: *Eurüdiké a homokozóban*. = Kalligram, 4/50. p.
442. POLGÁR Anikó: *A kiszúrt lépcső*. = Jelenkor, 5/550. p.
443. POLGÁR Anikó: *Kornél pótszeme*. = Palócföld, 3/9. p.
444. POLGÁR Anikó: *Nadrággondok*. = Jelenkor, 5/549–550. p.
445. POLLÁGH Péter: *2012*. = Székelyföld, 5/53–54. p.
446. POLLÁGH Péter: *Színes lift*. = Székelyföld, 5/54–55. p.
447. POP, Traian: *Csatamező*. = 2000, 6/62. p.
448. POP, Traian: *Elmulasztott*. = 2000, 6/62–63. p.
449. POP, Traian: *Nálad*. = 2000, 6/63. p.
450. PRÁGAI Tamás: *Ajánlás*. = Új Forrás, 5/84. p.
451. PRÁGAI Tamás: *Ki vár minket?* = Új Forrás, 5/85. p.

452. PRÁGAI Tamás: *Összeomlás helyett.* = Új Forrás, 5/86. p.
453. PRÁGAI Tamás: *[Sápadt röptödet].* = Új Forrás, 5/87. p.
454. PUROSZ Leonidasz: *Három év után.* = Kalligram, 5/40–41. p.
455. PUSZTAI Zoltán: *Mindegy is talán.* = Székelyföld, 5/56. p.
456. RÉKASY Ildikó: *Curriculum vitae.* = Bárka, 3/34. p.
457. RÉKASY Ildikó: *De hát minek?* = Bárka, 3/35. p.
458. RÉKASY Ildikó: *Egyszer eljön.* = Bárka, 3/34. p.
459. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *Tea D.-vel.* = Magyar Napló, 5/34. p.
460. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *Tükröm, tükröm.* = Magyar Napló, 5/34. p.
461. RÖHRIG Géza: *itt.* = Élet és Irodalom, június 12. 17. p.
462. RÖHRIG Géza: *ma.* = Élet és Irodalom, június 12. 17. p.
463. RÖHRIG Géza: *miskolc.* = Élet és Irodalom, június 12. 17. p.
464. RÖHRIG Géza: *origó.* = Élet és Irodalom, június 12. 17. p.
465. RÖHRIG Géza: *önarckép.* = Élet és Irodalom, június 12. 17. p.
466. RÖHRIG Géza: *péter.* = Élet és Irodalom, június 12. 17. p.
467. SÁGI Enikő: *Amerika.* = Helikon, június 25. 11. p.
468. SÁGI Enikő: *Vasfűgöny.* = Helikon, június 25. 11. p.
469. SAITOS Lajos: *Heródes testbeszéde.* = Vár, 2/31. p.
470. SAITOS Lajos: *Pannonér.* = Vár, 2/31. p.
471. SAJÓ László: *Lehet.* = Életünk, 6/19–22. p.
472. SAJÓ László: *Satírradír.* = Életünk, 6/23–27. p.
473. SÁRÁNDI József: *Aranypatkó.* (A jövőendő mártírjainak). = Napút, 4/69. p.
474. SÁRÁNDI József: *Emlékeztető.* = Napút, 4/68. p.
475. SÁRÁNDI József: *A kegyelem reménye.* = Napút, 4/68. p.
476. SÁRÁNDI József: *(Ön)vádirat.* = Napút, 4/69. p.
477. SÁRKÖZI László: *Pokolkapu.* III. XX. XXI. XXVII. = Új Forrás, 5/55. p.
478. SASS Ervin: *az élet.* = Bárka, 3/22. p.
479. SASS Ervin: *a bűség.* = Bárka, 3/21. p.
480. SASS Ervin: *kórusban.* = Bárka, 3/20. p.
481. SASS Ervin: *riadó.* = Bárka, 3/20. p.
482. SASS Ervin: *a szó.* = Bárka, 3/21. p.
483. SERFŐZŐ Simon: *Mégis.* = Magyar Napló, 5/20. p.
484. SERFŐZŐ Simon: *Örökség.* = Magyar Napló, 5/20. p.
485. SERFŐZŐ Simon: *Rossz házfalak mentén.* = Magyar Napló, 5/20. p.
486. SIMEK Valéria: *Ajtó.* = Vár, 2/11. p.
487. SIMEK Valéria: *Cseppenként.* = Vár, 2/12. p.
488. SIMEK Valéria: *Forrás.* = Vár, 2/3. p.
489. SIMEK Valéria: *Különbségek.* = Vár, 2/12. p.
490. SIMEK Valéria: *Napfénnel felpokolva.* = Vár, 2/11. p.
491. SIMEK Valéria: *Oltalom.* = Vár, 2/4. p.
492. SIMEK Valéria: *Vendég.* = Vár, 2/12. p.
493. SOKACZ Anita: *Cabiria gyógyulása.* = Tiszatáj, 5/73. p.
494. SOKACZ Anita: *Hetedik.* = Tiszatáj, 5/74. p.
495. SOKACZ Anita: *Tűbáz.* = Tiszatáj, 5/73–74. p.
496. SOMKUTI Gabriella: *Ami a médiából kimaradt.* = Vár, 2/51. p.
497. SOMKUTI Gabriella: *Csalódás.* = Vár, 2/50. p.
498. SOMKUTI Gabriella: *Az írás története.* = Vár, 2/50. p.
499. SOMKUTI Gabriella: *Metamorfózis.* = Vár, 2/50. p.
500. SUHAI Pál: *Álmomban, Pista.* = Pannon Tükör, 1/10. p.
501. SUHAI Pál: *A város falai alatt.* = Pannon Tükör, 1/10. p.
502. SUMONYI Zoltán: *Apám ma lenne száz éves.* = Alföld, 5/12. p.
503. SZABÓ Ferenc, G.: *Ébredés.* = Várad, 5/20. p.
504. SZABÓ Ferenc, G.: *Mosolyest.* = Várad, 5/19. p.
505. SZABÓ Ferenc, G.: *Séta a téren.* = Várad, 5/19–20. p.
506. SZABÓ Imola Julianna: *vonal.* = Tiszatáj, 6/63. p.
507. SZABÓ PALÓCZ Attila: *Bizonyosság.* = Tempevölgy, 2/27. p.
508. SZABÓ PALÓCZ Attila: *Komolytalan szóda.* = Tempevölgy, 2/28. p.
509. SZABÓ PALÓCZ Attila: *Verifikáció.* = Tempevölgy, 2/29. p.
510. SZALAI Lajos: *(B)ökörködések.* 469 dőre rím. = Napút, 4. Napút-füzetek/1–36. p.
511. SZEGEDI KOVÁCS György: *Álmomban mindig.* = Életünk, 6/63. p.
512. SZEGEDI KOVÁCS György: *Nyakadban.* = Életünk, 6/62. p.
513. SZEGEDI KOVÁCS György: *Tükörkép.* = Életünk, 6/62. p.
514. SZEGEDI KOVÁCS György: *Vasútállomás.* = Életünk, 6/63. p.
515. SEKERES Mária: *Szent Iván-éjjel.* = Napút, 4/98. p.

516. SZEPESI Attila: *Varázsfüvek*. Az öreg király. Bicebóca. Titkos térkép. Zöld krajcár. Cilinderben. Törött tükör. De natura sonoris. Fényfalók. Juvan. Varázsfüvek. = *Forrás*, 5/3–7. p.
517. SZIGETI Jenő: *Szombathelyi képeslapok a múlt századból*. Ulysses. Antiemberek. Elfelejteti. Óperint utca a múlt századból. Dorogi bácsi. Lidi néni. Úrfi. = *Életünk*, 6/75–78. p.
518. SZIGETI Lajos: *Árnyjáték*. = *Pannon Tükör*, 2/52. p.
519. SZIGETI Lajos: *Példázat*. = *Pannon Tükör*, 2/52. p.
520. SZILÁGYI András: *Arcodon égve*. = *Bárka*, 3/36. p.
521. SZILÁGYI András: *Hígítva sem oldott*. = *Bárka*, 3/37. p.
522. SZILÁGYI András: *Lehet*. = *Bárka*, 3/36. p.
523. SZILÁGYI András: *Múteremsziget*. = *Bárka*, 3/37. p.
524. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Altató*. = *Bárka*, 3/28. p.
525. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Koszorú*. = *Bárka*, 3/29. p.
526. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Óvodások*. = *Bárka*, 3/29. p.
527. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Pályaudvar*. = *Bárka*, 3/28. p.
528. SZOLIVA János: *Erzsikémnek*. = *Pannon Tükör*, 2/48. p.
529. SZOLIVA János: *Rend vigyázza*. = *Pannon Tükör*, 2/48. p.
530. SZOLIVA János: *Várakozom*. = *Pannon Tükör*, 2/48. p.
531. SZÓCS Géza: *Ahab Melville-ékről*. = *Bárka*, 3/7. p.
532. SZÓCS Géza: *Búcsú az énekestől*. = *Bárka*, 3/8. p.
533. SZÓCS Géza: *Búcsú a hársfa alatt*. = *Bárka*, 3/8. p.
534. SZÓCS Géza: *Búcsú Kolozsvártól*. = *Bárka*, 3/7. p.
535. SZÓCS Géza: *Hajónapló*. = *Bárka*, 3/3. p.
536. SZÓCS Géza: *Kolozsvári varázsigék*. = *Bárka*, 3/6. p.
537. SZÓCS Géza: *Lábnym*. = *Bárka*, 3/9. p.
538. SZÓCS Géza: *Péntek Kolozsvárott*. = *Bárka*, 3/5. p.
539. SZÓCS Géza: *Péntek, mielőtt*. = *Bárka*, 3/4. p.
540. SZÓCS Géza: *Reményik Sándor*. = *Bárka*, 3/8. p.
541. SZÓCS Géza: *Sem a lét, sem a létra*. = *Irodalmi Jelen*, 5/27. p.
542. SZÓCS Géza: *A Szamos-parti fáraó*. = *Bárka*, 3/6. p.
543. SZÓCS Géza: *A Sziget*. = *Bárka*, 3/6. p.
544. SZÓCS Géza: *Új név*. = *Bárka*, 3/5. p.
545. SZÓCS Géza: *Az Úristen fört ad mindenkinek*. = *Bárka*, 3/4. p.
546. SZÓCS Géza: *A vadember*. = *Bárka*, 3/5. p.
547. SZTERCEY Szabolcs: *Döntés*. = *Szekelyföld*, 6/11–14. p.
548. SZTERCEY Szabolcs: *Történet*. = *Szekelyföld*, 6/11. p.
549. SZUNYOGH Pál: *Decemberi Akrosztikon*. = *Palócföld*, 2/8. p.
550. TÁBOR Ádám: *Extázis*. = *Alföld*, 6/21–22. p.
551. TÁBOR Ádám: *A léggömbányok*. = *Alföld*, 6/21. p.
552. TAMÁS Menyhért: *Félben-egészben*. = *Magyar Napló*, 5/56. p.
553. TAMÁS Menyhért: *Kettős*. = *Magyar Napló*, 5/56. p.
554. TAMÁS Menyhért: *Magbimmusz*. = *Magyar Napló*, 5/56. p.
555. TAR Károly: *Felmérés*. = *Helikon*, május 25. 16. p.
556. TAR Károly: *Lány volt*. = *Helikon*, május 25. 16. p.
557. TAR Károly: *Likertmek*. = *Helikon*, május 25. 16. p.
558. TAR Károly: *A magunk ünnepe*. = *Helikon*, május 25. 16. p.
559. TARBAY Ede: *Éjszakai balászat*. = *Magyar Napló*, 5/19. p.
560. TARBAY Ede: *Szonatinák*. = *Magyar Napló*, 5/18. p.
561. TARJÁNI Imre: *Csak várja az esőt*. = *Vár*, 2/14. p.
562. TARJÁNI Imre: *Kegyelem*. = *Vár*, 2/14. p.
563. TARJÁNI Imre: *A kerti asztal*. = *Vár*, 2/13. p.
564. THIMÁR Attila: *Haikuk*. = *Új Forrás*, 5/9. p.
565. TOLNAI Ottó: *Édesanyjának földig érő haja volt*. = *Élet és Irodalom*, június 5. 16. p.
566. TOLNAI Ottó: *grosics*. = *Élet és Irodalom*, június 5. 16. p.
567. TOMPA Zsófia: *előtted*. = *Napút*, 4/98. p.
568. TORNAI József: *Az addig-ameddig nőtája*. = *Tiszatáj*, 6/47–48. p.
569. TORNAI József: *Apám bora*. = *Életünk*, 6/1–2. p.
570. TORNAI József: *Én, az ember*. = *Tiszatáj*, 6/48–49. p.
571. TORNAI József: *Fekete szívem*. = *Tekintet*, 3/24. p.
572. TORNAI József: *Hány csillag vagyok?* = *Életünk*, 6/2–3. p.
573. TORNAI József: *Hetvenen túl*. = *Forrás*, 5/21. p.

574. TORNAI József: *Kisgyermeki-üdvösség.* = Tekintet, 2/3–4. p.
575. TORNAI József: *Mint Byron.* = Forrás, 5/20. p.
576. TORNAI József: *Polip csápjai között.* = Tiszatáj, 6/49. p.
577. TORNAI József: *Sejtelmek feltevére.* = Forrás, 5/19. p.
578. TORNAI József: *Egy sör.* = Életünk, 6/4. p.
579. TORNAI József: *Telefonválasz Hárs Erőnőnek a Holdon túra.* = Tekintet, 3/25–26. p.
580. TOROCZKAY András: *Erzsike néni.* = Irodalmi Jelen, 5/53. p.
581. TOROCZKAY András: *Köszönet helyett.* = Irodalmi Jelen, 5/56–57. p.
582. TOROCZKAY András: *Olykor.* = Irodalmi Jelen, 5/54. p.
583. TOROCZKAY András: *Tallinn nekem.* = Irodalmi Jelen, 5/55. p.
584. TÓTH Krisztina: *Lék.* = Alföld, 5/3. p.
585. TÖMÖRY Péter: *Emlékszel.* = Pannon Tükör, 2/39. p.
586. TÖMÖRY Péter: *Kuplé.* = Székelyföld, 6/157. p.
587. TÖMÖRY Péter: *Ma mindenkinek.* = Székelyföld, 6/158. p.
588. TÖMÖRY Péter: *Május.* = Pannon Tükör, 2/39. p.
589. TÖMÖRY Péter: *Mondóka.* = Székelyföld, 6/158. p.
590. TÖZSÉR Árpád: *Imágók. A Bat' a-ház. Luzern és lucerna. Egy imágó vallomása. Platon barlangjában. A tárgyak szíve.* = 2000, 6/40–43. p.
591. TÖZSÉR Árpád: *Szegény Konrád* avagy 1:60000. = 2000, 6/44–45. p.
592. TURCZI István: *Üresség.* (Elégia a másnapért). = Palócföld, 2/19–21. p.
593. TURCZI István: *Üresség.* Elégia a másnapért, négy tételben, hajnaltól hajnalig. = Irodalmi Jelen, 5/15–22. p.
594. UGHY Szabina: *Egyhelyben.* = Magyar Napló, 6/41. p.
595. UGHY Szabina: *Feloldódás.* = Magyar Napló, 6/41. p.
596. UGHY Szabina: *Háló.* = Magyar Napló, 6/41. p.
597. UGHY Szabina: *Ki helyett?* = Magyar Napló, 6/41. p.
598. UGHY Szabina: *Merülés.* = Magyar Napló, 6/41. p.
599. UGHY Szabina: *A régi házban.* = Helikon, június 10. 15. p.
600. UGHY Szabina: *Süllyedés.* = Helikon, június 10. 15. p.
601. UGHY Szabina: *Vitorlabontás.* = Helikon, június 10. 15. p.
602. VAJNA Ádám: *Fiume, 1912.* = Székelyföld, 5/44. p.
603. VAJNA Ádám: *Kisasszonyok ha összejönnek.* = Irodalmi Jelen, 6/9. p.
604. VAJNA Ádám: *Kivonulnak a csapatok.* = Irodalmi Jelen, 6/11. p.
605. VAJNA Ádám: *Vászonlátó.* = Irodalmi Jelen, 6/11. p.
606. VAJNA Ádám: *Vidék.* = Irodalmi Jelen, 6/10. p.
607. VARGA Imre: *Hajbeszéd.* = Élet és Irodalom, június 19. 14. p.
608. VARGA Imre: *Haláltánc-karaoke.* = Élet és Irodalom, június 19. 14. p.
609. VARGA Imre: *Még ezt a kevés.* = Élet és Irodalom, június 19. 14. p.
610. VARGA Melinda: *Belakható magány.* = Irodalmi Jelen, 6/58. p.
611. VARGA Melinda: *Furcsa szimfónia.* = Irodalmi Jelen, 6/54–55. p.
612. VARGA Melinda: *Harmadik szombat.* = Irodalmi Jelen, 6/56–57. p.
613. VARGA Melinda: *Szeptemberre varrt magány.* = Irodalmi Jelen, 6/59. p.
614. VASADI Péter: *Kert-kápolna.* = Vigilia, 6/431–433. p.
615. VASADI Péter: *A Kert-kápolna orgonája a szél.* = Vigilia, 6/430. p.
616. VÉSSÉY Miklós: *Fény.* = Vigilia, 5/374. p.
617. VÉSSÉY Miklós: *Nem én.* = Vigilia, 5/374–375. p.
618. VILLÁNYI László: *Hid.* = Alföld, 6/24–25. p.
619. VILLÁNYI László: *Holtág.* = Kortárs, 5/19. p.
620. VILLÁNYI László: *Iserős.* = Forrás, 5/22. p.
621. VILLÁNYI László: *Karika.* = Bárka, 3/19. p.
622. VILLÁNYI László: *Kórus.* = Bárka, 3/19. p.
623. VILLÁNYI László: *Mondat.* = Alföld, 6/24. p.
624. VILLÁNYI László: *Regény.* = Kortárs, 5/19. p.
625. VILLÁNYI László: *Tangó.* = Kortárs, 5/19. p.
626. VILLÁNYI László: *Tamú.* = Forrás, 5/22. p.
627. VINCZ Natália: *Csené.* = Vár, 2/14. p.
628. VINCZ Natália: *Poros polcon.* = Vár, 2/15. p.
629. VINCZ Natália: *Szabadon foglak.* = Vár, 2/15. p.
630. VÖRÖS István: *XLI. zsoltár.* = Kortárs, 5/32. p.
631. VÖRÖS István: *XLIV. zsoltár.* = Kortárs, 5/33. p.

632. VÖRÖS István: *XLVI. zsoldár*. = Kortárs, 5/34–35. p.
633. VÖRÖS István: *A mesterek gyűlése*. = Alföld, 6/3–11. p.
634. ZÁGOREC CSUKA Judit: *Csáktornyára vezető út*. = Pannon Tükör, 2/12. p.
635. ZALÁN Tibor: *Aludj Bobó, vagy vidd át magad!* = Vigilia, 5/375–377. p.
636. ZALÁN Tibor: *Elegedve élni*. = Bárka, 3/43–46. p.
637. ZUDOR János: *Az átok foglya*. = Irodalmi Jelen, 6/50
638. ZUDOR János: *Címtelen*. = Várad, 5/41. p.
639. ZUDOR János: *Ének II*. = Helikon, május 25. 4. p.
640. ZUDOR János: *Halálpróba*. = Irodalmi Jelen, 6/49. p.
641. ZUDOR János: *Hanyag*. = Irodalmi Jelen, 6/46. p.
642. ZUDOR János: *Hatvanon túl*. = Irodalmi Jelen, 6/46. p.
643. ZUDOR János: *Leviathan*. = Várad, 5/41. p.
644. ZUDOR János: *A marslakó vígyora*. = Helikon, május 25. 4. p.
645. ZUDOR János: *Nem minden kutya harap*. = Irodalmi Jelen, 6/48. p.
646. ZUDOR János: *Olyan rohadt ez az egész*. = Irodalmi Jelen, 6/47. p.
647. ZUDOR János: *Önként jelentkezem, mint megunt tisz.* = Helikon, május 25. 4. p.
648. ZUDOR János: *„Az összefüggéseket kell keresnünk”*. = Helikon, május 25. 4. p.
649. ZUDOR János: *Rinocérosz, rozsmaring*. = Helikon, május 25. 4. p.
650. ZUDOR János: *Robert Desnos francia zsidó származása miatt lágerbe került, a láger felszámolása után azt mondta, hogy: maradok!* = Helikon, május 25. 4. p.
651. ZUDOR János: *A terror hullámvásútján*. = Helikon, május 25. 4. p.
652. ZUDOR János: *A tetőtlen ház*. = Helikon, május 25. 4. p.
653. ZUDOR János: *Tyúkfő, kútfő*. = Helikon, május 25. 4. p.
654. ZSILLE Gábor: *Dal*. = Hítel, 5/88. p.
655. ZSILLE Gábor: *Hallgatni*. = Hítel, 5/88. p.
656. ZSILLE Gábor: *Test*. = Hítel, 5/89. p.
657. ZSILLE Gábor: *Visszaút*. = Hítel, 5/89. p.
660. ARANY Piroska: *Majd holnap*. = Magyar Napló, 6/21–25. p.
661. BABICZKY Tibor: *Villanások*. = Élet és Irodalom, június 19. 16. p.
662. BARTÓK Imre: *Fogadás ezer fő részére*. = Élet és Irodalom, május 8. 15. p.
663. BÁTAYI Zoltán: *A bentese felesége*. = Tiszatáj, 5/62–66. p.
664. BECK Tamás: *Angyali mosoly*. = 2000, 5/41–42. p.
665. BECK Tamás: *Magánpraxis*. = Élet és Irodalom, június 26. 15. p.
666. BENE Zoltán: *Azután, azelőtt*. = Tiszatáj, 6/36–46. p.
667. BENE Zoltán: *Por és hamu*. = Székelyföld, 5/30–41. p.
668. BENEDEK Szabolcs: *Breki és a politikai bizottság*. = Tekintet, 2/47–53. p.
669. BERTA Ádám: *Karambol*. = Kalligram, 5/27–28. p.
670. BERTA Ádám: *Papa Joe napszemüvege*. = Kalligram, 5/31–32. p.
671. BERTA Ádám: *Xerxész*. = Kalligram, 5/28–30. p.
672. BORBÉLY László: *Sötétkék alkonyat*. = Életünk, 5/82–84. p.
673. BORCSA Imola: *Útkereszteszöldség*. = Helikon, június 25. 12. p.
674. BORSOS Júlia-Gyöngyi: *Ketten a bintaszékben*. = Helikon, június 10. 7–8. p.
675. BUVÁRI Tamás: *A Szökélány*. = Tempevölgy, 2/23–25. p.
676. CSABAI László: *A lányok és asszonyok is boldogok akarnak lenni*. = Alföld, 6/25–31. p.
677. CSÁNYI Vilmos: *Szilvia*. = Új Forrás, 6/22–24. p.
678. CSELENYÁK Imre: *Amoveo*. (Mezővárosi vulticulús). = Irodalmi Jelen, 6/35–45. p.
679. CSÉPÁNYI Éva: *Aranyrózsák*. = Irodalmi Jelen, 5/28–32. p.
680. CSÍK Mónika: *Kalácsmadár*. = Szépirodalmi Figyelő, 3/50–52. p.
681. CSÍKÓS Attila: *Egykővé, egykonyak*. = Új Forrás, 5/81–83. p.
682. CSÍKÓS Attila: *Nyikita*. = Élet és Irodalom, május 8. 16. p.
683. CSÍKÓS Attila: *Visszatérés Auliszba*. = Életünk, 5/51–73. p.
684. [DARVASI László] Szív Ernő: *Hova bányának a tetovált sárkányok?* = Élet és Irodalom, június 12. 14. p.
685. [DARVASI László] Szív Ernő: *Szereték egymást*. = Élet és Irodalom, május 15. 14. p.
686. DEBRECENI Boglárka: *Dalmát szerelem*. = Várad, 5/38–40. p.

Rövidpróza

658. ADORJÁNI Panna: *Ott ül a lány és a fiú a Szent György-szobornál, este tizenegy elmúlt már*. = Székelyföld, 6/7–10. p.
659. AMBRUS Lajos: *Sírtánc*. = Vár, 2/23–26. p.

687. DÉGI István: *Ne bántsatok... Tisztulok!* = Napút, 4/23–25. p.
688. DEHEL Gábor: *Csak egy nap a világ...* = Székelyföld, 4/10–27. p.
689. DRAGOMÁN György: *Három egyszerű történet. Három megnyitás.* Egyik: A látogatás. Másik: A feltaláló. Harmadik: A pöttös labda 2. = Alföld, 5/7–11. p.
690. DRAGOMÁN György: *Kontakt.* = Élet és Irodalom, június 19. 14. p.
691. DRAGOMÁN György: *Pokol.* = Élet és Irodalom, május 22. 14. p.
692. EGRESSY Zoltán: *Az anyámféle krumplifőzelék.* = Szépirodalmi Figyelő, 3/37–39. p.
693. ELEKES Dóra: *Erőszak.* = Élet és Irodalom, május 15. 15. p.
694. ERDEI L. Tamás: *B. B. = Új Forrás,* 6/87–90. p.
695. ERDÉLYI György: *Szöveg és vidék. Hogyan lehet megjegyezni ennyi szöveget?* = Napút, 4/27–31. p.
696. FENYVES Marcell: *Félbazám.* = Kortárs, 6/38–40. p.
697. FERDINANDY György: *Az alma mater.* = Vigília, 6/448–457. p.
698. FERDINANDY György: *Ostrom.* = Kortárs, 6/7–12. p.
699. FISCHER Botond: *És címük is volt.* = Helikon, június 25. 11. p.
700. GÉCZI János: *Risotto Nero.* = Szépirodalmi Figyelő, 3/34–36. p.
701. GERE István: *Keresztrejtvény.* = Tekintet, 3/77–81. p.
702. GERLÓCZY Márton: *Kiút a mélyből.* = Élet és Irodalom, május 15. 15. p.
703. GULISIO Tímea: *A póceozás.* = Magyar Lettre Internationale, 2/31. p.
704. GYÁRFÁS Endre: *Botrány a Bárkában.* = Élet és Irodalom, május 29. 16. p.
705. GYÖNGYÖSI András: *Két barát.* = Pannon Tükör, 2/50. p.
706. GYÖNGYÖSI András: *Kisregény.* = Pannon Tükör, 2/51–52. p.
707. GYÖRGY Attila: *Szerelem szalonna.* = Szépirodalmi Figyelő, 3/61–62. p.
708. GYÓRI László: *Eltűnt.* = Forrás, 5/14–17. p.
709. GYÓRI László: *Időrészlet.* = Forrás, 5/8–12. p.
710. GYÓRI László: *A királyné koronája.* = Palócföld, 3/35–38. p.
711. GYÓRI László: *Paraván.* = Palócföld, 3/29–34. p.
712. GYÓRI László: *A régi ház.* = Forrás, 5/12–14. p.
713. GYÓRI László: *A tettes.* = Palócföld, 3/22–28. p.
714. GYÓRI László: *Ulti.* = Forrás, 5/17–18. p.
715. GYURKOVICS Tamás: *Nem tudom, hogy mire várok, de ha meglátom, felismerem.* = Élet és Irodalom, június 12. 16. p.
716. HEGEDŰS Ágota: *Nincs második.* = Élet és Irodalom, június 19. 16. p.
717. HEITER Tamás: *A kálybás.* = Vár, 2/18–19. p.
718. HEMERA Annette: *advent.* = Magyar Napló, 6/42. p.
719. HEMERA Annette: *babák-bábok.* = Magyar Napló, 6/43. p.
720. HEMERA Annette: *életüröm idősek otthona.* = Magyar Napló, 6/42. p.
721. HEMERA Annette: *bagyatek.* = Magyar Napló, 6/42. p.
722. JÁNKY Marianna: *Vádjaim.* = Élet és Irodalom, május 29. 16. p.
723. JÁNOSY Lajos: *A láthatatlan főzelék.* (Részlet). = Szépirodalmi Figyelő, 3/40–42. p.
724. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Megölni egy arabot.* = Kalligram, 4/94–98. p.
725. JÓNÁS Tamás: *Kísértehistóriák.* = Élet és Irodalom, június 26. 15. p.
726. JOÓ József: *Strenberg úr tüje.* = Pannon Tükör, 1/41–42. p.
727. JUHÁSZ Ferenc: *Írni: kötelesség.* = Tekintet, 3/3. p.
728. JUHÁSZ Tibor: *Jelenés.* = Palócföld, 3/20–21. p.
729. JUHÁSZ Tibor: *Városom.* = Palócföld, 2/17–18. p.
730. JUHÁSZ Tibor: *Váróterem.* = Palócföld, 2/26–27. p.
731. KALÁSZ István: *Beszélni a hallgatásról.* = Tekintet, 3/83–86. p.
732. KALÁSZ István: *A család.* = Vár, 2/87–89. p.
733. KALÁSZ István: *A falon túl.* = Tempevölgy, 2/38–40. p.
734. KALÁSZ István: *A szökevény.* = Irodalmi Jelen, 5/7–14. p.
735. KÁNTOR Lajos: *Kábelszakadás.* = Helikon, május 25. 7–8. p.
736. KÁNTOR Zsolt: *Anizs.* = Irodalmi Jelen, 5/58–59. p.
737. KÁNTOR Zsolt: *Négy ellen-beszélés.* A szó bemegy a szobába. A nagy testvérek szavatossági ideje. Az intuíciónyomatott méhlepénye. Csak szöveg a gondolkodás. = Palócföld, 2/13–16. p.
738. KELECSÉNYI László: *A megkerülhetetlen nem.* = Tekintet, 3/62–71. p.
739. KIRÁLY Farkas: *Miatökusz.* = Szépirodalmi Figyelő, 3/30–33. p.
740. KOLLÁR Árpád: *Sose egyél bureket!* Bácskai Magyar Trolltár TOP 10: Dani Zoltán,

- a burekpek, aki levette a lopakodót. = Szépirodalmi Figyelő, 3/63–67. p.
741. KÖRÖSSI P. József: *Kullancsmese*. = Élet és Irodalom, június 26. 14. p.
742. KÖRÖSSI P. József: *Megyünk az autópályán*. = Élet és Irodalom, június 12. 15. p.
743. KURUCZ Gyula: *A Papiros*. = Életünk, 6/8–18. p.
744. LANCKOR Gábor: *Távolszelerőművek*. = Élet és Irodalom, június 26. 15. p.
745. LUKÁTS János: *Holnap előtt*. = Kortárs, 6/35–37. p.
746. MADÁCSY Tímea: *Templom tér*. = Várad, 5/21–32. p.
747. MAKAI Máté: *A történelem delutánja*. = Új Forrás, 5/89–93. p.
748. MAKLÁRI Éva, P.: *Pisti Tanár Úr*. = Vár, 2/56–58. p.
749. MAKLÁRI Éva, P.: *Utazás*. = Vár, 2/54–55. p.
750. MARAFKÓ László: *Apróság*. = Irodalmi Jelen, 6/52–53. p.
751. MARAFKÓ László: *A bűnös*. = Irodalmi Jelen, 6/53. p.
752. MARAFKÓ László: *Acsodalámpa*. = Irodalmi Jelen, 6/51. p.
753. MARAFKÓ László: *Dicséret*. = Irodalmi Jelen, 6/53. p.
754. MARAFKÓ László: *Hommage à Örkény*. = Irodalmi Jelen, 6/53. p.
755. MARAFKÓ László: *Kézcsoda*. = Irodalmi Jelen, 6/51–52. p.
756. MARAFKÓ László: *Reklamáció*. = Irodalmi Jelen, 6/52. p.
757. MARAFKÓ László: *Tisztaság fél egészség!* = Irodalmi Jelen, 6/51. p.
758. MARAFKÓ László: *Varietas delectat*. = Irodalmi Jelen, 6/51. p.
759. [MÁRIÁS Béla] DRMÁRIÁS: *Az óriáspapagáj*. = Élet és Irodalom, május 22. 15. p.
760. MARTON-ADY Edina: *Élet*. = Élet és Irodalom, június 12. 16. p.
761. MESSMANN, Stefan: *Lejárt az idő*. = 2000, 6/58–61. p.
762. MOLNÁR Lajos: *Arcok Csudaballáról*. Bacsavencel elnemt. Dalolós Jani. Az elhagyott ház. = Bárka, 3/30–33. p.
763. MOLNÁR Lajos: *Arcok Csudaballáról*. (Nagy-Csikós harsái). = Élet és Irodalom, június 26. 16. p.
764. MORSÁNYI Bernadett: *(Egri) csillagok*. = Élet és Irodalom, május 15. 16. p.
765. NAGY Koppány Zsolt: *Faustina nem adja*. = Tempevölgy, 2/6–15. p.
766. NOMÁD FÖLDI László: *A szerep*. = Élet és Irodalom, június 26. 16. p.
767. NOVÁK Valentin: *Maj Om Ce mester a búvészparádén*. = Irodalmi Jelen, 6/6. p.
768. NOVÁK Valentin: *Maj Om Ce mester és a térbajlítás*. = Irodalmi Jelen, 6/7. p.
769. NOVÁK Valentin: *Maj Om Ce mester felemelkedik*. = Irodalmi Jelen, 6/6–7. p.
770. NOVÁK Valentin: *Maj Om Ce mester a megfordított folyásirányú folyónál*. = Irodalmi Jelen, 6/8. p.
771. ONAGY Zoltán: *Kaszapornó*. = Tekintet, 2/41–46. p.
772. ÓVÁRI Edit: *Negyedszázad szerelem. „...akármeddig és akárhová...”*. = Vár, 2/59–63. p.
773. PATAKI Előd: *Modern feltámadás. Y-generáció*. = Helikon, június 10. 13. p.
774. POLLÁGH Péter: *Medvetolvaj*. (Hogyan lopták maguknak királyt a macskák). = Élet és Irodalom, május 15. 16. p.
775. PRÁGAI Tamás: *Kecskecurry*. = Szépirodalmi Figyelő, 3/27–29. p.
776. PROHÁSZKA László: *Operett*. = Vár, 2/29–30. p.
777. SALL László: *Homázs!* a világ kettesben vagy amikor megáll a hőmérő a levegőben. = Várad, 3/44–49. p.
778. SÁNDOR Zoltán: *J. K. és a csevegő*. = Szépirodalmi Figyelő, 3/53–56. p.
779. SCHREINER Dénes: *Püpos Mamma*. = Kaligram, 5/36–39. p.
780. SEBESTYÉN Mihály: *Málinkó néni eltűnése*. = Székelyföld, 6/20–27. p.
781. SIMON László, L.: *Bazsi felé*. = Életünk, 5/1–3. p.
782. SOLTÉSZ Béla: *Lám csak, azért voltak nekünk élményeink*. = Várad, 3/40–43. p.
783. SOLTÉSZ Béla: *Pinkie póni a Pántlikában*. = Várad, 3/37–40. p.
784. SOLYMOSI Bálint: *Árnyékolástechnika*. = Élet és Irodalom, június 19. 15. p.
785. SZÁNTÓ T. Gábor: *Csoportkép*. = Élet és Irodalom, május 29. 15. p.
786. SZATHMÁRI István: *Az ex*. = Híd, 5/7–11. p.
787. SZÁVAI Attila: *Hajli*. = Irodalmi Jelen, 5/47–52. p.
788. SZÉCSY Noémi: *Sün cserébben*. = Szépirodalmi Figyelő, 3/58–60. p.
789. SZIRMAI Péter: *Borges és Kafka*. = Tempevölgy, 2/30–32. p.
790. SZIRONY Brigitta: *jössz velem*. = Irodalmi Jelen, 5/118. p.
791. SZIRONY Brigitta: *és már február van*. = Irodalmi Jelen, 5/119–120. p.
792. SZIRONY Brigitta: *pokol*. = Irodalmi Jelen, 5/119. p.

793. SZIRONY Brigitta: *tiszta.* = Irodalmi Jelen, 5/120. p.
794. SZÖLLÖSI Mátyás: *Váltóáram.* = 2000, 6/46–57. p.
795. SZVOREN Edina: *Szegény mókusarcú Decsi.* = Élet és Irodalom, május 29. 15. p.
796. TAVASZI Zoltán: *Kádár vére.* = Székelyföld, 5/45–49. p.
797. TÓTH András: *Életem Amerikában.* = Palócföld, 2/43–60. p.
798. VAMOS Miklós: *Hattyúk dala.* = Alföld, 5/15–24. p.
799. VÁRADI NAGY Pál: *A sárkányok földjén.* = Helikon, június 10. 12. p.
800. VATHY Zsuzsa: *Huszonharmadik cédula, Fedél Nélküli.* = Élet és Irodalom, május 22. 16. p.
801. VÉCSEI Rita Andrea: *Előbúzni sorban régi képeket.* = Székelyföld, 6/15–17. p.
802. VÉCSEI Rita Andrea: *Víz, csakis a víz.* = Élet és Irodalom, május 8. 15. p.
803. VÖLGYI Lajos: *Nyár és nyár és nyár.* = Élet és Irodalom, május 22. 16. p.
804. VÖRÖS István: *Rántotta avagy a múlt receptje.* = Szépirodalmi Figyelő, 3/43–49. p.
805. ZSIBÓI Béla: *Ha a hó elolvad.* = Palócföld, 2/38–42. p.
806. BAKA L. Patrik: *In Nomine.* (Regényrészlet). = Palócföld, 3/39–48. p.
807. BÁRDOS Pál: *A goromba tábornok esete. (II., befejező rész).* = Tekintet, 2/54–65. p.
808. BARNÁS Ferenc: *Bagatell.* (Regényrészlet – Bagatell). = Kalligram, 4/84–90. p.
809. BARTÓK Imre: *A kecske éve.* [Regényrészlet – A kecske éve]. = Várad, 3/26–33. p.
810. BENCSIK Orsolya: *Kis va(j)damagyar 8.* = Várad, 3/8–10. p.
811. BERTA Ádám: *Miki nem finnyás.* (Regényrészlet). = Palócföld, 2/28–37. p.
812. BRÉDA Ferenc: *Bab és babér.* Epilógus. = Helikon, május 10. 11–12. p.
813. BRÉDA Ferenc: *Bab és babér.* Epilógus. = Helikon, május 25. 10–12. p.
814. BRENOVICZ Marianna: *Hasadás.* (Regényrészlet – Hasadás). = Kalligram, 5/5–9. p.
815. DARVASI László: *Bécs, 1728, Böjtmás hava.* = Jelenkor, 5/502–519. p.
816. DEBRECENI Boglárka: *A belső tő.* [Regényrészlet – A belső tő]. = Jelenkor, 5/540–547. p.
817. DEMÉNY Péter: *Verdes a pacsirta.* (Regényrészlet – Vadkanragyogás). = Bárka, 3/14–18. p.
818. GARACZI László: *Hideg és piros.* (Regényrészlet – Wunsch híd). = Magyar Lettre Internationale, 2/50. p.
819. GERŐCS Péter: *Győztesek köztársasága.* (Regényrészlet – Győztesek Köztársasága). = Kalligram, 5/14–17. p.
820. GYÖRE Balázs: *Halálom után eltűzeln!* (Regényrészlet – Halálom után eltűzeln!). = Kalligram, 5/42–50. p.
821. HORVÁTH Péter: *Levelek Störr kapitánynak.* Az első igazi gyilkosság. (Regényrészlet – Levelek Störr kapitánynak). = Alföld, 6/12–20. p.
822. HORVÁTH Péter: *Levelek Störr kapitánynak.* két levél. (Regényrészlet – Levelek Störr kapitánynak). = Tekintet, 2/5–18. p.
823. JASSÓ Judit: *Halak.* = Várad, 3/16–22. p.
824. JOLSAI András: *Micsoda idők!* = Tekintet, 2/31–38. p.
825. KÁCSOR Zsolt: *Reggelente a szállodába menet.* (Regényrészlet). = Kalligram, 5/20–25. p.
826. KIRÁLY Kinga Júlia: *Apa Szarajevóba ment.* = Jelenkor, 5/530–539. p.
827. KISS Noémi: *A parkban lebegni.* (Regényrészlet – Sovány angyalok). = Magyar Lettre Internationale, 2/17–18. p.
828. [LANTOS László] TRICEPS: *Tízezer karácsony.* (Szabadka, 1965). = Vigilia, 5/370–373. p.
829. MÁRTON Evelin: *Szamos-song.* (Regényrészlet – Szalamandrák éjszakái). = Helikon, május 25. 5–6. p.
830. MÉHES Károly: *Néma galambok utcája.* = Irodalmi Jelen, 5/23–26. p.
831. NAGY Zoltán: *Látens.* = Irodalmi Jelen, 5/37–44. p.
832. ORAVECZ Imre: *Ókontri.* 13. = Jelenkor, 5/520–529. p.
833. PAPP Éva: *Holdpor.* (Regényrészlet – Holdpor). = Magyar Napló, 6/29–35. p.
834. POTOZKY László: *Éles.* (Regényrészlet – Éles). = Híd, 3/21–25. p.
835. SPIRÓ György: *Diavolina.* [Regényrészlet – Diavolina]. = Élet és Irodalom, június 5. 15. p.
836. SPIRÓ György: *Gorkij hazatér.* (Regényrészlet – Diavolina). = 2000, 5/43–47. p.
837. SPIRÓ György: *Mindenki rípac volt.* (Regényrészlet – Diavolina). = Magyar Lettre Internationale, 2/11–12. p.
838. SZEMETHY Orsi: *Torzó.* = Tekintet, 2/20–28. p.
839. SZENDI Nóra: *Zárványok.* (Regényrészlet). = Várad, 5/9–13. p.
840. SZENTMÁRTONI János: *Láthatatlan kiállítás.* (Regényrészlet). = Helikon, május 25. 15–16. p.

841. TAMÁS Kincső: *Huszonkilenc nap*. Elvágyódik. A leghosszabb éjszaka. A reggeli. Elegend van! Válság. Esti mese. A láz. = Hitel, 5/29–37. p.
842. THAMÓ Kata: *Téboly*. = Irodalmi Jelen, 6/27–31. p.
843. VATHY Zsuzsa: *Hetedik cédula*. Győztes ország polgárai lettek. (Könyvrészlet – Az élet vásárcsarnoka). = Vigília, 6/459. p.
844. ZSIDÓ Ferenc: *A sajtószabadság ára*. (Regényrészlet – Huszonnégyszáz). = Helikon, június 25. 7–9. p.
845. ZSUFÁ Tünde: *Angyal a földi pokolban*. Részletek egy regényből. = Életünk, 6/28–47. p.

Átmeneti műfajok

846. TANDORI Dezső: *Önéletment(egetőz)ések*. Katrú Gomuta. Ásó kapa. Mert köz. Kísérletetlen. Mirály. Héri. = Alföld, 5/25–32. p.
847. TÉREY János: *Normafa Sípara*. (Versesregényrészlet – A Legkisebb Jégkorszak). = Kortárs, 6/31–34. p.

Közönség előtt előadásra szánt mű

848. ÁGOSTON László, T.: *A plüssgarnitúra*. Bohózat két részben. = Napút, 4/101–128. p.
849. BERKES József: *A bála* avagy Töltényi János doktor megdicsőülése, majdan kinszenvedelmes bukása. = Napút, 4/32–50. p.

850. ESTERHÁZY Péter: *Mercedes Benz*. = Kalligram, 4/3–44. p.
851. KABDEBÓ Tamás: *Zrínyi a csáktornyai várban*. (dráma két felvonásban). = Pannon Tükör, 2/13–30. p.
852. KELECSÉNYI László: *A négy király*. Életrajzi játék. = Napút, 4/3–15. p.
853. KERESZTESI József: *Szerelmem, Majomúr* avagy nagy esők Londonban, Afrikában. = Jelenkor, 6. (drámamelléklet)/1–19. p.
854. KOVÁCS András Ferenc: *Előjáték egy jutalomjátékhoz*. (Részlet – Komédiások feslett armadája). = 2000, 6/35–39. p.
855. SUMONYI Zoltán: *Richmond gróffa beint*. = Tekintet, 3/27–59. p.
856. SZŐCS Géza: *Tanúbejegyzék (I.)*. = Székelyföld, 5/5–25. p.
857. TÉREY János: *Szefűszeges pulykasült-duett*. = Szépirodalmi Figyelő, 3/57. p.

Irodalmi képregény

858. PÁDÁR Ádám: *Paprikás krumpli*. = Szépirodalmi Figyelő, 3/68–75. p.
859. VINCZE Ferenc, CSILLAG István: *Egy este*. = Helikon, június 10. 22. p.
860. VINCZE Ferenc, CSILLAG István: *Hegyi bódók*. = Helikon, május 10. 22. p.
861. VINCZE Ferenc, CSILLAG István: *Itt az idő*. = Helikon, május 25. 22. p.
862. VINCZE Ferenc, CSILLAG István: *Könyvbét*. = Helikon, június 25. 22. p.

Összeállította: ZAHARI ISTVÁN

NEKROLÓG

A Szépirodalmi Figyelő szerkesztősége megrendülten értesült Prágai Tamás halálhíreről, aki 48. életévében távozott közülünk. Korábbi szerkesztőtársunktól, barátunktól itt búcsúzunk.

MONDATFÉLÉK PRÁGAI TAMÁSHOZ

Pár éve a Máramarosszigetre vezető 18-as út mentén ültünk egy csárdában, miccset ettünk, te söröztél, én gyógylimonádét ittam, és arra vártunk, hogy Szondi Gyuriék valahogy visszajöjjenek a Kakastaréjról. Ekkor már több éve, talán tíz is elmúlt, hogy elhívtál a Centrálba, vegyek részt az Immun Csoport esti szeánszán, ahol végül nem történt semmi pár pohár bor elfogyasztásán kívül, de mindenesetre ott ültünk először hosszabban egy asztalnál. Aztán valamikor 2004-ben – éppen a Kortársnál (is) szerkesztő voltál – behívtál a Bajza utcai szerkesztőségbe megbeszélni egy tanulmányt. Feszengés, körülményeskedés és mindenféle fennhéjzás nélkül mutattál rá a hibákra, majd mondtad el, miként is dolgozzam át a szöveget. Egy fél év múlva egyik délután azzal hívtál fel, titkárságvezető kellene a Napkútnak/Napútnak, nem állnék-e be ideig-óráig, aztán úgysis alakul tovább a dolog. Alakult. Itt lettünk először szerkesztőtársak, kollégák. Azóta is, mindvégig.

Jól emlékszem, bejöttél a szerkesztőségbe, oldaladon a táskáddal, azzal a mindig kicsit ironikus mosollyal a szád szegletében, és máris átalakult a hangulat, bármilyen volt is azelőtt. Valahogy hozzátartoztál a szerkesztőséghez, voltaképpen mindegyikhez, ahol ténylegesen megfordultam. Látlak a Napútban, a Kortársban, és látlak a Szépirodalmi Figyelőnél is. Pedig te elvonultál egy idő után, mondhatnám azt is, kivonultál. Nem látványosan, nem hangsúlyozva ezt, csak egyszerűen és természetesen kiszálltál. Kiszálltál, de mindig jelen voltál, a háttérből, egy-egy írással, mondattal, néha egy e-maillal vagy telefonnal. Erről beszéltél nekem a Máramarosszigetre vezető 18-as út mentén a csárdában, egy sör és egy limonádé mellett. A szőlőről, a földről,

az állatokról, a harmóniáról. Pázmándról, a dűlőről, a szomszédokról. Minden természetes volt és egyértelmű. „Talán a kert. Talán / az volna jó: körték, aranyló dáliák / közt egy csordultig hamis, de másik élet” – írtad korábban és mondtad akkor ott a Kakastaréj alatt. Hogy miként volt hamis, nem tudom, csak sejtem, de másik volt, más magatartás részedről, melyet csak tisztelni lehetett.

Nem tudok rólad, csak hozzád tudok beszélni, Tamás. Mint legutóbb is, egy pohár bor mellett a könyvesbolt megnyitója után. Ott mosolyogtunk halkán a sarokban mindvégig, miközben zajlott a megnyitó, aztán a szemközti kocsmában megbeszéltük az eltelt évet, hónapokat, napokat, nőt, gyereket, földet. Ami fontos. Nem rólad akarok beszélni, azt majd megteszik mások, jobban, szebben, értőbben. Csak hozzád tudok beszélni, és az engem körülvevő némaság most megrettent kicsit.

Esetlenek ezek a szavak, Tamás, alig akarnak mondatokká válni, pedig sokszor, sok helyen tanítottál. És mindig úgy váltunk el, hogy majd beszélünk. Most sem tudok mást mondani. Hiszem, hogy majd beszélünk, és addig is, Isten Veled!

Vincze Ferenc

SZÁMUNK SZERZŐI

DOBÁS KATA (1983) irodalomtörténész, kritikus

HÖRCHER ESZTER (1984) művészettörténész, esztéta

JÁVORSZKY BÉLA SZILÁRD (1965) zenei szakíró

KOLOZSI LÁSZLÓ (1970) dramaturg, író, kritikus, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem oktatója

KRAJNYÁK ÁDÁM (1990) kritikus

LUDMÁN KATALIN (1988) kritikus

MIRK KLÁRA (1990) kritikus

RÉTI ZSÓFIA (1986) kultúrakutató, a Debreceni Egyetem doktorjelöltje

STEINMACHER KORNÉLIA (1987) irodalomtörténész, kritikus, az ELTE doktorandusza

P. SZATHMÁRY ISTVÁN (1978) újságíró, grafikus

VARRÓ ANNAMÁRIA (1988) a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktorandusza

BEDNANICS GÁBOR – KUSPER JUDIT (SZERK.)

Mesterkönyvek faggatása

Tanulmányok Gárdonyi Géza és Bródy Sándor művészetéről
2015, 564 oldal, 3500 Ft

Az irodalom olvasást és folytonos újraolvasást kínál, s különösen így van ez akkor, ha egy kiemelt esemény, évforduló tekintetűket klasszikus szerzők művei felé fordítja. 2013-ban két jeles íróra, Gárdonyi Gézára és Bródy Sándorra emlékeztünk Egerben születésük 150. évfordulója alkalmából. A 2013. szeptember 26. és 28. között az Eszterházy Károly Főiskolán megrendezett országos konferencián elhangzó előadásoknak szerkesztett szövegét adjuk közre e kötetben annak reményében, hogy a konferencián tapasztalt aktív újraolvasás élményében e gyűjtemény olvasói is részesülhetnek. Ha a tanácskozás esemé-

nyének elevenségét, intellektuális izgalmát visszaidézni nem is tudjuk, reméljük, a különféle elméleti, történeti kérdezésmódokat felvonultató értelmezések áttekintése során az érdeklődők számára is nyilvánvalóvá lesz, hogy az irodalom története nem emlékművek megváltoztathatatlan tisztelete, hanem aktív, alakuló közeg, ahol az olvasás örömét a kérdezés folyamatosan adódó lehetősége nyújtja.

A kötet szerzői:

Balogh Gergő, Bartók Béla, Báthory Kinga, Bauernhuber Enikő, Bednatics Gábor, Bengi László, Czetter Ibolya, Cs. Jónás Erzsébet, Dancsecs Ildikó, Eisemann György, Eöry Vilma, Gilicze Gábor, Gyáni Gábor, Hanisné Petró Valéria, Heizinger Anita, Hovancz Fruzsina, Kerekes Nikolett, Kispál Dániel, Kollár Zsuzsanna, Kovács Árpád, Kovács Gábor, Kúspér Judit, Nagy Beáta, Nagy Csilla, Németh Zoltán, Ondrejčáková Eszter, Pataki Viktor, Pintér Márta Zsuzsanna, S. Varga Pál, Sájter Laura, Steinmacher Kornélia, Surányi Beáta, Szikszainé Nagy Irma, Tokos Bianka

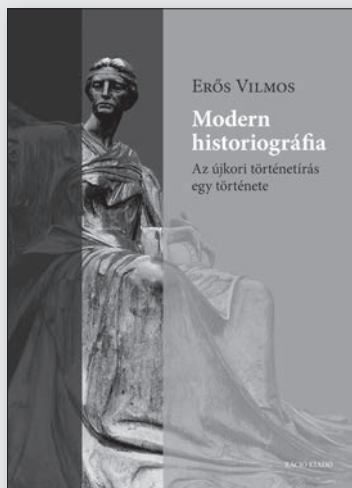
A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

ERŐS VILMOS

Modern historiográfia

Az újkori történetírás egy története

2015, 608 oldal, 4250 Ft

Jelen kötet összefoglalás az újkori egyetemes és magyar történetírás alakulásáról. A szerző a középkori előzmények után részletes képet ad a modern német, francia, amerikai, angol, olasz, részben kelet-európai, illetve a magyar történetírás főbb folyamatairól. Az egyes paradigmák, történészek, irányzatok, intézmények mellett alapvető szerepet tulajdonít az elméleti kérdéseknek, a történetfilozófia bemutatásának is. A függelékben elemzi többek között a szintézis historiográfiai előzményeinek tekinthető korábbi hasonló műveket. A historiográfiai kutatásoknak ugyanaz a célja, mint a történettudományak általában. Azaz, hogy az e terület kapcsán felvetődő kérdésekre (hogyan írjunk történelmet, hogyan ismerünk meg történetileg, mi a történettudomány haszna, értelme, egyáltalán tudomány vagy művészet-e a történetírás stb.) *történeti* választ adjon, hogy alakulásában mutassa be azokat a folyamatokat, alakzatokat, amelyekben keresztül a történettudomány/történetírás mai formájában létezik. A gazdag irodalomjegyzéket, név- és tárgymutatót tartalmazó kötet egyik nívója, hogy a hazai történetírás eredményeit is hangsúlyosan az egyetemes fogalmi keretek függvényében értelmezi.

ERŐS VILMOS a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének habilitált egyetemi docense, ahol egyetemes és magyar historiográfiát, történetelméletet, valamint politikai eszmétörténetet tanít. Eddigi monográfiái: *A Szekfű-Mályusz vita*, Csokonai Új História Könyvek, Debrecen, 2000; *Asszimiláció és retorika. Szabó István A magyar asszimiláció című tanulmányának rekonstrukciója*, Csokonai Disputa Könyvek, Debrecen, 2005; *A harmadik út felé. Szabó István történész cikkekben és dokumentumokban*, Lucidus Kisebbségkutatás Könyvek, Budapest, 2006; *A szellemtörténettől a népiégtörténetig. Tanulmányok a két világháború közötti magyar történetírásról*, Debrecen University Press, Debrecen, 2012 (második, javított, bővített, átdolgozott kiadás).

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

PESTI MÁGYAR SZÍNHÁZ

BEMUTATJA A 2015/16-OS ÉVADBAN

NAGYSZÍNPADON:

15. 10. 16.

Carlo Goldoni

CHIOGGIAI CSETEPATÉ

Rendező: Kéri Killy m.v.

16. 02. 27.

Peter Stone

SUGAR

Van aki forrón szereti
Rendező: Méhes László

16. 05. 06.

Fodor László

ÉRETTSÉGI

Rendező: Verebes István

15. 10. 02.

Arnold Wesker

A KONYHA

Rendező: Lengyel Ferenc m.v

15. 11. 27.

R. Rodgers - O. Hammerstein II.
H. Lindsay - R. Crouse

A MUZSIKA HANGJA

Rendező: Eperjes Károly

16. 04. 08.

Ronald Harwood

AZ ÖLTÖZTETŐ

Rendező: Lengyel Ferenc m.v.

SINKOVITS IMRE SZÍNPADON:

16. 01. 29.

Dario Niccodemi

HAJNALBAN, DÉLBE, ESTE

Rendező: Varga Éva

15. 11. 13.

Jean-Claude Carrière

NAPLÓ

Rendező: Cserje Zsuzsa

16. 04. 22.

Eugene O'Neill

UTAZÁS AZ ÉJSZAKÁBA

Rendező: Málnay B. Levente

Pesti Magyar Színház

1077 Budapest, Hevesi Sándor tér 4. • Telefon +36.1.341.3849

E-mail: szervezes@mszinhaz.hu • herczeg.eva@mszinhaz.hu

www.magjarszinhaz.hu

A színház igazgatósága a műsorváltoztatás jogát fenntartja!

BUDAPESTI OPERETTSZÍNHÁZ

MŰVÉSZETI VEZETŐ: KERO®

SZIRMAI-BAKONYI-GÁBOR

MÁGNÁS MISKA

OPERETT

PELLER KÁROLY • PELLER ANNA

MOLNÁR AGNES / LÉVAI ENIKŐ • VADÁSZ ZSOLT / BARKÓCZI SÁNDOR • CSERE LÁSZLÓ / SZABÓ DÁVID
CSONKA ANDRÁS / KOCSIS DÉNES • LEHOCZKY ZSUZSA / FELFÖLDI ANIKÓ • FARAGÓ ANDRÁS • KALOCSAI ZSUZSA

KARMESTER: RÓNAI PÁL • SZABÓ MONIKA

RENDEZŐ: VEREBES ISTVÁN

WWW.OPERETT.HU • F: @OPERETTSZINHÁZ • JEGY@OPERETT.HU

FELELŐS KIADÓ: LŐRINCZY GYÖRGY FŐIGAZGATÓ

MB MAGYAR BRANDS
2x 12-13

Superbrands

NÉPSZABADSÁG
Mérlegeljen!

fidelio

FUNZINE

JEGY • HU

Klasszikus rádió

Színház.hu
Magyar Színházak Hálójának

RIDIKÜL

ISSN 1585-3829

15004

9 771585 382140

Ára: 600 Ft

nka